

Guro Kristiane Berge Vistad

Den norske pilegrimsrenessansen

- En analyse av tilretteleggere, interessenter og prosesser

Masteroppgave i religionsvitenskap

Veileder: Gustav Erik Gullikstad Karlsaune

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Det humanistiske fakultet

Institutt for arkeologi og religionsvitenskap

Våren 2012

Forord

Jeg vil først og fremst takke min veileder Gustav Erik Gullikstad Karlsaune for gode diskusjoner og faglige råd, samt nysgjerrighet og engasjement for mitt valg av både felt og metodikk. Å banke på døra di har vært inspirerende og konstruktivt, hver gang!

Takk til alle fantastiske venner og min store, fine familie! Særlig takk til Kristin og Mona for fagprat, tullprat og tomprat på lesesalen, til Bertin for psykososial stimulans og matvett, til Mari – du och jag Alfred, og til Åsa – fordi du fortjener det.

En stor takk til supre Tante Sjef; for intervensjon, evig oppmuntring og en særdeles fleksibel arbeidstid i den lange innspurten.

Den største takken går til Pappa, for alle nyttige diskusjoner i forkant av og underveis i prosjektet, for litteraturtips, gjennomlesing, korrektur, samt utallige e-poster og telefonsamtaler når det nærmet seg levering. Alltid behjelpelig, oppmuntrende og avslappa – bedre pappa finnes ikke! En nedarvet forskerkjærighet for svart kaffe og lange våkenetter kom også godt med i prosessen. Takk!

Trondheim, 31.05.12

Innhold

Forord	2
1. Innledning.....	6
1.1. Valg av emne og problemstilling.....	6
1.2. Valg av materiale og metode	7
1.2.1. Materiale	7
1.3. Teori og analysemetode.....	8
2. Forskningskontekst.....	11
2.1. Innledning	11
2.2. Pilegrimen og turisten:.....	12
2.2.1. Begrepsavklaring	12
2.3. Pilegrimsforskning:	13
2.3.1. Ulike pilegrimsdiskurser	13
2.3.2. Et kontinuum av ulike reisende:.....	14
2.3.3. Senter versus periferi:	15
2.3.4. Bort fra dikotomien?	16
2.4. Hva kan vi hente fra turismeforskningen?.....	19
2.5. Revitalisering	21
2.5.1. Zygmunt Bauman: Flytende modernitet	22
2.5.2. Danièle Hervieu-Léger:.....	23
2.6. Revitalisering av pilegrimsreiser	24
2.6.1. Reisetrender	25
2.6.2. Religiøse trender:	26
2.7. Oppsummering og veien videre.....	27
3. Diskursanalysen	29
3.1. Sosialkonstruktivisme.....	29
3.2. Diskurs.....	30

3.3. Lingvistiske diskursanalyser.....	32
3.4. Samfunnsvitenskapelig diskursanalyse	33
3.4.1. Avgrensning av diskursen.....	35
3.4.2. Diskursens representasjoner.....	36
3.4.3. Diskursens lagdeling	37
3.4.4. Diskursens materialitet.....	38
3.4.5. Veien videre	39
4. Pilegrimdiskursen	41
4.1. Materialet.....	41
4.2. Avgrensning av diskursen	42
4.2.1. Historisk oversikt.....	43
De første spor av revitalisering	43
Prosjekt pilegrimsleden 1994-1997	44
Kirkelige initiativ	46
Pilotprosjekt pilegrimsleden	46
Statlig strategiprojekt	47
Nasjonalt pilegrimssenter.....	50
Europeisk kulturvei.....	52
Status i dag.....	52
4.3. Representasjoner.....	53
4.3.1. Natur- og kulturminneforvaltningen	54
4.3.2. Den Norske Kirke	60
4.3.3. Offentlige nærings- og utviklingsaktører.....	65
5. Det utvidete pilegrimfeltet.....	71
5.1. Friluftsliv	72
5.2. Reiseliv og næringsutvikling	75
5.3. Kulturarv og kulturminne	78

5.4. Den kirkelige dimensjonen	80
6. Avsluttende betraktninger	83
Trønderinteresser?.....	83
Bonden – og det autentiske?	84
Den arkaiske pilegrim?	84
7. Konklusjon:	87
8. Referanseliste	89
8.1. Litteraturliste	89
8.2. Avis-artikler.....	93
8.3. Internettreferanser:.....	93
Abstract	96

1. Innledning

1.1. Valg av emne og problemstilling

Denne oppgaven vil dreie seg om det norske pilegrimsmiljøet, nærmere bestemt de ulike aktørene som jobber *med* og *for* vandrerne langs pilegrimsveiene i Norge. I dette legger jeg det engasjementet, den satsningen og det arbeidet de seneste års gjenoppblomstring av pilegrimsvandrere langs veiene mot Nidarosdomen og Trondheim har generert, fra grasrota og helt opp til departementsnivå, via både Kirken og naturforvaltningen.

Med utgangspunkt i disse aktørene ønsker jeg videre å belyse andre sosiokulturelle faktorer som pilegrimsfeltet kan ses i sammenheng med, eksempelvis kulturminnefeltet og reiselivet. Målsettingen er å belyse pilegrimsfeltets bredde og kompleksitet.

Min interesse for nettopp dette feltet ble vekket etter en opphetet debatt i min lokalavis Gudbrandsdølen Dagingen (GD) sommeren 2009. Med utgangspunkt i en artikkel (GD, 01.07.09:20-21) hvor daværende kulturminister Trond Giske presenterte statens kommende strategiplaner for pilegrimsveiene, kom både støtteerklæringer, konstruktiv kritikk og nærmest latterliggjørende motargumenter fra et bredt spekter av engasjerte aktører. Dette vekket en nysgjerrighet i meg, og jeg så tendensen til det jeg etter hvert forsto var et felt sammensatt av svært ulike aktører med ulike interesser. Hvorfor vekket *pilegrimen* et slikt engasjement og ønske om å engasjere seg?

Alle uenighetene som kom frem gjennom meningsutvekslingene i GD kokte for meg ned til ett viktig meningsbærende element, nemlig en ulik forståelse av hvem og hva den moderne pilegrimen er. Alt snakk, alle planer om tilrettelegging og finansiering er til sjuende og sist for *pilegrimene*. Men hvem er disse pilegrimene? Eller sagt på en annen måte, hvem ønsker de ulike norske aktørene at de skal være?

Intensjonen med oppgaven er ikke å løse uenighetene de ulike pilegrimsaktørene i mellom. Snarere tvert i mot, jeg vil kaste et analytisk blikk på både spenninger og konsensus, begrepsbruk og ideologiske standpunkt. Det interessante er hvilke begreper som benyttes, hvilken mening disse tillegges, og hvorfor. Det norske pilegrimsmiljøet er særlig fascinerende, da så mange ulike aktører med ulike interessefelt har vært eller er involvert.

Opgaven vil derfor ha en todelt analyse. Jeg vil først gå nærmere inn i spekteret av involverte aktører og deres fremstilling(er) av pilegrimen. Jeg søker å tegne et bredt bilde av

feltet, og undersøke hvorvidt det kan påvises ulike ideologiske fremstillinger av *pilegrimsfiguren*. Denne delen vil bygge på innsamlet empirisk materiale.

Det analytiske blikket vil deretter rettes mot den omkringliggende konteksten disse forestillingene har oppstått innenfor. Oppgaven søker å komme med noen mulige forklaringer på hvorfor de ulike aktørene velger å engasjere seg innenfor pilegrimsfeltet, og med det tillegge *pilegrimen* relevans. Er det mulig å identifisere visse handlingsbetingelser ved vår sosiokulturelle kontekst som medvirkende til engasjementet og tilretteleggingen for pilegrimene? Dersom pilegrimen gjøres relevant innenfor ulike sosiale felt og strømninger, hva er det ved denne figuren som muliggjør denne bredden? Denne typen spørsmål vil styre analysens andre del. Den delen tar utgangspunkt i de foregående empiriske funn, men vil i større grad være teoridrevet.

Jeg har allerede formulert mange spørsmål vedrørende feltet, men oppgaven vil bygge på tre oppsummerende hovedproblemstillinger. De lyder som følger:

- Hvilke aktører har deltatt i prosessen, og hvilken forståelse av *den moderne pilegrimen* har disse lagt (eksplisitt eller implisitt) til grunn for sitt engasjement?
- Hvilke andre hovedbegrep gjøres sentrale i debatten? I hvilken grad er disse, sammen med begrepet *pilegrim* med på å forme og synliggjøre aktørenes interesser?
- Hvilke sosiokulturelle strømninger kan engasjementet og tilretteleggingen for *pilegrimene* sees i lys av?

1.2. Valg av materiale og metode

1.2.1. Materiale

Da aktørenes *begrepsbruk*, samt *diskusjonen* er et hovedpoeng for meg i denne oppgaven, vil materialet i all hovedsak være offentlig publisert materiale ført i pennen av aktørene selv. Dette kan være bøker, rapporter, artikler, møterefater, hjemmesider og lignende. At det skal være aktørenes egne publikasjoner er viktig for å være sikker på at jeg i analysen ikke tillegger aktørene synspunkt de ikke kan stå inne for. Avisartikler forfattet av "utenforstående" journalister, er derfor ikke benyttet som annet enn inspirasjon og sekundærkilder for å illustrere bredden i debatten.

En enkel måte å få aktørene i tale om sine interesser i pilegrimsfeltet er gjennom intervju. Jeg har likevel valgt å *ikke* benytte intervju som empirisk materiale. Dette er det to hovedårsaker

til. For det første, for å holde meg selv utenfor debatten. Hva jeg spør om og hvordan jeg formulerer spørsmålene påvirker hvilke svar jeg får. Dersom jeg i analysen bruker sitater fra slike intervju, kan jeg ikke være sikker på at jeg ikke har ledet mitt intervjuobjekt i den ene eller andre retningen, og med det påvirket hvilket innhold vedkommende bevisst eller ubevisst legger i begrepene. En slik usikkerhet blir en metodisk svakhet i en analyse hvor hovedpoenget er hvilken mening som tillegges ulike begreper, og implikasjonene av dette.

For det andre var dette et bevisst valg med hensyn til hva slags oppgave jeg ville skrive. Jeg kunne valgt en tilnærming til feltet hvor jeg i stor grad brukte intervju som metode, og dybdeintervjuet alle aktørene. Jeg kunne da gått enda dypere ned i feltet, fått tilgang til en større detaljrikdom rundt både historikken og hvilket arbeid de enkelte aktørene faktisk har gjennomført. Men det jeg da i mindre grad hadde fått var et "utenfra-og-inn"-perspektiv på debatten: Enighetene, uenighetene, hvilke begreper som brukes og hvilke som ikke brukes, samt hvilken *mening* de tillegges. Denne meningen må selvfølgelig påvises analytisk uavhengig av metodikk, men gjennom å begrense meg til dokumentanalyse er jeg i større grad sikret mot å holde mine egne standpunkter utenfor analysen. Det var dessuten denne innfallsvinkelen jeg fant særlig interessant, og derfor ble intervjuinngangen bortprioritert.

Jeg vil i kapittel fire gjøre nærmere rede for utfordringer knyttet til innsamlingsprosessen og valg av materiale, samt en gjennomgang av det materialet jeg til slutt valgte å bygge denne delen av oppgaven på.

1.3. Teori og analysemetode

For å analysere materialet mitt har jeg valgt å foreta en diskursanalyse. Diskursanalyse er ikke en betegnelse på én enkelt helhetlig analysemetode, men en metodisk tilnærming som tar utgangspunkt i sosialkonstruktivistiske samfunnsteorier med *diskurser* som nøkkelbegrep.

Å benytte diskursanalysen som metodisk innfallsvinkel ble klart tidlig i prosessen. Bakgrunnen for valget er lett å argumentere for ved å gå nærmere inn i diskursbegrepet.

Hva er så en diskurs? I følge de danske språkviterne Jørgensen og Phillips kan diskurser defineres som "(...) sociale mønstre af betydningsfastlåsnings, der står i ustabile relationer til hinanden. Én diskurs er så én bestemt *måde* at udlægge verden (eller dele af verden) på" (Jørgensen & Phillips 1999:148). Eller sagt på en annen måte, en diskurs er en måte å fortolke, forstå og snakke om en gitt sektor av vår sosiale virkelighet på. Satt inn i min kontekst passer en slik definisjon av diskurser bra, da jeg nettopp er ute etter å finne ulike

fortolkninger av ordet og figuren pilgrim. Disse ulike fortolkningene vil så sees i sammenheng med hverandre, i tillegg til andre begrep som indirekte er med på å fylle pilgrimsbegrepet med ytterligere innhold.

Ved å kalle et gitt felt for en diskurs, har vi altså avgrenset feltet analytisk. Religionsviter Torjer A. Olsen sier om diskurs at «man kan tenke seg en samtale der deltagerne i samtalen er både enige og uenige.» (Olsen 2006: 52). Det er nettopp denne «samtalen» om pilgrimene jeg er ute etter å favne. Hvem snakker, og hva sies? Lik en samtale er diskurser foranderlige, og krever kontinuerlig diskursivt arbeid for å eksistere, endres og utvikles. Jørgensen og Phillips poengterer at diskursanalyser anerkjenner våre forestillinger av virkeligheten som konstruert, og at våre språklige handlinger ikke kan betraktes som rene speilbilder av en objektiv virkelighet (Jørgensen og Phillips 1999:9). Vi skaper virkeligheten *i* og *med* språket. En diskurs må med andre ord betraktes og analyseres som en mulig variant eller fastlåsning av virkeligheten, et resultat av sosial samhandling innenfor en gitt kontekst. Man kan velge å se pilgrimsfeltet som en overordnet diskurs sammensatt av flere underdiskurser, eller som en stor diskurs man velger å analysere ved å benytte andre typer kategorisering. Det er lett å gå seg vill i en jungel av begrep, så for ryddighets skyld vil jeg allerede her gjøre klart at jeg velger det sistnevnte. En grundigere metodisk avklaring kommer i kapittel tre.

Torjer Olsen hevder videre at en diskurs ofte tilhører en bestemt sosial sfære, som legger visse føringer for hvilke regler, normer og (immaterielle) grenser aktørene forholder seg til (Olsen 2006:53). Hvilke slike handlingsbetingelser er med på å skape og forandre «samtalen» om pilgrimene?

Jeg vil i kapittel tre gjøre videre rede for det diskursteoretiske grunnlaget jeg bygger denne oppgaven på, samt presentere den metodiske fremgangsmåten. Jørgensen og Phillips fremhever at teori og metode henger uløselig sammen i en diskursanalyse (1999:12). Det fins mange ulike måter å foreta en diskursanalyse på, men felles for de alle er metodikkens klare tilknytning til visse teoretiske (og filosofiske) premisser. Nettopp derfor vil kapittelet om diskursanalyse dekke både «teori» og «metode».

2. Forskningskontekst

2.1. Innledning

Dette kapitlet har som formål å gjøre rede for tidligere forskning på pilegrimsfeltet; sette denne oppgaven inn i en forskningskontekst. Det finnes ikke mange forskningsarbeider som direkte omhandler mitt felt, og jeg velger derfor å heve blikket mot det som både nasjonalt og internasjonalt er de dominerende strømningene i forskningen på pilegrimer i moderne tid.

Min videre diskursanalyse vil vie særlig stor oppmerksomhet til hvordan begrep fylles med innhold, og hvordan virkelighetsforståelsen opprettholdes og endres. Med bakgrunn i dette ønsker jeg derfor å her gi stor plass til begrepsparet *pilegrim* og *turist*. Pilegrim og turist er en dikotomi som delvis må sies å ha dominert de seneste års forskning på det moderne pilegrimsfenomenet, og viser tydelig at begrep ikke kan betraktes som verdinøytrale enheter som speiler en entydig virkelighet. Der denne oppgaven vil belyse hvordan aktive aktører fyller et gitt begrep med innhold, vil denne kontekstavgrensningen sette pilegrimsbegrepet inn i forskningsøyemed. Det er viktig å også belyse hvordan begrepet benyttes og fortolkes i forskningen. *Turisten* er med på å fylle pilegrimsbegrepet med innhold, være seg i relasjon eller opposisjon til *pilegrimen*. Utvalget av forskere og teorier er gjort med henblikk på å forsøke å tegne et bredt bilde av den pågående forskningen, samtidig som de satt opp mot hverandre kan gi en pekepinn på den mest hensiktsmessige måten å betrakte dette feltet på.

Selv om det ikke finnes større forskningsarbeider som direkte omhandler pilegrimsfeltet på systemnivå i Norge, har det kommet flere bidrag som forsøker å finne mulige forklaringer på revitaliseringen av pilegrimsvandring i vår tid. Disse bidragene er også viktige for å tydeliggjøre den forskningskonteksten denne oppgaven skriver seg inn i. Jeg vil derfor også presentere og diskutere funn fra disse. Ved å komme med en mulig årsaksforklaring basert på tidligere forskning, vil man tydelig se hvilken kontekst pilegrimsfenomenet plasseres i relasjon til. Her vil det også gis plass til en kort drøfting av *modernitet*, et begrep man ikke kan forholde seg passiv til når man skal belyse sosiokulturelle fenomen av i dag.

2.2. Pilegrimen og turisten:

Richard Sharpley, professor ved universitetet i Central Lancashire og en av verdens ledende forskere på turister og turisme, hevder i sin bok *Tourism, tourists and society* (2003), at “tourism is all things to all people” (2003: 1-1¹). Et slikt utgangspunkt illustrerer hvilken jungel av definisjoner og begrepsforståelser man beveger seg inn i når man ønsker å undersøke moderne pilegrimer og deres tilknytning til turisme.

Formålet her er ikke å drøfte pilegrimers forståelse av seg selv som pilegrimer og/eller turister. Jeg ønsker heller å belyse *forskning* gjort på dette feltet, for å forsøke å klargjøre og belyse noen nøkkelaspekter ved det moderne pilegrimsfeltet knyttet til turisme. Hvorfor gjøres denne dikotomien viktig? Hva kjennetegner dette overlappende feltet? Er dikotomien brukbar, i den forstand at *pilegrimen* og *turisten* som besøkende på et pilegrimsmål kan skilles fra hverandre? Hva markerer i så fall skillelinjene?

Jeg vil hovedsakelig bruke teori fra forskere som spesifikt har studert pilegrimsfeltet, men vil også trekke inn forskning gjort på turisme generelt, da jeg ser det som mangelfullt å skulle fokusere på en spesifikk type *reise* uten å trekke inn forskning gjort på samtidens mer generelle reisetrender og turistindustri.

2.2.1. Begrepsavklaring

Ulike forskerne legger ulike forståelser av hvem *pilegrimen* er, til grunn i sitt arbeid. Hvem som egentlig skal betraktes som pilegrim, og hvilke kriterier som skal ligge til grunn, har blitt stadig vanskeligere å avgrense, noe denne oppgavens tematikk illustrerer.

Jeg vil likevel kjapt gjøre rede for noen avgrensninger *jeg* trekker rundt pilegrimsbegrepet, for å operere med et ryddig begrep i resten av dette kapitlet. Pilegrimsreiser til sekulære pilegrimsmål, som eksempelvis Jim Morrisons grav eller Elvis Presleys Graceland vil ikke belyses her. Trass den særlig interessante dimensjonen denne typen reiser gir til overlappingen mellom kategoriene pilegrim og turist, er det forskning på pilegrimsreiser mot erklært religiøse mål det her vil dreie seg om. I all hovedsak vil det videre dreie seg om kristne pilegrimsmål, da det er dette som primært har opptatt forskerne jeg har valgt å ta med.

Hva som videre kjennetegner de ulike pilegrimene, eksempelvis motivasjonsfaktorer, ønsker jeg ikke å avgrense, da slike individbaserte antagelser som oftest blir for generaliserende,

¹ Særegen måte å føre sidetall på. 1-1 tilsvarer kapittel 1, side 1 osv.

dersom man ikke legger til grunn grundige empiriske undersøkelser av vandrernes tanker rundt egen pilegrimsstatus.

I definisjonen av en turist følger jeg turismeforskeren og antropologen Valene Smiths verdinøytrale tilnærming: "... defines an individual who makes a circuitous journey - usually for pleasure - and returns to the starting point. (Smith 1992: 1).

2.3. Pilegrimsforskning:

Victor og Edith Turner anses ofte som pionerer innenfor den nyere pilegrimsforskningen, og må derfor nevnes først. Med boken *Image and pilgrimage in christian culture* (1978), markerte de begynnelsen på en fornyet interesse for studiet av pilegrimsfeltet. Boken høstet anerkjennelse, og vekket samtidig engasjementet hos andre. Mange av de senere bøkene om dette temaet er skrevet nettopp for å argumentere *mot* Turner og Turner (Løver 2008: 14).

Hovedpoenget for Turner og Turner er at pilegrimsreisen bør betraktes som liminal, og pilegrimsfølget som et *communitas*. Pilegrimsreisen tolkes som liminoid (frivillig liminalitet), da den innebærer et så tydelig brudd fra det vanlige livet, samtidig som dette bruddet innehar i seg et potensial for pilgrimen å returnere hjem i endret tilstand (1978: 2-3). Sterke *communitas*, altså fellesskap, oppstår fordi pilegrimene har forlatt de sosiale strukturene de til vanlig er en del av, og går nå samlet mot samme mål. Strukturelt er de nå like, på den ene måten som er av betydning (1978: 13).

2.3.1. Ulike pilegrimsdiskurser

John Eade og Michael Sallnow kommer i boken *Contesting the sacred - The Anthropology of christian pilgrimage* (1991) med kraftige motargumenter mot Turner og Turners tolkning av pilegrimsreisen som først og fremst en liminalfase med sterke *communitas*. Eade og Sallnow hevder at en slik innfallsvinkel i altfor stor grad behandler pilgrimer som en langt mer homogen gruppe en de faktisk er, og overser den påvirkning historisk og kulturell kontekst har på pilegrimsfeltet (1991:5).

Fremfor å betrakte dette feltet som én diskurs, må man heller betrakte det som et sett konkurrerende diskurser, med et blikk på de politiske og økonomiske kreftene som spiller inn. Hvem setter premissene for hva en pilegrimsreise innebærer? Hva tillegges viktighet, og hva underkommuniseres? Med et slikt utgangspunkt åpner Eade og Sallnow i langt større grad enn Turner og Turner for å se pilegrimsreiser som noe omskiftelig. Trass historiske røtter svært

langt tilbake i tid, står pilegrimdiskursene til enhver tid i et dialektisk forhold til sin samtids historiske og kulturelle kontekst. Eade og Sallnow forkaster ikke Turner og Turners argumentasjon fullstendig, men hevder at pilegrimsreiser som først og fremst kjennetegnes av tydelig liminale trekk og sterke *communitas*, heller må betraktes som én diskurs blant flere, heller enn et grunnleggende trekk ved selve pilegrimdiskursen (1991: 4-5).

Med denne teoretiske bakgrunnen undersøker Eade (1992) pilegrimer og turister ved et av Europas viktigste pilegrimsmål og største turistattraksjoner; Lourdes. Mange, særlig de ansatte, har en klar formening om hvem *pilegrimen* er, og hva som kjennetegner denne, i motsetning til de som "bare" er turister (1992: 27-28). Trass disse klare oppfatningene er det likevel ikke konsensus om hva som utgjør disse essensielle kjennetegnene ved en pilegrim: "Rival interpretations of pilgrimage reveal differing assumptions about what is the essence of pilgrimage» (1992: 29). Nettopp derfor finner ikke Eade noen sterke *communitas*, og motbeviser langt på vei Turner og Turners definisjon av pilegrimfeltet som essensielt egalitært. Å foreta en eventuell avgrensning av hvem som er pilegrim og hvem som er turist er umulig, da det finnes mengder av konkurrerende ideologiske syn på hvem pilegrimen og turisten faktisk er. Eade finner også at det er vanskelig å skille pilegrimen fra turisten rent praktisk, da det store flertallet skiller seg lite fra hverandre hva angår klesdrakt og oppførsel, i tillegg til å konsumere av det store turisttilbudet som omkranser Lourdes, være seg hoteller, spisesteder eller souvenirbutikker (1992: 28-29).

Eade konkluderer med at besøkende til pilegrimsmål må studeres uten å legge essensialistiske definisjoner til grunn for verken pilegrimen eller turisten. Det interessante er det komplekse, konkurrerende meningsinnholdet som tillegges disse kategoriene, og hvilke sosiale implikasjoner dette medfører (1992:31).

2.3.2. Et kontinuum av ulike reisende:

Antropologen Valene Smith, en ledende forsker på turisme - og hvis definisjon av turisten jeg støttet meg til i begynnelsen av oppgaven, har også forsket spesifikt på forholdet mellom pilegrimsreiser og turisme.

Smith (1992) identifiserer tre hovedelementer som er delaktige når vi bestemmer oss for å foreta en turistreise: Penger, tid og sosiale sanksjoner fra omgivelsene. De samme tre elementene finner hun å være grunnleggende for å gjennomføre pilegrimsreiser, og disse skiller seg slik ikke i sitt vesen fra andre typer reiser (1992: 1).

For Smith er det ikke interessant hvorvidt en pilegrimsreise er en turistreise eller ikke, hun behandler (selvfølgelig) pilegrimsreisen som en spesifikk type turistreise blant flere. Det Smith velger å fokusere på, som Eade, er den store *indre* variasjonen man finner blant reisende til pilegrims mål (1992: 2-4). Smith ser for seg et kontinuum av ulike reisende, med de pietistiske pilegrimene på den ene siden, og de sekulære turistene på den andre. Midt i mellom finnes det store feltet Smith velger å kalle religiøs turisme, og her finnes enormt spekter av ulike "mengdeforhold", noen mer pilegrim enn turist, andre mer turist enn pilegrim. Smith anerkjenner individuelle trosforestillinger som den viktigste skillelinjen mellom pilegrimer og andre turister, og det er denne faktoren som i stor grad bestemmer hvor på skalaen man vil plassere seg.

I likhet med Eades tanker åpner en slik innfallsvinkel for å forstå pilegrimer som noe foranderlig og individuelt. Eade og Smith følger strengt tatt samme logikk, men med ulike resultat. Eade (og Sallnow) forfekter pilegrimsfeltet som en hoveddiskurs med konkurrerende underdiskurser, mens Smith velger å plassere alle involverte på et kontinuum, fremfor å operere med ulike, avgrensede diskurser. Vi kan slik si at Smith modifierer Eade og Sallnows tanker noe, da deres syn på pilegrimsfeltet som først og fremst bestående av konkurrerende diskurser, kan gi makt- og konfliktspektet en noe overdrevent stor plass.

2.3.3. Senter versus periferi:

Der Valene Smith ikke ønsker å behandle kategoriene pilegrim og turist som distinkte fra hverandre, er det nettopp det sosiologen Eric Cohen argumenterer for i artikkelen *Pilgrimage centers - concentric and excentric* (1992). For ham handler skillet mellom pilegrimer og turister hovedsakelig om mål og motivasjon: "The pilgrim was said to travel *toward* the sociocultural center of his or her society, the tourist away from it, toward the periphery." (1992: 48-49). Cohen (1992: 34) bygger denne forestillingen på blant annet Eliades tanker om verdenstreet *Axis mundi* som representerer verdens sentrum, pilegrimsreisen foregår til sentrum av pilegrimens religiøse verden. Utdypet videre av turismeforskerne Daniel Olsen og Dallen Timothy (2006: 7) innebærer ofte slike teorier også en forestilling om turisten og pilegrimen som essensielt ulike: Pilegrimen er forsiktig, vennlig og respektfull, mens turisten er storforlangende og lite hensynsfull.

I artikkelen *Serious pilgrims and frivolous tourists* (1992) ønsker antropologen Bryan Pfaffenberger å tilbakevise Cohens påstand om turistens og pilegrimens essensielt ulike

motivasjonsfaktorer. Etter empiriske undersøkelser av ulike pilegrimsmål på Sri Lanka finner han at bildet er langt mer nyansert enn Cohens fremstilling.

Pfaffenberger hevder at ethvert pilegrimsmål må sees i sammenheng med sin egen særegne sosiokulturelle kontekst. Endringer i Sri Lankisk kultur har endret måten pilegrimsreisene gjennomføres på, i tillegg til pilegrimenes oppførsel. Man kan i større grad observere en oppførsel som harmonerer med det vi til vanlig vil kalle en turist (her: overfladisk og lettsindig), men dette betyr ikke at vedkommende ikke er en pilgrim (1992: 70). Dersom slik oppførsel "avfeies" som turisme, har man oversett et svært viktig aspekt ved moderne pilegrimer, nemlig de mulige endringsprosesser pilegrimsfeltet har gjennomgått, i dialektisk relasjon med gitte sosiale omgivelser.

Pfaffenberger hevder videre at en oppmerksomhet mot disse endringene som noe annet enn turistifisering, *ikke* bidrar med et konseptuelt skille mellom nettopp pilegrimer og turister. Dette er for ham heller ikke viktig, og han argumenterer direkte mot Cohen ved å hevde at hans empiri viser at ikke alle pilegrimer beveger seg mot et tenkt sentrum. Også turister kan ha sterke emosjonelle bånd til et reisemål, og slik føle at de reiser mot et meningssentrum. Reiser mot sentrum er dermed ikke et essensielt trekk som kan skille pilegrimsmål fra andre reisemål (1992:71-72).

Det faktiske skillet mellom turisme og pilegrimsfeltet finner Pfaffenberger heller i symbolspråket turister og pilegrimer bruker for å beskrive sitt formål med reisen (1992: 72).

2.3.4. Bort fra dikotomien?

Flere relativt ferske bidrag til pilegrimsdebatten argumenterer for å gå helt bort fra dikotomien 'pilegrim - turist', da denne, uansett hvordan man vrir og vender på den, ikke blir adekvat for feltet man forsøker å beskrive.

Antropologene Ellen Badone og Sharon Roseman skriver i boken *Intersecting journeys* (2004), "(...), rigid dichotomies between pilgrimage and tourism, or pilgrims and tourists, no longer seem tenable in the shifting world of postmodern travel" (2004: 2). I likhet med Smith forbeholder de ikke begrepet hellig til det eksplisitt religiøse, og argumenterer slik for at det kunstige skillet mellom pilegrimsreiser som sakrale, og turistreiser som sekulære ikke lenger er gyldig. Som de fleste andre pilegrimsforskere identifiserer de også individuelle motivasjonsfaktorer som det som i størst grad skiller en eventuell pilegrimsreise fra andre typer turistreiser, men i motsetning til eksempelvis Smith, tydeliggjør de vanskeligheten med

å dokumentere disse indre faktorene. Badone og Roseman forkaster dermed ikke en distinksjon mellom pilegrimer og turister fullstendig, men hevder at den er lite brukbar i forskningsøyemed. Fremfor å forsøke å plassere mennesker inn i disse kategoriene, søker de heller å se på likhetene kategoriene i mellom.

Geografene Daniel Olsen og Dallen Timothy (2006) bygger videre på tankene til Badone og Roseman. De hevder at bruken av dikotomien "enten pilgrim eller turist" i forskningen vitner om liten forståelse fra forskerens side for det feltet man skal undersøke. I likhet med Smith legger de til grunn en åpen og nøytral definisjon av turisten, som vil inkludere alle som er på pilgrimsreise, uansett motivasjonsfaktor. De argumenterer for at pilgrimsreisen er en spesifikk type turistreise, underbygget med det faktum at det så godt som aldri ellers er den reisendes motivasjon som blir lagt til grunn i definisjonen av en turist(reise). Ei heller med pilgrimsreiser. Olsen og Timothy stiller seg i tydelig opposisjon til Cohen og hans teori om senter-periferi, da denne hevder et essensielt skille mellom pilegrimer og turister, basert nettopp på individuelle forestillinger knyttet til motivasjon (2006: 6-8).

Noga Collins-Kreiner, geograf og professor ved universitetet i Haifa, hevder i artikkelen "*Researching pilgrimage – Continuity and transformations*" (2010a) at grensene mellom den postmoderne pilgrimen og den postmoderne turisten stadig er i endring. Hun identifiserer også en endring i forskningen på pilegrimer (2010a: 440-441). Hun utkrystalliserer visse tendenser ved forskningen hun mener står i særlig ledtog med en mer generell postmoderne vending i academia. Hennes fremstilling viser hovedtrekkene ved forskningen som har blitt gjort, og sier samtidig noe om hvor den står i dag, samt hvor den kan være på vei. Hun summerer utviklingen i følgende fem punkt:

1: *From differentiation to dedifferentiation* (2010a: 442): Forskningen på relasjonen mellom pilgrimsreiser og turistreiser var tidligere fundert på en forståelse av pilgrimen som essensielt forskjellig fra turisten, og fikk slik en status som en ekstraordinær type reisende. Forskningen bar dermed preg av en tidvis rigid differensiering, hvor det å identifisere ulikheter hadde førsteprioritet. De siste års forskning viser derimot en vending fra å fokusere på forskjeller, til å nå se mer på likheter og paralleller mellom kategoriene (2010a: 442-444). Vi har sett hvordan Badone og Roseman (2004) eksplisitt formulerte et ønske om å studere nettopp disse likhetene, og Timothy og Olsens (2006) forkastelse av dikotomien pilgrim/turist, grunnet dens manglende korrespondanse med det feltet man faktisk skal undersøke.

2: *Expansion of areas of research* (2010a: 444): Feltet man velger å undersøke under overskriften "pilegrimsforskning" har blitt stadig bredere. Fra å utelukkende dreie seg om eksplisitt religiøse reisemål, identifiserer Collins-Kreiner i dag en utvidelse av feltet til også å inkludere såkalte sekulære pilegrimsmål, som eksempelvis Graceland eller Jim Morrisons grav. En annen type utvidelse finner hun i ønsket om å studere andre aspekter enn de typisk rituelle og religiøse, og fremhever Eade og Sallnow som to av pionerene. Med deres fokus på ulike, konkurrerende diskurser gav dette rom for også å se på eksempelvis økonomiske og politiske implikasjoner, som igjen gjør veien til maktaspektet kort (2010a: 444-446).

3: *From "external" and "general" elements to the individual "inner experience"* (2010a: 446): Der man tidligere så en dominans av generelle studier, hvor pilegrimsmål ble presentert og beskrevet, og pilgrimen ble forsøkt fremstilt som en generell term, ser Collins-Kreiner at stadig mer plass blir viet individuelle pilegrimserfaringer hos den enkelte. Som et resultat av dette er utforming av typologier så godt som fraværende i nyere forskning, da disse kun sporadisk vil passe med empiriske funn. Ikke bare har hvert individ sin unike motivasjon og erfaring, disse kan også endres underveis på en pilegrimsreise (2010a: 446-448).

4: *Movement from "object" to "subject" and from "objectivity" to "subjectivity"* (2010a: 448): I forlengelsen av endringene beskrevet i punktet over, ser Collins-Kreiner også en endring i måten hvert enkelt pilegrimsmål blir fremstilt på. Man så tidligere et ønske om å beskrive i objektive termer, mens kontekstualisering og subjektivering nå dominerer. Det er også i liten grad fokus på hvilke såkalte objektive inntrykk et gitt pilegrimsmål er kjent for å gi den enkelte pilgrim. Man gir den enkelte pilgrims subjektive opplevelse av stedet forrang i forskningen (2010a: 448).

5: *From the "either-or" approach to a "both-and" approach* (2010a: 448): Dette punktet kan sies å oppsummere alle de foregående. Collins-Kreiner identifiserer en generell trend i forskningen fra å gå bort fra klare dikotomier og typologier, og heller innta et åpent "både/og"-perspektiv, fremfor et lukket og rigid "enten/eller". I stedet for et ønske om å finne fasitsvar, snakkes det om ulike tolkninger. Diskusjonen om pilgrimen som en type turist eller ei, er en av de fremste i så måte, og stadig fler havner på "både/og".

Collins-Kreiner viser til slutt hvordan alle disse endringene samlet sett utgjør en postmoderne vending i forskningen. Hun ønsker ikke å kalle dette et postmoderne paradigme, da nettopp det å unngå slike generelle konseptualiseringer er en typisk postmoderne reaksjon mot moderniteten. Hennes fem punkt representerer alle en variant av en slik tankegang, bort fra

rigide objektive kategoriseringer og teorier. Dette åpner videre for å kunne se på det samme fenomenet fra ulike teoretiske utgangspunkt og innfallsvinkler, og likevel produsere like "sann" forskning parallelt (2010a: 451-454). En ytterligere drøfting av modernitetsbegrepet i tilknytning til det moderne pilgrimsfenomenet kommer forøvrig i underkapittelet 2.5. *Revitalisering av pilgrimsfenomenet.*

2.4. Hva kan vi hente fra turismeforskningen?

Jeg vil nå vende tilbake til Richard Sharpley, som jeg refererte til i innledningen. Foruten å bruke ordet turist verdinøytralt, à la Smiths definisjon, ønsker ikke Sharpley å avgrense noe videre hvem *turisten* er, dette begrepet omfatter i sin løseste form en gruppe det er umulig å trekke noen felles slutninger om:

..., the important point is that the word tourist is nowadays applied to such a huge number and variety of people undertaking such vastly different types of travel that, as a way of collectively describing the individuals who made 613 million trips in 1997, as well as the billions who participate in domestic tourism, it is a virtually meaningless term. (2003: 4-1).

For å få et mer meningsfylt begrep opererer Sharpley med ulike typologier, hvor ulike typer reiser og ulik turistadferd ligger til grunn. På denne måten er det likevel mulig å gi mening til et begrep Sharpley selv beskriver som meningsløst (2003: 4-2). Det presenteres flere mulige typologier, både egne og andres, men den mest nyttige for å belyse pilgrim/turist-problematikken, er skillet han finner mellom *tourist* og *traveller*. (2003: 4-2). Dette skillet kan si oss noe om hvorfor det nettopp er dikotomien pilgrim og turist som utkrystalliseres som særlig viktig i mengden av tematiske innfallsvinkler man kan ha til pilgrimsfeltet, fra både pilgrimsaktørene selv og akademia.

Turisten har på folkemunne mange assosiasjoner knyttet til seg, og brukes sjelden bare som et nøytralt begrep for å beskrive noen som foretar en reise. Fra ulike reisehåndbøker identifiserer Sharpley en (indirekte) devaluering av *turisme* som noe bekvemt og uinteressant, i motsetning til *reising*, som er eksotisk og spennende. Da de aller fleste deler av verden nå er tilgjengelige reisemål for turister, handler dette skillet mindre om hvor man reiser, og mer om hvordan (2003: 4-3). *Turisten* assosieres med å ha det komfortabelt og enkelt, han reiser typisk på ferdigorganiserte pakketurer. Nettopp fordi denne typen turer nå arrangeres også til mer

eksklusive reisemål, er det viktig for *den reisende* å distansere seg fra denne typen reisementalitet. Han ønsker bevisst å heve seg over en status som turist, og assosieres gjerne med å kommunisere individualitet og en konsekvent søken etter autentiske opplevelser. "Travel are seen as somehow 'better' than tourism, travellers 'better' than tourists, irrespective of class, wealth, education, age, nationality and other social distinctions" (Sharpley 2003: 4-3).

Fordi det i løpet av det 20. århundre har blitt stadig enklere og billigere å reise, har man sett en jevn økning i antallet turister. Nettopp fordi denne massen øker, identifiserer Sharpley et ønske fra stadig flere av verdens reisende; de vil ha seg frabedt å bli stemplet som, nettopp, turist. Et generelt trekk ved moderne turisme er, ifølge Sharpley, å finne noen man kan stemple som mer "turistifiserte" enn seg selv, og på den måten hevde ens egen reise som mer autentisk og ekte (2003: 4-4). Sharpley selv ønsker ikke å støtte dette synet, og velger konsekvent å bruke begrepet turist som et verdinøytralt ord, men ser at trenden med å betrakte ulike typer reiser og reisende som høy- og lavverdige, er stadig økende, i reiselitteraturen spesielt, men også i academia (slik vi så tendenser til hos Cohen) (2003: 4-5). *Reising* kan umulig ses uavhengig av *turisme*, men må heller betraktes som en egen form for turisme.

Dersom man setter (den store, internasjonale) pilegrimdiskursen inn i dette rammeverket, vil man straks finne paralleller. I Eades undersøkelser fra Lourdes ble de som "bare" var turister sett ned på, i motsetning til de mer høyverdige "ekte" pilegrimene (trass i manglende konsensus). Denne jakten på det autentiske, å skulle oppfylle enkelte krav for å ha gjennomført en mest mulig korrekt reise, er altså noe som kjennetegner hele den moderne reisekulturen, ikke bare pilegrimfeltet. Fordi den ekstreme pilegrimen og den ekstreme turisten er roller som så lett lar seg karikere, blir analogien til *tourist* og *traveller* særlig tydelig. Problemet med et slikt skille er at det legger til grunn en statisk forståelse av hvem pilegrimen og turisten er, fremfor å knytte kategoriene til sin historiske og kulturelle kontekst. Nettopp dette ble fremhevet som særlig problematisk av Pfaffenberger, som mente at turiststempelet var en lettvinnt løsning fremfor å dybdeanalyse pilegrimene i relasjon til endringer i kulturell kontekst.

2.5. Revitalisering

Fra å belyse forskning på pilegrimsbegrepet vil jeg nå bevege meg over til å diskutere forskning gjort på revitaliseringen av pilegrimsfenomenet i moderne tid, både internasjonalt og nasjonalt. Bakgrunnen for denne oppgavens tematikk er en merkbart økt pilegrimsaktivitet i Norge de siste tiår². Uten vandrere vil tilretteleggingsprosesser rettet mot *pilegrimer* og *pilegrimsleden* virke lite målrettede. Teorier som forsøker å årsaksforklare revitaliseringen, vil si oss noe om hvilken kontekst pilegrimsfenomenet vanligvis blir satt i sammenheng med. Denne tråden vil jeg ta opp igjen mot slutten av oppgaven, hvor jeg med bakgrunn i mitt empiriske materiale vil diskutere hvorvidt disse årsaksforklaringene favner *hele* feltet.

I 1986 ble det registrert 2491 pilegrimer langs Caminoen på vei mot Santiago de Compostela, mens dette tallet i 2007 hadde økt til 114 000 (Collins-Kreiner 2010b: 154). I Norge finnes lite statistikk på antall vandrere langs Pilegrimsleden, men at antallet er økende er det ikke tvil om³. Bildet av hvorfor mennesker velger å vandre langs en pilegrimsvei er komplekst, hvor alt til slutt hviler på den enkelte pilegrims begrunnelser og motivasjon. I lys av mer generelle sosiokulturelle og religiøse strømninger vil jeg likevel peke på noen av de mest sannsynlige og sentrale konklusjonene som er trukket.

Tiden vil lever i i dag beskrives gjerne som moderne, postmoderne, senmoderne, eller høymoderne. Alle disse begrepene kan omfatte det samme, og gjør det i stor grad, men ulike teoretikere velger seg ulike betegnelser når de skal forsøke å sette ord på de karaktertrekk som kjennetegner vår sosiale verden. Betegnelsen modernitet blir i faglitteraturen i stadig økende grad erstattet med et av prefiks-begrepene, for å markere at vi også innenfor "det moderne paradigmet" gjennomgår såpass store samfunnsendringer at nye, differensierte begrep er nødvendig for å få en mer nøyaktig beskrivelse av dagens virkelighet.

Revitalisering av pilegrimsvandring i Europa er ikke trekk ved hele den moderne periode som sådan, men heller ved en spesifikk tidsperiode innenfor moderniteten, nærmere bestemt de siste 30-40 år. Med dette som utgangspunkt vil jeg derfor gjennom Zygmunt Baumans beskrivelse av vår sosiale virkelighet, forsøke å si noe om hva som kjennetegner denne perioden generelt. Jeg vil deretter, ved hjelp av Daniele Hervieu-Legers teorier, si noe mer konkret om hva som kjennetegner institusjonell religion og individuell religionsutøvelse innenfor denne konteksten. Denne oppgaven skal ikke befeste eller avkrefte det moderne

² En historisk oversikt kommer i kapittel 4.

³ Pilegrimssenteret på Hamar kan melde om «stor økning i antall pilegrimer i 2012», både på vandring i Hamar-regionen og på langvandring mot Trondheim <http://www.hamarregionen.no/article.php?id=243>

pilegrimsfenomenets eventuelle religiøse tilhørighet, men at figuren pilgrim tillegges religiøse konnotasjoner må vektlegges. Det er derfor nødvendig å komme med en utgreiing av hva som kjennetegner religionsutøvelse i vår samtid.

2.5.1. Zygmunt Bauman: Flytende modernitet

Zygmunt Bauman velger i boken *Liquid Times - Living in an Age of Uncertainty* (2007), å bruke betegnelse *liquid modernity* og *solid modernity* for å skille de ulike modernitetsfasene fra hverandre (2007:1). Den flytende moderniteten, som vi står midt oppe i nå, kjennetegnes først og fremst av at "... social forms (...) can no longer (and are not expected) to keep their shape for long, because they decompose and melt faster than the time it takes to cast them" (2007:1). Vår sosiale virkelighet består altså av stadig færre faste referanserammer, da disse rammene ikke får tilstrekkelig tid til å institusjonaliseres, før de blir erstattet av nye. Bauman hevder dermed at våre sosiale omgivelser, moderniteten, i dag er flytende og individfokusert, der de tidligere var faste, med sterkere dialektiske relasjoner mellom individer og sosialt institusjonaliserte rammer.

Bauman identifiserer videre fire andre faktorer som, sammen med overgangen fra fast til flytende modernitet, kjennetegner vår sosiale virkelighet (2007: 1-4): For det første preges samfunnet av et nylig skille mellom makt og politikk, primært grunnet globalisering. De sterke nasjonalstatene, som i utgangspunktet var et kjennetegn ved moderniteten som periode, må i stadig større grad fase ut makt, da en økende mengde sektorer nå styres globalt av verdensmarkedet. Dette overlater avgjørelser tidligere tatt av staten til hver enkelt, og gir slik enkeltindividet (sammen med verdensmarkedet) større makt. Dette resulterer i en økt usikkerhet, spesielt grunnet den manglende kontrollen avgjørelser overlatt til markedet og enkeltmennesker medfører.

For det andre, den svekkede staten og det økte antall avgjørelser i hendene på enkeltmennesker gjør sosiale fellesskap mindre attraktive, snarere risikable. Der man før trygt kunne investere tid og ressurser inn i ulike mellommenneskelige bånd, har disse i dag preg av å være konkurranseutsatte og midlertidige, og dermed risikofylte: " 'Society' is increasingly viewed and treated as a 'network' rather than a structure' " (2007: 3).

For det tredje hevder Bauman at den svekkede autoriteten i sosiale strukturer medfører vanskeligheter for langsiktige, kollektive planer. Dette resulterer videre i en fragmentering av våre liv, som framfor å være styrt av planlegging, bare blir en serie episoder uten større

sammenheng. Vi griper mulighetene når de byr seg, tidligere kunnskap og erfaring spiller mindre rolle.

Fjerde og siste punkt omhandler hvordan disse strukturelle faktorene påvirker forventningene som stilles til hver enkelt av oss. Vi forventes å ta de fleste avgjørelser på egen hånd, samtidig som vi da sitter med det hele og fulle ansvar for beslutningen selv. Der man tidligere kunne støtte seg på et sterkt sosialt rammeverk, innebærer en beslutning nå større risikoer man selv er ansvarlig for alene.

For å oppsummere, lever vi ifølge Bauman i en flytende modernitet preget av usikkerhet, hvor det hersker et stort press på individet for å ta riktige avgjørelser, både for seg selv, og samfunnet rundt. Fordi vår sosiale orden er preget av færre konforme regler vi kan trekke veksler på, lever vi i konstant usikkerhet knyttet til våre handlingers midler og mål.

2.5.2. Danièle Hervieu-Léger:

Den franske religionssosiologen Danièle Hervieu-Léger presenterer i boken *Religion as a chain of memory* (2000) sin tolkning av samfunnet rundt oss, og hvilken påvirkning dette har på individuell og institusjonell religion⁴.

Hervieu-Léger velger å støtte seg til Anthony Giddens begrep høymodernitet for å begrepsfeste nåtidens historiske epoke. Hun argumenterer for bruken av dette begrepet ved å anerkjenne Giddens tanker om risiko og usikkerhet som de grunnleggende kjennetegn på den modernitetsfasen vi nå er inne i (2000: 165). Med bakgrunn i dette ser vi at det er stort samsvar mellom Hervieu-Légers og Baumans argumentasjon, trass ulikt ordvalg.

Historisk handler religion for Hervieu-Léger om å tilhøre en tradisjon, *a chain of memory*, slik bokens tittel forteller. En tradisjon skapes og opprettholdes ved at mennesker gjennom samhandling fortsetter å bekrefte dens autoritet innenfor sin samtids historiske kontekst. Tradisjonen er alltid i utvikling, farget av dialektikken mellom den gitte historiske konteksten og menneskene i den, men dens *autoritet* forblir uendret (2000: 87-88). Ritualer er klare eksempler på hvordan religiøse tradisjoner opprettholdes, ved at man “går ut av sin egen tid”, og inn i den felles hukommelsen man deler med andre troende i fortid, nåtid og fremtid (2000: 125-126)

⁴ Det må nevnes at Hervieu-Léger opererer med et svært bredt anlagt religionsbegrep: Religion forstås i motsetning til rasjonalisert kunnskap, og omfatter alle ikke-verifiserbare forestillinger.

Problemet oppstår når religiøse tradisjoner skal forsøke å overleve og spille en autoritativ rolle innenfor høymoderniteten som historisk kontekst. Her favoriseres endring for endringens skyld, tradisjoner blir generelt tillagt lite viktighet og individuell autonomi etterstrebes (2000: 89). Dette så vi også i argumentasjonen hos Bauman.

Empiri viser tydelig at det har skjedd en de-institusjonalisering av religion (2000:168), med Baumansk terminologi: en overgang fra fast til mer flytende religionsutøvelse. Hervieu-Légers hovedpoeng er at religion og modernitet/høymodernitet ikke utgjør motpoler, men fint kan eksistere sammen. Høymodernitet skaper et nytt behov for religion, på sine egne premisser. Usikkerheten og flyktigheten som preger vår samtid gir fortsatt rom for et behov for å tro på noe. Høymoderniteten opererer ikke ut ifra en logikk som står i motsetning til det å tro, men i motsetning til måten institusjonell religion har operert og overlevd tidligere. Fremfor å hente sin autoritet fra institusjonelle religioner, er tendensen en tydelig individualisering av religiøse forestillinger, man setter sammen sitt eget religiøse bilde, som henter sin autoritet først fremst fra den mening den gir enkeltindividet. *Sannheten* er å finne hos hver enkelt, fremfor i en institusjon (2000: 167-168).

De tradisjonsbundne institusjonelle religionene vil møte utfordringer dersom de ønsker å fortsatt spille en sosialt autoritativ rolle. De er nødt til å imøtekomme det nye individfokuserede trosgrunnlaget, og gjennomgå en reformering av måten man tar vare på tradisjoner og opprettholder sin autoritet gjennom sin symbolbruk (2000:168). Hvordan Den Norske Kirke i så måte har imøtegått pilegrimsrenessansen, vil bli diskutert i siste kapittel.

For å oppsummere; "Fluidity and mobility are the keywords in modern religion, which finds itself in a world that is pluralistic through and through" (Hervieu-Léger 2000: 163).

2.6. Revitalisering av pilegrimsreiser

Med dette rammeverket i bunn, vil jeg videre drøfte hvorfor nettopp pilegrimsreiser har blitt revitalisert i Europa de siste tiårene. Kan vi trekke noen linjer mellom Baumans generelle tanker om vår flytende modernitet til denne fremveksten? Passer den moderne pilegrimsreisen inn i Hervieu-Légers argument om religionsutøvelse på høymodernitetens premisser? Og hvilken rolle spiller de institusjonelle religionene innenfor dette feltet?

2.6.1. Reisetrender

Slik jeg allerede har skissert gjennom Baumans argumentasjon, må trender i ett samfunnsfelt ses i sammenheng med mer generelle strømninger i samfunnet. Nettopp dette er hovedpoenget for sosiologen Lutz Kaelber som i sin artikkel *Place and pilgrimage - real and imagined* (2006) setter pilegrimsreiser i relasjon med mer omfattende reisetrender i dagens Europa.

En rekke praktiske faktorer har gjort reising og turisme tilgjengelig for stadig flere i løpet av det 20. århundret. Bedre økonomi, mer fritid, og stadig mer effektiv kommunikasjon og transport er alle faktorer som har gjort reising til noe for allmennheten (2006: 284). Kaelber hevder at det generelle bildet av turistindustrien på 1900-tallet viser en "McDonaldization" (2006: 285), altså en standardiseringsprosess, som har medført et ønske om å betjene flest mulig på en mest mulig effektiv måte. Dette gjelder i stor grad også pilegrimsmål, som i skyggen av den generelle trenden har blitt profanisert.

I kontrast til dette har Kaelber sett en ny trend vokse frem de siste 25 årene. Gjennom en prosess han beskriver som "Disneyization" (Bryman i Kaelber 2006: 287), ser vi en strukturell endring i de reisendes forestillinger omkring tid og sted. Langt større vekt blir lagt på den enkeltes egne ønsker, det standardiserte er ikke lenger så attraktivt. Det stilles nye krav til attraksjonene om å tilby spesialiserte, heller enn standardiserte, produkter til sine besøkende. Denne utviklingen bifaller også Richard Sharpley, som vi tidligere presenterte gjennom typologien *tourist* og *traveller*. Sharpley (2003: 3-27) legger til at denne endringen har medført en interesse for det marginale, noe som har resultert i en industri med et langt bredere nedslagsfelt. Pilegrimsmål må kunne sies å være en del av dette bredere feltet.

Som følge av denne utviklingen ser Kaelber videre at ulike pilegrimsmål nå tilbyr mengder av ulike måter å erfare 'pilegrimslivet' på, fremfor én konform forestilling (Kaelber 2006: 287-288). Dette sammenfaller tydelig med Hervieu-Légers argument om høymodernitetens produksjon av religiøse forestillinger på egne premisser. Her er det nettopp individet selv som skal erfare hva det vil si å være en pilegrim, og at dette er *sant* i kraft av å oppleves som meningsfullt for den enkelte. Maktstrukturen er endret, fra å tidligere ligge hos produsenten, til nå å ligge hos konsumenten, jamfør Baumans understreking av individets makt.

I tillegg til den økte tilgjengeligheten, og en åpenhet for den individuelle religiøse opplevelsen, nevner også Kaelber pilegrimsvandringens muligheter for "a more reflective encounter with sacred place" (2006: 289) som viktige for dens popularitet. Dette bidrar til å

fortsatt bevare pilegrimsmålene som noe særegent, og slik gjøre dem attraktive for mennesker som ønsker noe mer enn det som tilbys (de såkalte) turistmassene.

2.6.2. Religiøse trender:

Siv Ellen Kraft gjør i boken *Religiøse Reiser* (2007), en analyse av mulige årsaker til det hun kaller «pilegrimsreisens renessanse» (2007:41), med utgangspunkt i Prinsesse Märtha Louise og Ari Behns bok *Fra hjerte til hjerte*, som omhandler den 4 dager lange pilegrimsreisen de foretok seg på vei mot sitt bryllup i Trondheim i mai 2002.

Ut ifra tematikken og språket i boken trekker Kraft ut flere trekk hun mener er tidstypiske ved vår tids religiøsitet generelt, og pilegrimfeltet spesielt. I likhet med Kaelber hevder Kraft at utviklingen i turistindustrien generelt har vært viktig også for pilegrimsrenessansen. Man har fått bedre tilrettelegging, både lokalt og globalt, noe som har gjort pilegrimsreiser tilgjengelig for flere. Dette inkluderer både informasjon i form av guidebøker og andre kilder, men også merking av veier, flere overnattingssteder og så videre (2007:45).

Som religionsviter setter Kraft i langt større grad enn Kaelber pilegrimsrenessansen i relasjon med, og som et produkt av, mer generelle religiøse strømninger. Kraft plasserer pilegrimfeltet inn i en større "quest-kultur" (2007: 48), som kjennetegnes av en stadig søken etter nye, individuelle sannheter, fremfor å akseptere de institusjonelt ferdigutformede. Dette er opprinnelig et trekk fra New Age, som etter hvert har blitt et generelt kjennetegn på samtidens religiøsitet. En åpen og inkluderende pluralisme, med et mål om selvforståelse og selvutvikling, er typiske kjennetegn.

Som en følge av denne nedtoningen av de institusjonelle religionene blandes elementer fra ulike retninger, men "valgmulighetene er begrenset, og enkelte ingredienser synes å ha status som 'obligatoriske' " (2007: 48). Kraft vurderer altså ikke individualiseringen som bortfall av enhver fastlagt struktur, det eksisterer fortsatt sosiale rammer og trender som påvirker våre valg. Derfor ser vi mennesker søke etter sannheter på tvers av institusjonenes rammer, men likevel med enkelte dominerende trekk.

Nettopp derfor påpeker Kraft videre at kirken, som ikke er den primære organisator av pilegrimsvandringer, likevel har en viss autoritet i forhold til feltets utforming. De fleste tradisjonelle pilegrimsstedene er fortsatt knyttet til kristendom, og denne tilknytning er ikke ubetydelig. Slik Kraft leser ut av *Fra hjerte til hjerte*, er det kristne aspektet fortsatt viktig,

men det settes i sammenheng med ny-religiøse perspektiver. Den institusjonelle kristendommen tones ned, enkelte åpne og inkluderende forestillinger vektlegges (2007: 48).

Kraft ser videre på pilegrimsreisen knyttet til postmodernitet, i kontrast til modernitet. Der moderniteten var kjennetegnet av målrettet tenkning og planer, ble gjerne pilegrimsreisen brukt som symbol for et menneskes livsreise. I det post-moderne samfunn har vi derimot, slik Bauman beskriver, et langt mer flytende samfunn hvor tanken om planlegging og mål i stor grad har forsvunnet, og heller blitt erstattet av midlertidighet og kontinuerlig tilpasning. Kraft hevder Bauman overdriver i sin vektlegging av postmoderniteten (Krafts ordvalg) som usikker, men er enig i at det i stor grad er opp til hver enkelt å gi seg selv et meningsfullt liv. Utfordringen blir da stadig større i byggingen av vår egen identitet, og her plasserer Kraft pilegrimsvandringen som sentral. Med elementer fra både det moderne (reisemotivet) og det post-moderne (usikkerhet, søken) kan pilegrimsvandringen for noen være en viktig byggestein i utviklingen av egen identitet. I tillegg ser Kraft en mulig appell i pilegrimsmotivets blanding av det svært konkrete og abstrakte: Den fysiske, kroppslige vandringen versus symbolikken og den individuelle, indre opplevelsen (2007:48-50).

2.7. Oppsummering og veien videre

Jeg har her forsøkt å gi et bilde av ulike teoretiske tilnærminger til de empiriske feltene turisme og pilegrimsreiser. Enkelte velger å behandle pilegrimer og turister som essensielt forskjellige, mens andre ser dem som umulig å skille fra hverandre. Hvilke faktorer som eventuelt kjennetegner en pilegrim i motsetning til en turist er det heller ikke konsensus om. Felles er derimot anerkjennelsen av disse feltenes overlapping, hvilket resulterer i at diskusjonen er både komplisert og sentral, for så vel forskere som selverklærte pilegrimer og turister.

Formålet med diskusjonen omkring dette feltet skal ikke være å finne et fasitsvar på hvem som er pilegrim og hvem som er turist, men heller undersøke hvilke sosiokulturelle implikasjoner det medfører å befinne seg i overgangen mellom disse to feltene. Eller, som antropologene Ellen Badone og Sharon Roseman påpeker det: "Perhaps it is always necessary to pose the question, Pilgrims or tourists for whom, from whose perspective, in what context and why? (Badone og Roseman 2004: 3).

Vi har nå etablert en forståelse for at pilegrimsbegrepet ikke er entydig i bruk, verken av involverte aktører eller i akademia. Vi har også sett en dreining i forskningen mot å behandle pilegrimsbegrepet som essensielt komplekst og situasjonsbetinget. Dette er et viktig grunnlag for analysen i de neste kapitlene, og viser samtidig at denne oppgaven føyer seg inn en eksisterende forskningstradisjon, på tross av at mitt fokus ligger på systemnivå fremfor individnivå (altså vandrerne). Oppgavens tematikk føyer seg inn i det vi så Collins-Kreiner (2010:444) betegne som en stadig utvidelse av pilegrimsfeltet. Med utgangspunktet i figuren pilegrimen undersøker jeg andre trekk enn bare de typisk rituelle og religiøse. Jeg føyer meg i tillegg inn i tradisjonen for å undersøke konstruksjon av mening, og de sosiale implikasjonene som følger av dette, fremfor å forsøke å låse feltet inn i lukkede begreper og kategorier.

Det kontekstuelle aspektet er særdeles viktig. Ved å studere et gitt fenomen eller felt med stor vekt på sosiokulturell kontekst, vil jeg hevde at analysen får en større tyngde og relevans, selv om dette kan gå på bekostning av en eventuell universell gyldighet. Å trekke generelle konklusjoner er heller ikke min ambisjon, det er *pilegrimsrenessansen i Norge*, med den sosiokulturelle konteksten det innebærer, jeg ønsker å belyse.

3. Diskursanalysen

Ordet diskursanalyse innebærer nødvendigvis at det skal foretas en *analyse* av en *diskurs*. Men diskursanalyser har sine røtter i ulike fagretninger, de kan vektlegge ulike analytiske verktøy, og ikke minst innta svært ulike perspektiv på hva som utgjør diskursen(e), altså studieobjektet.

I denne oppgaven er det nettopp én variant av diskursanalysen som blir benyttet, og dette kapitlet vil legge både det teoretiske og metodiske grunnlaget for anvendelsen av denne. På veien mot å etablere en forståelse av den type diskursanalyse denne oppgaven bygger på, vil jeg først redegjøre for det som kjennetegner diskursanalyser generelt. Et slikt grunnlag er nyttig og nødvendig for å forstå de valg som ligger bak utformingen av en mer spesifikk analysemetode. Jeg har valgt statsviter Iver B. Neumanns (2001) perspektiver på diskursanalyse som hovedkilde til min analyse, og hans teorier vil bli grundig presentert. Endelig vil jeg sette dette diskursanalytiske verktøyet i en mer pragmatisk sammenheng med feltet som skal undersøkes, nemlig pilegrimsfeltet i Norge.

3.1. Sosialkonstruktivisme

For å nærmere kunne undersøke diskursanalysen som teori og metode er det et essensielt spørsmål som først må besvares. Hva menes med diskurs? Hva er det som skal analyseres?

I første kapittel var vi innom Jørgensen og Phillips' (1999:48) løselige definisjon av diskurser som "(...) sociale mønstre af betydningsfastlåsninger, der står i ustabile relationer til hinanden. Én diskurs er så én bestemt *måde* at udlægge verden (eller dele af verden) på". Hva ligger egentlig i dette?

Diskursanalysen har sine røtter i sosialkonstruktivismen. Filosofen Finn Collin (2003:11-12) forklarer hvordan denne teoretiske retningen argumenterer for at kunnskap er sosial *konstruert*, i motsetning til å være objektivt *gitt*. Prefikset *sosial* sier oss noe om hvem som konstruerer, nemlig mennesker i ulike sosiale relasjoner. Gjennom våre tanker, vårt språk og våre handlinger konstruerer vi til enhver tid virkeligheten innenfor vår sosiale kontekst, og ingen menneskelige produkt kan derfor forstås som naturgitte. Disse produktene er alle konstruert i en gitt kulturell og historisk kontekst, og må derfor også analyseres og forstås

med utgangspunkt i denne konteksten. En «ekstrem» sosialkonstruktivist vil altså kunne hevde at ethvert menneskelig produkt, være seg konkret eller abstrakt, har et menneskelig opphav, som det så kan være mulig å identifisere.

Videre er det viktig å understreke at konstruksjonen som hovedregel foregår ubevisst. Collin (2003:12-13) forklarer at dette er et av hovedpoengene ved retningen, nemlig å identifisere den konstruerte «naturen» ved fenomen vi vanligvis ikke tenker på som konstruksjoner. For denne oppgaven vil det altså handle om å undersøke hvordan bildet av pilegrimsvirksomheten i Norge er konstruert som et produkt av samhandling mellom ulike aktører innenfor en gitt sosiokulturell og historisk kontekst. Verken forestillingene om figuren *pilegrim* eller de tiltak som iverksettes for å tilrettelegge for disse har oppstått i et vakuum, men er et resultat av sosial samhandling. Hvorfor er det i Norge er bredt spekter av aktører som lar seg engasjere i pilegrimsfeltet? Er det mulig å identifisere noe særegent ved vår tids kontekst som muliggjør nettopp de forestillingene vi ser? For å svare på denne type spørsmål er det i denne oppgaven valgt en sosialkonstruktivistisk metodisk tilnærming til feltet.

Det må kort nevnes at sosialkonstruktivistiske teorier har ikke gått fri for kritikk. Dersom alt er konstruksjoner og vi ikke kan ta noe for gitt, blir ikke verden da flytende og uten systemer? Jørgensen og Phillips (1999: 14) argumenterer for at enkelte sosialkonstruktivister kan tolkes på denne måten, men at de fleste er langt mindre kategoriske i sin tilnærming til sine studieobjekt: «Selv om viden og identiteter alltid i *princippet* er kontingente, er de i konkrete situasjoner alltid relativt fastlåste». Med begrepet kontingent menes at vår kunnskap om og anskuelse av verden er foranderlig i sin natur. Det *fastlåste* innebærer at man i de fleste situasjoner likevel er bundet av konvensjoner om hva som er passende å si eller gjøre, samt hvilken rolle man kan ta i en gitt situasjon. Denne virkelighetsforståelsen vil også de fleste sosialkonstruktivister anerkjenne.

3.2. Diskurs

La oss så gå tilbake til inngangsspørsmålet: Hva er en diskurs? Gjennom den løselige definisjonen fra Jørgensen og Phillips kan vi enkelt si at en diskurs er en måte å fortolke, forstå og snakke om en gitt sektor av vår sosiale virkelighet. Med bakgrunn i det sosialkonstruktivistiske tankegodset diskursanalysen springer ut fra, kan vi videre si at diskurser er konstruert gjennom samhandling i en gitt kulturell og historisk kontekst.

Utover disse generelle fellestrekkene tillegges ordene *diskurs* og *diskursanalyser* ulikt innhold i forskjellige fagretninger og vitenskapelige tradisjoner. Jeg vil nå gi en kort redegjørelse for de mest sentrale anvendelsene av disse begrepene, før jeg beveger meg mot forståelsen som vil anvendes i denne oppgaven.

En av pionerene bak diskursanalysen (uansett fagretning) er Michel Foucault. Han bidro med en bred analytisk tilnærming til å forstå diskurser som konstituerende for det man oppfatter som en gitt virkelighetsforståelse. Foucault hevdet at en forståelse av en gitt sektor av vår sosiale verden (en diskurs), ikke ga oss et sant bilde av virkeligheten, men heller en variant av vår virkelighet som har fått *status* som sann. Foucault argumenterte for å forstå vår oppfatning av dette virkelige og sanne som noe konstruert, og søkte samtidig å identifisere prosessene bak en slik objektivisering (Hammer 2001:9-10).

Sosiologen Knut Hammer diskuterer i artikkelen *Diskursbegrepet i sosiologisk relieff* (2001) to stikkord som er særlig sentrale i Foucaults diskursforståelse, nemlig *arkeologi* og *genealogi* (Hammer 2001: 10). Dette er to teoretiske prinsipp som sammenfatter hans argumentasjon, men som også betegner metodiske verktøy for arbeidet med diskurser. *Arkeologi* innebærer det analytiske blikket på diskursen som et sett av handlinger og utsagn som fastlåses i et mønster, altså det bildet av virkeligheten som oppfattes som det sanne. Et slikt fastlåst mønster kaller Foucault *kollektive representasjoner*, og det er disse samfunnet fungerer rundt, de utgjør vår sosiale orden (2001:10-11). *Genealogi* betegner studiet av prosessene som ligger bak de diskursive konstruksjonene av representasjonene, nærmere bestemt hvordan fastlåsningsprosessen har skjedd og hvilke premisser som ligger bak. Vi kan med andre ord si at den versjonen av virkeligheten vi forholder oss til er et resultat av en rekke (mer eller mindre tilfeldige) prosesser som Foucault søker å identifisere. I tillegg til å se på prosessene bak konstruksjonen av en diskurs, ser man også på hvilke rolle diskursen videre spiller i andre sosiale prosesser (2001:16). Hvorfor har vårt virkelighetsbilde blitt slik det har blitt? Hva har eventuelt blitt utelukket og hvorfor? Her bringer også Foucault inn en annen viktig faktor, nemlig *makt*. Maktbegrepet hos Foucault innebærer ikke en vanlig maktforståelse med en aktivt undertrykkende part, men tenkes heller som en drivkraft i diskursen som *produserer* det vi ser som det sanne, det korrekte eller sosialt aksepterte (2001:20). Dette innebærer at diskursene bærer i seg en kraft, en makt, til å definere hva som anses som det normale.

Foucaults diskursanalyse handler altså om å vise hvordan vårt bilde av virkeligheten alltid er en diskursiv konstruksjon, og videre hvilke betingelser som har ligget til grunn for nettopp

denne konstruksjonen. Vår kunnskap om verden kan heller aldri være objektivt *sann*, fordi ingen står utenfor diskursen, den er altomfattende (Jørgensen og Philips 1999: 23). Vi er alle aktører i diskursene, og skal derfor ikke forsøke å identifisere det sanne fra det usanne eller falske. Foucaults diskursanalyse handler ikke om å finne den ene sanne versjonen av virkeligheten, da dette er en umulighet. Man skal heller analysere prosessene og forsøke å finne ut hvorfor ett bilde av virkeligheten eller én forståelse av et begrep innenfor en gitt kontekst får status som overordnet. Nettopp denne «essensen» av Foucaults diskursteori blir med videre i oppgaven.

3.3. Lingvistiske diskursanalyser

Mange diskursanalyser har sine røtter i lingvistikken. Der Foucault trakk brede penselstrøk og avgrenset store diskurser (eksempelvis seksualitet (1995) eller galskap (1973)), ligger de lingvistiske diskursanalysene nærmere et mikroperspektiv, med større fokus på konkrete tekster og anvendt språk. En sentral representant for denne type diskursanalyser er Norman Fairclough.

For denne oppgaven har ikke en lingvistisk analyse vært aktuelt, da jeg ønsker en bredere, sosiologisk anlagt tilnærming til feltet. Det er allikevel interessant å inkludere Faircloughs teoretiske premisser i denne fremstillingen, da ulike typer diskursanalyser deler visse epistemologiske fellestrekk, og til sammen kan tegne et rikere bilde av det innholdstunge ordet *diskurs*.

Fairclough plasserer seg selv innenfor retningen kritisk diskursanalyse, som han igjen knytter til en bredere kritisk samfunnsforskning (2003:202). Formålet med denne *kritiske* forskningen er i følge Fairclough å oppnå «better understanding of how societies work and produce both beneficial and detrimental effects, and of how the detrimental effects can be mitigated if not eliminated» (Fairclough 2003:203). Fairclough sier videre at den kritiske diskursanalysens funksjon innenfor dette brede feltet er å forske på språk, og dets endrede rolle i vår stadig mer omskiftelige verden.

Hovedpoenget i Faircloughs kritiske metode er en analyse av diskurser i skjæringspunktet mellom en bred samfunnsvitenskapelig tradisjon og den mer standardiserte lingvistiske tekstanalysen (Fairclough 2003:2-3). Begrepet *tekst* gjøres sentralt, og inkluderer alt det vi til vanlig tenker på som skriftlige produkter, men også nedskrevne samtaler og intervjuer, TV-

programmer og all aktivitet på internett. Når Fairclough så skal foreta en lingvistisk analyse av den konkrete språkbruken i disse tekstene, bringes det diskursive aspektet inn.

Faircloughs lingvistiske diskursanalyse søker å sette tekster inn i en sosial kontekst, og samtidig se på hvordan én tekst påvirker andre tekster; hvilken relasjon finnes mellom ulike tekster? Videre undersøkes den sosiale påvirkningskraften disse tekstene potensielt innehar, eller nærmere bestemt den *mening* de besitter, og hvordan denne former vår sosiale virkelighet (Fairclough 2003: 11-12). Bakgrunnen for at denne type lingvistisk analyse kan kalles en *diskursanalyse* ligger nettopp i dette synet på ulike kilder av anvendt språk (altså tekster) som står i dialektiske relasjoner til hverandre. Språk utgjør et essensielt bindeledd mellom ulike sosiale sfærer, og en lingvistisk diskursanalyse vil derfor favne både den aktuelle teksten som analyseres, samt den sosiale konteksten teksten står i relasjon til.

Et viktig ideologisk skille mellom diskurstradisjonen Fairclough representerer, og Foucaults diskursteori er synet på hvor omfattende diskursen(e) er. Foucault argumenterte for en forståelse av diskurser som altomfattende, det var umulig å sette seg selv objektivt utenfor diskursen. Fairclough hevder på sin side at diskurser bare er én del av vår sosiale virkelighet, verden kan ikke reduseres til å bare bestå av diskurser. En diskursanalyse innenfor hans teoretiske ramme vil heller ikke være tilstrekkelig for å analysere alle aspekter ved vår sosiale virkelighet, og han anbefaler eksplisitt å også foreta andre metodiske analyser i tillegg, eksempelvis etnografiske (Fairclough 2003:2).

3.4. Samfunnsvitenskapelig diskursanalyse

Statsviter Iver B. Neumann samler tråder fra flere tradisjoner, når han gjennom boken *Mening, materialitet og makt – En innføring i diskursanalyse* (2001) presenterer en eksplisitt samfunnsvitenskapelig anlagt diskursanalyse.

Selv om Neumann skisserer en mulig diskursanalyse for samfunnsvitere, er han ikke ute etter å lukke diskursbegrepet for andre mulige tilnærminger (2001:18-19). Begrepet kan, og må, tillegges ulik betydning i ulike typer analyser. Diskursanalytikere skal ikke forsøke å enes om én forståelse, men bør benytte seg av ulike analyser styrt av materialet og den enkelte fagtradisjon. En samfunnsviters møte med et diskursfelt byr på én type faglig utfordringer, en lingvist kan se feltet med et helt annet blikk. En kategorisk definisjon av en diskurs er derfor

ikke det viktigste i Neumanns diskursanalyse, men han tilbyr en pragmatisk avgrensning som kan være nyttig innenfor den samfunnsvitenskapelige konteksten:

En diskurs er et system for frembringelse av et sett utsagn og praksiser som, ved å innskrive seg i institusjoner og fremstå som mer eller mindre normale, er virkelighetskonstituerende for sine bærere og har en viss grad av regularitet i et sett sosiale relasjoner. Boken handler om hvordan man kan bruke diskursbegrepet til å analysere det sosiale og det politiske (2001:18)

Med denne løse definisjonen ser vi hvordan diskursbegrepet mest av alt skal forstås som en inngangsport for forskeren å betrakte virkeligheten. Selve definisjonen legger vekt på forestillinger som i sosialt samspill *fastlåses* som normale, og dermed konstruerer det vi mennesker til enhver tid ser på som vår *virkelighet*. Her ser vi at Neumanns definisjon ikke skiller seg stort fra eksempelvis Jørgensen og Phillips', som vi nevnte innledningsvis.

Neumann sier videre at det sentrale poenget i en samfunnsvitenskapelig diskursanalyse er «(...) å si noe om spillet mellom tekst og det som her kalles meningspotensial» (2001:23). Begrepet meningspotensial er hentet fra lingvisten Halliday, og viser til konteksten enhver tekst er omgitt av. Her henter Neumann direkte inspirasjon fra lingvistene; han tar med seg deres brede tekstforståelse inn i sin egen metodiske verktøykasse. Verden er ikke bare tekst, men alle sosiale fenomen kan forstås og analyseres som tekster (2001:23). Ved å sammenfatte alle sosiale fenomen og prosesser under overskriften *tekst*, rydder Neumann effektivt i begrepsapparatet. Her underbygger han sitt argument om å gjøre diskursanalysen mindre til en drakamp om begrepsforståelse, til heller et verktøy som må tilpasses det enkelte forskningsprosjekt og faglige prinsipper.

For å foreta en diskursanalyse må man først etablere noen begreper om måten vi bygger vår sosiale virkelighet på; hvordan forestillinger konstrueres, opprettholdes og endres. Våre forestillinger om virkeligheten slik vi daglig opplever den kaller Neumann *representasjoner* (2001:33). Disse representasjonene kan være små enheter, som vårt bilde av hva begrepet sofa innebærer, eller større sosiale enheter som eksempelvis begrepet nordmann. Det alle representasjoner har til felles er at deres eksistens fordrer en sosial bearbeidelse, gjennom vårt språk og våre kategorier. Hvorvidt det finnes en opprinnelig eller såkalt korrekt forestilling om hva en nordmann *egentlig* er, er ikke poenget. Det interessante ved representasjonene er det bildet eller bildene vi alle har av hva en nordmann er, gjennom stadig menneskelig samhandling og re-etablering av begrepets innhold. Vi fyller til enhver tid begreper med

innhold i en forhandlingssituasjon med våre omgivelser. På denne måten konstruerer vi representasjoner. Når så en representasjon har fått tilstrekkelig sosial bekreftelse, vil den institusjonaliseres som en *posisjon* i diskursen.

Å identifisere de ulike representasjonene innenfor en diskurs er et av hovedpoengene i metodikken Neumann skisserer (2001:60). Men før man kan begynne å liste opp disse, må man avgrense den diskursen man ønsker å lete innenfor.

3.4.1. Avgrensning av diskursen

Første skritt på veien mot en diskursanalyse er å tegne grensene rundt det sosiale feltet man vil analysere; å avgrense diskursen (2001:55). For å begripe verden rundt oss og sortere alle sanseinntrykkene vi utsettes for, ordner vi kontinuerlig disse inntrykkene i sosiale kategorier. Denne kategoriseringen fører videre til at vi kan avgrense ulike felt, gjerne tilknyttet spesifikke begrep. I Neumanns diskursdefinisjon så vi at han la vekt på diskurser som bestående av utsagn og praksiser, som videre innenfor sin ramme opptrådte med en viss regularitet. Det er viktig å huske at *diskurs* er et analytisk begrep og ikke et empirisk fakta, og dermed handler også avgrensningen av diskurser om å innta et visst analytisk perspektiv på en gitt sektor av vår sosiale virkelighet. Slik Neumann selv er inne på, vil forskere fra ulike fagmiljø se og avtegne ulike typer diskurser avhengig av det enkelte prosjekt. Nettopp derfor krever enhver diskursanalyse en tydelig begrunnelse for sin avgrensning.

Den avgrensningen man foretar seg som diskursanalytiker må også ta høyde for den stadige avgrensningen aktørene *innad* i diskursen foretar. En diskurs vil alltid være i bevegelse, det være seg i endring eller aktiv opprettholdelse. Det foregår til enhver tid en kamp om hvor grensene rundt diskursen skal gå, uten at de involverte aktørene nødvendigvis ser seg selv som bidragsytere i en diskurs. Neumann nevner den medisin-diagnostiske diskursen som eksempel (2001:56). Dersom man har valgt å analysere denne diskursen, vil et av hovedpoengene i en slik analyse være den stadige forhandlingen om hva som defineres som sykdommer og dermed skal være en (offisiell) del av en leges daglige diagnostiseringspraksis.

En diskurs må også avgrenses i tid (2001:57). Det er ikke alltid verken ønskelig eller nødvendig å begynne ved diskursens opprinnelse, et slikt punkt kan også være vanskelig å fastsette. En diskurs slik den fremstår for oss i dag, er alltid et resultat av forhandling mellom tidligere tiders tekster, og vil bære disse tekstene *i* seg. Så hvor skal man da begynne? Neumann anbefaler å finne et pragmatisk startpunkt, eksempelvis en viktig hendelse, eller «Skjellsettende – altså bokstavelig talt grensesettende – begivenheter» (Neumann 2001:57).

Velger man et kort tidsintervall kan man gå dypere inn i materien, og foreta en småskala analyse. Velger man et større tidsrom vil analysen nødvendigvis måtte fokusere på de større linjene.

3.4.2. Diskursens representasjoner

Når man har avgrenset diskursen man ønsker å analysere, anbefaler Neumann videre å liste opp de ulike representasjonene man finner innenfor denne diskursen (2001:60). Vi har allerede vært inne på at representasjoner skal forstås som forestillinger om virkeligheten, så her vil det altså dreie seg om å identifisere de ulike virkelighetsbildene som finnes i vårt analytisk avgrensede felt.

«Diskurs bygger altså på en aksept av usikkerhet og konflikt mellom representasjoner» hevder Neumann (2001:60). Dette kan innebære konflikter mellom én dominerende representasjon og flere mindre, eller åpne diskurser med flere likeverdige representasjoner. Vi kan også finne åpenlyse konflikter mellom ulike standpunkt (tydelig i politiske diskurser), eller kamper om hvilke representasjoner som av diskursens aktører tillates innenfor avgrensningen (2001:61). Et poeng for forskeren vil være å vurdere om det finnes særskilte mekanismer som anvendes for å åpne eller lukke diskursene, og hvordan disse mekanismene eventuelt anvendes av de ulike aktørene.

Det er opp til forskeren å belyse disse «konfliktene», de behøver ikke manifestere seg som eksplisitte *konflikter* representasjonene i mellom. Det er viktig å huske diskursens natur som foranderlig, i og med at vi (som oftest) vil finne mer enn en representasjon. Religionsviter Torjer A. Olsen poengterer at en diskursanalyse ofte tar utgangspunkt i én representasjon som er forsøkt fastlåst som sann virkelighet, det vi over har kalt den dominerende representasjonen (Olsen 2006:57). Fra litteraturviter Audun Mørch låner Olsen begrepet *monologisering* for å beskrive én representasjons dominans over de andre (Olsen 2006:62). Mange aktører er deltagere i diskursen, men enkelte velger strategisk å ta større plass. Disse monologiske stemmene innehar gjerne *hegemoniet* i diskursen, hvilket vil si at deres representasjon har en dominerende posisjon i produksjonen av mening. En av utfordringene i diskursanalysen vil være å vie de andre stemmene tilstrekkelig oppmerksomhet, slippe *flerstemmigheten* til (2006: 62). Fra hegemoni er veien kort til å diskutere maktaspektet i diskursen, slik vi så det beskrevet hos Foucault.

Det eneste uforanderlige med en diskurs er dens potensial til å se helt annerledes ut, da både hegemoniet og de ikke-monologiserende representasjonene legger ned diskursivt arbeid for å opprettholde og eventuelt endre sine (makt-)posisjoner i diskursen. Hvilke mekanismer som benyttes i dette arbeidet kan være sentrale poeng i en diskursanalyse.

3.4.3. Diskursens lagdeling

Det siste metodiske steget i analysen har Neumann valgt å kalle diskursens lagdeling (2001: 62-63). Her vil man gå nærmere inn i den enkelte representasjon, og forsøke å kategorisere de ulike trekkene ved diskursen representasjonenes aktører trekker veksler på. Underforstått gjelder det her å finne de viktigste byggesteinene for oppbyggingen av diskursen. Er det enkelte tegn som aktørene legger særlig vekt på i markeringen av sin plass i diskursen, for å understreke sin representasjon? Dette kan være tegn som benyttes for å markere både enighet og avstand representasjonene i mellom.

Dette er for øvrig ikke et entydig spor. Dersom flere representasjoner støtter seg til samme hendelse som viktige for sin virkelighetsforståelse, betyr ikke dette nødvendigvis at hendelsen tolkes på samme måte. Vi kan bruke et eksempel fra pilegrimssfæren: Å gå fra Oslo til Trondheim vil for enkelte være en *tur*, for andre en pilegrimsvandring. Noen vil tillegge vandringen et eksplisitt religiøst innhold, andre ikke. Selve den fysiske handlingen er likevel den samme: Man tar beina fatt fra Oslo til Trondheim.

Den samme utfordringen møter vi dersom bestemte begrep utkrystalliseres som særlig viktige byggesteiner. Denne oppgaven har oppstått i kjølvannet av nettopp en slik problemstilling. For å komme meg selv litt i forkjøpet; begrepet og figuren pilegrim benyttes aktivt som et av de viktigste meningsbærende elementene for det vi kan identifisere som ulike representasjoner i den norske pilegrimdiskursen. Hvilke aspekter ved *pilegrimen* som vektlegges er derimot varierende. Mer om dette i kapittel fire.

Med diskurs som utgangspunkt er det nettopp slike poeng som er viktige å få frem i analysen. Jan Svennevig, professor i nordisk språkvitenskap, skriver at

«det ikke finnes noen «korrekt beskrivelse» eller noe nøytralt perspektiv som beskrivelsesmåtene kan vurderes i forhold til. *Alle* uttrykksmåter viser et perspektiv på verden og bidrar til en bestemt forståelse av den. Valget av et ord er aldri naturgitt» (Svennevig 2009:176).

Vi fester ord på de sanseintrykk vi kontinuerlig presenteres for, og strukturerer språket inn i kategorier. Sammen gir disse språkhandlingene oss det (språklige) verktøyet vi trenger for å snakke om og forstå verden. Vi benytter (både bevisste og ubevisste) strategier når vi anvender kategoriene, som igjen utgjør byggesteinene i våre virkelighetsbilder. Svennevig understreker språkets rolle i den sosiale konstruksjonen av våre virkeligheter, det er gjennom språklige handlinger og valg vi tar del i oppbyggingen av vår felles sosiale verden (Svennevig 1999: 193). Dette finner vi også hos Neumann, som hevder at «(...), sprogets oppgave [er] *primært* å skape mening» (Neumann 2001:38). Hvilke språklige tegn som benyttes for å skape mening, og videre definerer likheter og forskjeller representasjonene i mellom, er det viktigste poenget i dette tredje metodiske steget.

3.4.4. Diskursens materialitet

Etter å ha gjennomført disse tre skrittene har man kommet et stykke på vei i sin diskursanalyse (Neumann 2001:69). Diskursen er avgrenset, man har utkrystallisert de viktigste representasjonene, og videre diskutert meningsbærende elementer samt strategiske prosesser aktørene i diskursen benytter seg av. Ved å gi hegemoniet plass i analysen, har man også kastet et blikk på maktprinsippet som ligger implisitt i diskursen, og hvilke mekanismer som benyttes for å opprettholde (eller utfordre) denne.

I en samfunnsfaglig fundert diskursanalyse gjenstår et viktig poeng å belyse, nemlig diskursens *materialitet* (2001:80). Der vi hittil har snakket om hvordan diskursen kommer til uttrykk gjennom språk i tekster, betyr ikke dette at disse tekstene eksisterer uavhengig av visse ytre betingelser. Neumann poengterer at «Hovedpoenget med diskursanalyse er å frembringe en metode som kan analysere det sproglige og det materielle i et helhetsperspektiv. Dette må gjøres ved å forstå diskurs som *både* et sproglig og et materielt fenomen» (Neumann 2001: 81).

Hvordan skal vi så forstå det materielle? Alle sosiale fenomen kan ikke reduseres til rene språklige produkt. Språket organiseres i visse materielle størrelser som Neumann plasserer i *arkivet* (2001:83). Dette uttrykket er hentet fra Foucault og hans arkeologi, og innebærer tekstenes iboende historie i form av handlingsbetingelser som styrer diskursens språklige manifestasjoner. Arkivet bidrar med gitte handlingsbetingelser, hvilket vil si at fortiden tar aktivt plass i diskursen. Hvilke institusjoner, verdier og sosiale relasjoner er med på å legge føringer for diskursen, ut over de rent språklige vi ser utfolde seg? Hvilke materielle aspekter

kan vi finne i tilknytning til en gitt diskurs? Og enda viktigere, hvilke *spesifikke* materielle aspekt tilknyttet en gitt diskurs er det viktig for diskursanalytikeren å sette fingeren på?

3.4.5. Veien videre

Vi har sett hvordan Neumann understreker diskursanalysens tøyelige natur, og det diskursteoretiske grunnlaget som først og fremst et peileredskap i analysen «til å analysere det sosiale og det politiske (Neumann 2001:18) Dette vil jeg utnytte i den kommende analysen min. De teoretiske premissene jeg nå har skissert vil utgjøre grunnlaget for den metodiske innfallsvinkelen jeg finner å være mest hensiktsmessig til mitt felt. Jeg har nå *presentert* Neumanns diskursanalyse, og vil gå videre til å *anvende* den.

4. Pilegrimsdiskursen

Denne analysen vil ta utgangspunkt i en grundig *avgrensning* av diskursen, i form av en historisk oversikt. Denne oversikten vil ikke bare avgrense rammene *rundt* diskursen, men også vise bredden og innholdet i det feltet jeg vil analysere. Hendelsene og prosessene som fremgår av oversikten vil fungere som et utgangspunkt for de videre diskusjonene i oppgaven, både i dette kapittelet og de neste.

Etter den historiske gjennomgangen vil jeg gå nærmere inn i en analyse av tre sentrale aktører i feltet, nemlig Natur- og kulturminneforvaltningen, Den Norske Kirke og offentlige nærings- og utviklingsaktører. Denne delen av analysen har jeg kalt *representasjoner*, men her inkluderer jeg også implisitt det Neumann kalte *lagdeling* og *materialitet*. Lagdelingen utgjør på mange måter utgangspunktet mitt: Mitt fremste peileredskap i denne diskursanalysen er pilegrimsfiguren og forestillingene som knyttes til denne. I tillegg vil jeg gjøre eksplisitt underveis hvilke andre begrep som benyttes for å fylle pilegrimsbegrepet med innhold, og dermed forme den enkelte representasjon. Det materielle aspektet ved diskursen går som en rød tråd gjennom hele analysen – pilegrimsvandring som en fysisk, materiell aktivitet er et grunnleggende premiss for hele feltet. Materialiteten handler dessuten også om hvilke institusjoner, verdier og sosiale relasjoner de ulike representasjonene trekker veksler i konstruksjonen av mening.

Som nevnt i innledningen er det overordnede utgangspunktet for analysen, å gå nærmere inn i spekteret av involverte aktører og deres fremstilling(er) av pilegrimen, samt å undersøke om det er mulig å identifisere visse handlingsbetingelser ved vår sosiokulturelle kontekst som medvirkende til engasjementet og tilretteleggingen for pilegrimene. Det er viktig å huske at det er *dette* som nå skal belyses gjennom å anvende Neumanns samfunnsvitenskapelig orienterte diskursanalyse.

4.1. Materialet

Som allerede nevnt bygger denne delen på offentlig publisert materiale utelukkende fra aktørene selv. Den historiske gjennomgangen styrt utvalget, da det på denne måten blir tydelig for både meg og leseren hvilket skriftlig materiale som har vært særlig sentralt i den diskursive utformingen av feltet. Jeg har brukt en del internettressurser, spesielt nettstedet www.pilegrim.info. Morten Højsgaard (2006:144-145) poengterer i *Metode i*

religionsvitenskap hvordan man står overfor en særlig utfordring når det gjelder å vurdere kvaliteten på kildemateriale fra internett. Alle artiklene jeg har benyttet meg av fra *pilegrim.info* står uten forfatter, men fordi denne nettsiden i snart ti år har vært driftet av ulike sentrale aktører i pilegrimsfeltet (i dag det midlertidige nasjonale pilegrimssenteret), vil alle artikler herifra være naturlige bidrag til diskursen, og jeg ser det ikke som nødvendig eller formålstjenlig å foreta en videre kildekontroll.

4.2. Avgrensning av diskursen

En avgrensning av diskursen vil ramme inn det feltet vi ønsker å analysere. I henhold til fremgangsmåten skissert i forrige kapittel, vil en slik avgrensning innebære å sortere hvilke sosiale utsagn og praksiser som skal utgjøre vårt studieobjekt. Det teoretiske grunnlaget fra det foregående kapittelet avklarte *hvordan* et felt skal betraktes gjennom en diskursanalyse, den faktiske avgrensningen vil befeste *hva* som skal betraktes.

For pilegrimsfeltet er det flere avgrensninger som er nødvendige. Man må, for det første, avgrense diskursen i tid. Pilegrimen som figur har figurert i en norsk kirkediskurs siden middelalderen, og det er slik sett ikke usannsynlig at en diskursanalyse om pilegrimer kan begynne her. En avklaring er derfor nødvendig. Jeg følger Neumanns argumentasjon og velger meg et pragmatisk startpunkt for diskursen, som vil belyse nettopp de aspekt ved pilegrimsfeltet jeg ønsker. En gitt avgrensning gjøres for én analyse. Andre avgrensninger enn den jeg vil gjøre her er selvfølgelig både mulig og ønskelig i andre analyser, disse vil kunne belyse pilegrimsfeltet fra andre perspektiv.

Videre må diskursen avgrenses rent ideologisk. Hvilke ytringer hører hjemme i diskursen, og hvilke faktorer skal benyttes som peileredskaper i så måte? Med epistemologiske røtter i sosialkonstruktivismen vil ikke en ideologisk avgrensning av en diskurs innebære vanntette skott mellom det man velger å plassere i diskursen, og det som blir stående utenfor. Diskurser er sosiale produkt i stadig endring, man må som diskursanalytiker trekke en hensiktsmessig grense for sin analyse, og begrunne valget.

4.2.1. Historisk oversikt

Jeg har hittil i oppgaven snakket mye om det *moderne pilegrimsfenomenet*. Jeg har også gjort det eksplisitt at jeg i dette legger den «renessansen» eller gjenoppblomstringen av pilegrimsaktivitet og tilrettelegging vi har sett de siste tiårene. Jeg vil nå komme med historisk oversikt som viser de mest betydningsfulle og sentrale hendelsene tilknyttet revitaliseringen. Denne oversikten vil befeste tidslinjen jeg så langt bare løselig har referert til, og samtidig avgrense diskursen i tid. Det vil også gjøre det klart hvilke aktører som har vært mest delaktige i prosessen, og som dermed utgjør diskursens viktigste ideologiske avgrensning. Vi kan hente frem Torjer Olsens (2006: 52) enkle diskursavklaring fra innledningen: Hvem har deltatt i «samtalen» om pilegrimene?

De første spor av revitalisering

De første sporene av gjenoppblomstring finner vi i det enkle faktum at pilegrimsvandrere igjen begynte å ankomme Nidarosdomen. Svenskene var først ute, og Knut Andresen (2005:112-113), tidligere domprost i Nidaros, forteller om det første organiserte følget av pilegrimer som ankom Nidarosdomen i 1958, etter å ha vandret fra Selånger i Sverige. I august 1977 ankom det første norske organiserte følget, etter å ha vandret fra Hjerkind. Denne turen ble arrangert av Norges Kristelige Ungdomsforbund, og besto av 71 deltagere.

Utover på 80-tallet økte antallet selverklærte pilegrimer som ankom Nidarosdomen, særlig i tilknytning til markeringen av Olsok, men også ellers i året. I 1980 kom også det første initiativ fra kirken til selv å ta tak i pilegrimsfenomenet. Da arrangerte Nidaros Domkirke og Sverresborg Museum for første gang en vandregudstjeneste på Olsokaften, som senere har fått navnet «Olavsvaka» (Andresen 2005:114). Her ble det vandret fra Sverresborg til Nidarosdomen, med innlagt tekstlesing, bønn og salmesang. Fra 1985 inkluderte også Olavsvaka tekstlesing fra Snorre om Olav den Hellige.

Samtidig som antallet vandrere sakte begynte å øke, ga religionshistoriker og ildsjel Eivind Luthen (1992) ut boken *I pilegrimenes fotspor til Nidaros*. Boken beskriver de viktigste traséene, og viste at det ville være mulig å gjenskape en sammenhengende led fra Oslo til Trondheim, med utgangspunkt i den gamle veien benyttet i Middelalderen.

I 1996 stiftet også Luthen den ideelle foreningen *pilegrimsfelleskapet St. Jakob*. I vedtektene kan vi lese at «Foreningen er en ideell, landsomfattende organisasjon hvis formål er å spre

kjennskapet til og forståelsen for pilegrimsvandring på nasjonalt og internasjonalt grunnlag - felleskirkelig så vel som historisk, kulturelt og økologisk»⁵.

Prosjekt pilegrimsleden 1994-1997

Omtrent samtidig som utgivelsen av *I pilegrimenes fotspor til Nidaros*, ble det tatt et konkret initiativ om få rustet opp de gamle pilegrimsveiene i Norge. Dette initiativet kom ikke fra kirkelig hold, men fra ildsjelen Odd Kjærem, (vassdragsforvalter) hos Fylkesmannen i Oppland. Kjærem sendte først et notat (Kjærem 1992) til Fylkesmannen i Oppland hvor han lanserte forslaget om opprustningen av dette gamle veinettet, og Fylkesmannen tente på idéen. I august 1992 ble det sendt ut en pressemelding (Fylkesmannen i Oppland 1992), hvor det bekreftes at forslaget nå bringes videre til sentralt nivå gjennom miljøvernminister Torbjørn Berntsen, Riksantikvaren og Direktoratet for Naturforvaltning. Både Kjærems notat og pressemeldingen fra Fylkesmannen henviser til Luthens bok som inspirasjonskilde.

Riksantikvaren og Direktoratet for Naturforvaltning tok tak i forslaget om registrering, godkjenning og tilrettelegging av leden våren 1993 (DN 1993), som konkret førte til prosjektet «I pilegrimenes fotspor». Prosjektet hadde en bredt sammensatt referansegruppe (mer om denne senere), og året 1993 ble brukt til forprosjektering. Prosjektet ble etter hvert gitt navnet «Prosjekt pilegrimsleden» og hadde en prosjektperiode fra 1994-1997 (DN 1998). Det ble opprettet en egen referansegruppe for prosjektet, som besto av følgende aktører:

⁵ <http://www.pilegrim.no/page.php?id=1094987771>. Vedtekter for Pilegrimsfelleskapet St. Jakob, Norge

- Nidaros bispedømme
- Landbruksdepartementet
- Riksantikvaren
- Vegdirektoratet v/Norsk Vegmuseum
- Fylkesmannen i Nord-Trøndelag
- Fylkesmannen i Hedmark
- Oppland fylkeskommune
- Sør-Trøndelag fylkeskommune
- Norges Skogeierforbund
- Norges Bondelag

Disse ble ansett for å til sammen utgjøre «aktuelle interessenter» (DN 1993). I tillegg til medlemmene i referansegruppen, ble et bredt felt aktører holdt orienterte underveis. I et orienteringsbrev om prosjektarbeidets første fase utgjør dette mottagerlisten:

- Miljøverndepartementet - Kulturdepartementet - Nærings- og energidepartementet - Samferdselsdepartementet - Vegdirektoratet - Kirkerådet - Biskopen i Hamar - Fylkesmannens miljøvernavdeling (berørte) - Statens Vegvesen (berørte kontor)	- Fylkeskommunene (berørte) - Fylkeslandbrukskontorene - Statskog - Norges Bonde- og småbrukarlag - NORSKOG - Statens kulturminneråd - Statens naturforvaltningsråd - FRIFO - Den Norske Turistforening - Friluftsrådenes Landsforbund

Denne listen illustrerer tydelig bredden i det som av DN og RA ble vurdert å være aktører med interesse av å holdes orientert om utviklingen i prosjektet.

I en tidlig fase av prosjektet ble det også avholdt en konkurranse (via Grafill – fagforening for norske grafiske designere og illustratører) om å utforme en offisiell pilegrimslogo (DN 1993). Vinneren ble Johanna Figur Waddington, og logoen består av severdighetsmerket «Valknuten» kombinert med Olavskorset (DN 1998:10). Logoen er beskyttet, og kan kun brukes i tilknytning til veger godkjente som del av Pilegrimsleden. Riksantikvaren forvalter rettighetene (DN 2005:8).

I 1997 ble Prosjekt Pilegrimsleden avsluttet som planlagt, og målsetningen ble innfridd; da Trondheim i 1997 feiret sitt 1000-års jubileum var pilegrimsleden som sammenhengende veistrekning fra Oslo til Trondheim «ferdig til å bli tatt i bruk» (DN 1998:7).

Kirkelige initiativ

Representanter fra Kirken satt i referansegruppen til «Prosjekt pilegrimsleden», men de gjennomførte samtidig også egne tiltak for å gå den økte pilegrimsaktiviteten i møte. I 1992 nedsatte biskopen i Nidaros arbeidsgruppa «Pilegrimsvandring i vår tid», som skulle fungere som et fellesorgan for ulike pilegrimsinteressenter innenfor Kirken (Wagle 2007:1). Som et resultat av gruppas arbeid, ble det blant annet opprettet en midlertidig stilling som pilegrimsprest i Nidaros i 1994, som fra 1998 ble en fast stilling (Nidaros bispedømmeråd 2007). Denne stillingen ble besatt av Arne Bakken, som var sentral både for gruppens tilblivelse og senere arbeid. Bakken ga i 1994 ut boken *Pilegrimsvandring – før og nå*, hvor han trekker linjer mellom pilegrimstradisjonen i middelalderen og den revitalisering vi ser i dag.

I 1997 ga arbeidsgruppen ut *Pilegrimshåndboka* (Arbeidsgruppa pilegrimsvandring i vår tid 1997), en bredt anlagt artikkelsamling som «gir deg hjelp til å fylle pilegrimsvandringen med innhold, uavhengig av hvor du velger å gå. Den er en praktisk hjelp i planleggingen – og en stimulerende og nyttig bok å ha med på turen» (1997:bakside). Blant bidragsyterne finner vi historiker Trond Berg Eriksen og pilegrimsprest Arne Bakken (sentral i arbeidsgruppen), i tillegg til både leger, biologer og teologer.

I 1998 ble arbeidsgruppen avløst av Nidaros bispedømmeråds «Utvalg for pilegrimsarbeid» (Wagle 2007:3). Riksantikvaren og Direktoratet for Naturforvaltning var på dette tidspunktet ikke like aktive aktører i feltet, men Utvalget innledet i 2004 et samarbeid med stiftelsen Norsk Kulturarv (Wagle 2007:3). Som et resultat av dette samarbeidet ble nettstedet pilegrim.info åpnet. Denne siden fungerer fortsatt som det fremste verktøyet for pilegrimsveiene på nett. Driftsansvaret ligger i dag hos det (midlertidige) nasjonale pilegrimssenteret i Trondheim (se under).

Pilotprosjekt pilegrimsleden

Til ledens 10-årsjubileum i 2007 kom natur- og kulturminneforvaltningen igjen aktivt på banen. Pilegrimsleden ble plukket ut som et av tolv prosjekt til å delta i Riksantikvarens verdiskapingsprogram⁶. Dette programmet hadde som målsetting å øke kjennskapen til, samt stimulere til bruk av, norsk kulturarv. For Pilegrimsleden var målet spesifikt å stimulere til økt bruk, gjennom utbedring av både leden og dens tilhørende «infrastruktur». Med dette menes både merking, overnattingstilbud, andre severdigheter underveis, samt næringsutvikling.

⁶ <http://verdiskaping.info/pilotprosjekter/>

Mange aktører var delaktige i prosjektet, hvor de viktigste var fylkeskommunene i Hedmark, Oppland, Nord- og Sør-Trøndelag og Akershus, samt kommunene langs leden, Den norske kirke, reiselivsnæringen og NHO reiseliv⁷. Dette prosjektet tok nå over som det ledende nasjonale koordinerende pilegrimsorgan, etter utvalget nedsatt av Nidaros bispedømmeråd ble nedlagt.

Prosjektet løp over fire år, og ble avsluttet ved utgangen av 2010. I løpet av disse årene ble det blant annet åpnet 5 regionale pilegrimssentre; Oslo, Gran, Hamar, Hundorp og Dovre. I tillegg ble Nidaros pilegrimsgård etablert som pilegrimsmottak like ved Nidarosdomen. Dette skulle fungere både som eget regionkontor, overnattingssted for vandrerne, samt kurs- og retreatsted (Riksantikvaren 2011:2). Til prosjektet hørte det to fulle årsverk, samt tre årsverk fordelt på fylkeskommunene.

Statlig strategiprojekt

I 2008, altså midt i nevnte prosjektperiode, lanserte Kultur- og Kirke departementet, med statsråd Trond Giske i spissen, sitt eget strategiprojekt kalt «prosjekt pilegrimsmotivet»⁸. Per Kvistad Uddu ble hyret til å lede det ettårige prosjektet, som resulterte i rapporten «På livets vei. Pilegrimsmotivet – et nasjonalt utviklingsprosjekt» (Uddu 2008)⁹. Initiativet ble tatt av Trond Giske selv (2008:9), og prosjektet ble gjennomført i samarbeid med Trondheim kommune og Sør-Trøndelag fylkeskommune. Målet med prosjektet var å etablere en nasjonal statlig strategi for videre pilegrimssatsning. Fokus på Nidarosdomen som pilegrimsmål var en sentral del av prosjektet. De strategiske hovedtrekkene som fremgår av rapporten vektlegger lokal forankring, etablering av et nasjonalt pilegrimssenter i Trondheim, utstrakt samarbeid med reiselivet, samt styrking av kirkens rolle gjennom flere pilegrimsprester og åpne kirker langs leden (2008:8).

Pilotprosjekt pilegrimsleden ble verken orientert eller forespurt i forkant av lanseringen av strategiprojektet, jfr. referat fra møter i styringsgruppen til Pilotprosjektet^{10, 11}. Etter initiativ fra Pilotprosjektet ble det etter hvert avholdet jevnlig samrådsmøter,¹² for å «sikre at

⁷ <http://verdiskaping.info/pilotprosjekter/pilegrimsleden/>

⁸ <http://pilegrim.info/artikkel.aspx?id=2238269>. «Ytterligere nasjonal pilegrimssatsning».

⁹ Denne rapporten var for øvrig bakgrunnen for diskusjonen i min lokalavis GD, nevnt i oppgavens innledning.

¹⁰ http://www.pilgrim.info/userfiles/Styringsgruppen_Pp_080110_referat.pdf. Referat fra møte 10.01.08

¹¹ http://www.pilgrim.info/userfiles/2323302/Styringsgruppen_Pp_20080313_referat.pdf. Referat fra møte 13.03.08

¹² http://www.pilegrim.info/userfiles/2323302/Samradsmote_080604_referat.pdf. Referat fra samrådsmøte 04.06.08.

ressursene og tiltakene samordnes på best mulig måte»¹³. I etterkant av strategiprojektet uttalte Styringsgruppen i Pilotprosjektet seg særdeles positivt om rapporten, samt initiativet og engasjementet fra Giske og Kirke- og Kulturdepartementet, men fremhevet samtidig at «den eksisterende statlige satsning på feltet gjennom MDs og Riksantikvarens prosjekt i Verdiskapningsprogrammet – som også involverer flere fylkeskommuner – er betydelig underkommunisert.»¹⁴

Etter at strategirapporten var publisert, ble den sendt ut på høring til en lang liste aktuelle høringsinstanser, (hvorav Pilotprosjekt Pilegrimsleden var en av dem). Listen¹⁵ illustrerer igjen bredden i antatte interessenter. Listen har blitt enda mer omfattende en det vi kunne lese av orienteringsbrevet underveis i «prosjekt pilegrimsleden» i 1993:

¹³ http://pilegrim.info/userfiles/2323302/Nyhetsarket_2008_01.pdf. Sakset fra pilotprosjekt pilegrimsledens informasjonsskrift «Nyhetsarket», nr 01.2008.

¹⁴ http://www.regjeringen.no/pages/2164642/44-Pilotprosjektet_pilegrimsleden.pdf. «På livets vei - Høringsuttalelse fra Styringsgruppen for Pilotprosjekt Pilegrimsleden», side 2.

¹⁵ <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fad/dok/horinger/horingsdokumenter/2009/horing---pilegrimsmotivet-som-nasjonal-s/horingsinstanser.html?id=546189>. Høring – pilegrimsmotivet som nasjonal satsning. «Høringsinstanser».

Bærum kommune	Os kommune	Tynset kommune
Alstahaug kommune	Oslo kommune	Tønsberg kommune
Dovre kommune	Odda kommune	Trysil kommune
Eidsvoll kommune	Rendalen kommune	Tydal kommune
Frosta kommune	Rennebu kommune	Ullensaker kommune
Gausdal kommune	Ringebu kommune	Verdal kommune
Gjøvik kommune	Ringsaker kommune	Vestre Slidre kommune
Gran kommune	Ringerike kommune	Vestre Toten kommune
Gjerdrum kommune	Rennesøy kommune	Øystre Slidre kommune
Hamar kommune	Steinkjer kommune	Øyer kommune
Horten kommune	Skaun kommune	Åmot kommune
Hole kommune	Sel kommune	Karmøy kommune
Hå kommune	Selbu kommune	Flora kommune
Jevnaker kommune	Sarpsborg kommune	Andre instanser:
Klæbu kommune	Seljord kommune	Kommunenes Sentralforbund
Levanger kommune	Selje kommune	Pilegrimssenteret Trondheim
Lillehammer kommune	Stavanger kommune	Utstein kloster
Lunner kommune	Suldal kommune	Lia gård
Lørenskog kommune	Stange kommune	Peterstiftelsens Pilegrimsgård
Malvik kommune	Stjørdal kommune	Sandom retreatsenter
Melhus kommune	Sør-Aurdal kommune	Tomasgården
Midtre Gauldal kommune	Sør-Fron kommune	Areopagos
Nord-Fron kommune	Skedsmo kommune	Riksantikvaren
Nord-Aurdal kommune	Tolga kommune	
Oppdal kommune	Trondheim kommune	

Direktoratet for naturforvaltning	Pilegrimsfelleskapet St. Olav	Stiftelsen Norsk villreinsenter
Stiklestad Nasjonale Kultursenter	Pilotprosjektet Pilegrimsleden	Kosmorama
NDR	Pilegrimsprest Berit Schelde Christensen	Fortidsminneforeningen
OVF		Kirkerådet
Domkirkeodden, Hamar	Pilegrimsprest Arne Bakken	Miljøverndepartementet
Visit Trondheim	Ustein Pilegrimsgård	Kommunal- og regionaldepartementet
Trøndelag reiseliv	Olavfestdagene	Samferdselsdepartementet
Innovasjon Norge	Trondheimsregionenes friluftsråd	Justisdepartementet
NHO reiseliv		NIKU
Den norske Turistforening	Senter for middelalderstudier, NTNU	Biskopene
Senter for middelalderstudier, UIB	Pilegrimsfelleskapet St. Jakob	Bispedømmerådene

De fleste av de antatt aktuelle høringsinstansene sendte også inn høringsuttalelser¹⁶. Høringsfristen utløp 15.04.09, men pr 25.05.12 står saken fortsatt med status «under behandling»¹⁷.

Nasjonalt pilegrimssenter

I 2011 tok et midlertidig nasjonalt pilegrimssenter I Trondheim over oppgavene som «Pilotprosjekt Pilegrimsleden» hadde forvaltet¹⁸, på oppdrag fra Riksantikvaren. Pr mai 2012 er dette midlertidige senteret fortsatt det ledende nasjonale organ for pilegrimsarbeidet. Berit Lånke, tidligere daglig leder for Nidaros Pilegrimsgård, ble i 2011 ansatt som direktør. Det

¹⁶ <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fad/dok/horinger/horingsdokumenter/2009/horing---pilegrimsmotivet-som-nasjonalt-s/horingsuttalelser.html?id=549819>. Høring – pilegrimsmotivet som nasjonal satsning. «Høringsuttalelser».

¹⁷ <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fad/dok/horinger/horingsdokumenter/2009/horing---pilegrimsmotivet-som-nasjonalt-s.html?id=546186>. Høring – pilegrimsmotivet som nasjonal satsning. «Saksoversikt»

¹⁸ http://pilegrim.info/userfiles/2323302/Etablering_av_midlertidig_nasjonalt_pilegrimssenter.pdf

jobbes med å gjøre senteret permanent, og det uttrykkes fra senterets side at dette kan skje i løpet av 2012¹⁹.

Hva angår utviklingen av det faktiske veinettet, ble det gjennom «prosjekt pilegrimsleden» fra 1994-97 etablert en prosedyre for godkjenning av veger for å få status som del av den offisielle Pilegrimsleden. Hovedtraséer skulle godkjennes av Riksantikvaren, mens mindre strekninger ble godkjent av de aktuelle fylkeskommuner og fylkesmenn (DN 1998:17). I første omgang gjaldt dette strekningen mellom Oslo og Trondheim (via Gudbrandsdalen), samt mellom Trondheim og svenskegrensen. Fordi veien delvis går over privat grunn, ble det inngått frivillige avtaler med alle grunneiere om opparbeiding av vei, samt merking, skjøtsel og tilrettelegging. Avtalene (DN 1998: vedlegg 2A og 2B) ble underskrevet med et minimum på 40 års bindingstid for den enkelte grunneier.

I årene etter 1997 har stadig flere strekninger blitt godkjent som del av Pilegrimsleden. I Direktoratet for Naturforvaltnings *Håndbok for Pilegrimsleden* (2005)²⁰, nevnes strekningen gjennom Østerdalen, leden Skardøra-Trondheim, leden Grong-Stiklestad og leden Oslo-Hamar østlig rute, som godkjente ruter etter 1997 (2005:2). Alle leder som ønsker å bli vurdert som del av Pilegrimsleden må ha Nidarosdomen som mål, og samtidig vise en tilknytning til «Olavstradisjonen» (2005: 5). Den videre historiske autentisiteten tilknyttet den enkelte veistrekning forholder Riksantikvaren (som godkjenningsorgan) seg pragmatisk til. Strekningens historiske tilknytning skal dokumenteres, men enkelte steder vil man mangle spor etter den gamle veien, eller kunnskap om hvor denne eventuelt gikk. Man kan også møte bebyggelse eller andre fysiske hindringer. Premisset bak godkjenningen blir da å «skape en sammenhengende led med utgangspunkt i veier som har tradisjon som pilegrimsveier. Men en må finne en ny led når landskapet har gjennomgått endringer, og en mangler historisk belegg for valg av trasé» (DN 1998: 16).

Det finnes også pilegrimsveier i Norge som ikke regnes som del av den offisielle Pilegrimsleden. Dette gjelder først og fremst Røldal, Selja og Valdres²¹. For disse strekningene utgjør ikke Nidarosdomen pilegrimsålet, men også disse har historiske røtter tilbake til pilegrimsaktivitet i Middelalderen.

¹⁹ <http://pilegrim.info/artikkel.aspx?id=4587606> «Midlertidig nasjonalt pilegrimssenter i Trondheim», lest 24.05.12

²⁰ <http://www.dirnat.no/multimedia/866/pilegrimsleden.pdf&contentdisposition=attachment> «Håndbok for pilegrimsleden». Kun publisert på nett.

²¹ <http://pilegrim.info/led.aspx?led=534830>. Oversikt: Den godkjente Pilegrimsleden, samt andre pilegrimsveier.

Alle pilegrimsveiene presenteres utførlig på pilegrim.info²². Det skilles deskriptivt mellom Pilegrimsleden og andre ruter, men gjøres ikke noe normativt poeng av dette.

Europeisk kulturvei

I 2010 fikk Pilegrimsleden offisiell status som «europeisk kulturvei», sammen med pilegrimsveiene gjennom Danmark og Sverige. Sammen fikk veiene tittelen St.Olavsvegene. Det er Europarådet som deler ut denne tittelen, etter en omfattende søknadsprosess. Initiativet til søknaden kom fra Sør-Trøndelag fylkeskommune og Nidaros Pilegrimsgård. Ifølge pressemeldingen²³ sendt ut fra Nidaros pilegrimsgård etter at tildelingen var gjort kjent, måtte man i løpet av søknadsprosessen «gjøre rede for temaer som forskning, kulturarv, kunst, ungdomsprogrammer og utveksling, kulturell og alternativ turisme alt knyttet til et nordisk og europeisk nettverk». I pressemeldingen uttrykkes også eksplisitt et håp om betydelig økt antall vandrere på strekningen, samt god markedsføringseffekt for *målet*. I tillegg nevnes utviklingsmuligheter for det nordiske nettverket, særlig med henblikk på nettverksbygging og kompetanseutvikling.

Pilegrimsveien til Santiago de Compostela var den første veistrekningen som fikk status som europeisk kulturveg, i 1987. Siden utnevnelsen har antallet vandrere på denne veien økt betraktelig, fra 2491 i 1986 til 114 000 i 2007 (Collins-Kreiner 2010: 154). De gode effektene denne utnevnelsen har hatt for Santiago nevnes i pressemeldingen som en stor inspirasjonskilde for det videre norske pilegrimsarbeidet.

Status i dag

Så, hva er bildet i dag? Vi står foran en mulig etablering av et fast nasjonalt pilegrimssenter. I tillegg arbeides det i en tverrdepartemental gruppe om å fastsette en handlingsplan for den nasjonale pilegrimssatsningen²⁴, i kjølvannet av Uddus rapport og de innkomne høringsuttalelsene. Denne planen er foreløpig ikke lansert.

Nettstedet www.pilegrim.info har blitt svært innholdsrikt og informativt, og fungerer både som reiseplanlegger og verktøy for mennesker som ønsker å vandre. Nettstedet tilbyr også store mengder informasjon om pilegrimsfenomenet og det arbeidet som ulike pilegrimsinteressenter gjør. Nettstedet utvikles og driftes av det nasjonale pilegrimssenteret.

²² <http://pilegrim.info/led.aspx?led=534830>. Pilegrimsledene i Norden, oversiktskart. Andre ruter.

²³ <http://pilegrim.info/artikkel.aspx?id=4096057> Pressemelding: Pilegrimsvegene til Trondheim får status som Europeisk kulturveg. Lest 24.04.12

²⁴ <http://pilegrim.info/artikkel.aspx?id=4587607> «Strategi og handlingsplan».

4.3. Representasjoner

Jeg har nå avgrenset diskursen. Avgrensningen er ikke endelig, og jeg har heller ikke forsøkt å favne *alt* som angår pilegrimsfeltet. Formålet har vært å illustrere en tydelig bredde i feltet, gjennom å nevne de mest sentrale hendelser og aktører, og samtidig peke på mengden av mer perifere bidragsytere. Gjennom avgrensningen kan feltet inndeles hierarkisk; enkelte aktører har vært langt mer delaktige og sentrale enn andre. Dette kommer også til syne i mengden publisert materiale.

Når jeg nå skal gå videre og forsøke å utkrystallisere ulike representasjoner, lar jeg perspektivet forbli hierarkisk. For å få tyngde bak representasjonene, er det valgt skriftlige produkt av en viss størrelse, eventuelt flere mindre produkt fra samme aktør. Hvordan forstås og beskrives pilegrimene? Som jeg nevnte innledningsvis er det interessant å lete etter fremstillinger av de ulike vandrerne som faktisk kommer, men samtidig se om det finnes forestillinger om en “ideal-pilegrim”.

I tillegg til fremstillingen av *pilegrimen* vil jeg også belyse hvilke aspekt ved pilegrimsfeltet som trekkes frem av aktørene. Avgrensningen av diskursen har vist at feltet preges av interesser og fagfelt. Hvor tydelig speiles dette i materialet?

For ryddighets skyld tar jeg utgangspunkt i de enkelte aktører og deres pilegrimsforståelse, men dette betyr ikke at *aktør* nødvendigvis alltid tilsvarer en egen *representasjon*. Flere aktører kan godt tilhøre samme representasjon, og innad hos en aktør kan vi godt finne ulike representasjoner. I denne analysen er representasjonene ment å illustrere en bredde i feltet, og ikke til sammen markere hele feltet som sådan. Jeg har derfor valgt meg ut tre av de mest sentrale aktørene, hvis fremstilling av pilegrimen og pilegrimsfeltet jeg vil analysere nærmere. Disse tre er Natur- og kulturminneforvaltningen, Den Norske Kirke og til slutt offentlige nærings- og utviklingsaktører.

I neste kapittel vil det brede perspektivet belyses, ved å peke på hvilke sosiokulturelle strømninger det engasjementet og den tilretteleggingen som her kommer frem, må sees i lys av.

Gjennom avgrensningen av diskursen, har vi sett hvordan ulike interessegrupper og samarbeidsorgan preget det organiserte pilegrimsarbeidet allerede fra tidlig 90-tall. Denne dimensjonen av samarbeid skal ikke underslås, på tross av inndelingen jeg nå foretar. En diskursanalyse handler om å innta et visst analytisk blikk på et felt, og det er nettopp det jeg

gjør. Jeg underkjenner ikke at pilegrimsmiljøet i Norge preges av et konstruktivt, tverrfaglig samarbeid, avgrensningen jeg nettopp foretok viser med all tydelighet et felt hvor vilje til samarbeid har gitt gode, konkrete resultat. Men, for denne diskursanalysen finner jeg andre aspekt ved feltet som bør løftes frem, synliggjøres og diskuteres.

4.3.1. Natur- og kulturminneforvaltningen

Under denne overskriften finner vi flere av de viktigste aktørene som har vært involvert i arbeidet helt fra starten av. Dette gjelder først og fremst *Direktoratet for naturforvaltning (DN)* og *Riksantikvaren (RA)*. Disse direktoratene har vært på banen helt fra oppstarten av den organiserte satsningen og «Prosjekt pilegrimsleden». De statlige forvaltningsorganene avgrenses her som en egen kategori. De mer næringspolitiske statlige aktørene preger ikke diskursen før pilegrimsvandring ble et eksplisitt satsningsområde på regjeringnivå på 2000-tallet.

Jeg vil analysere forvaltningens egen framstilling av aktøren og figuren *pilegrim*, og samtidig undersøke hvorvidt naturforvaltningens hovedinteresser og formål har forandret seg ettersom prosessen og arbeidet har utviklet seg. Dette er særlig interessant fordi disse aktørene har vært engasjert i prosessen hele veien.

Direktoratet for Naturforvaltning beskriver seg selv som

en rådgivende og utøvende statlig etat, underlagt Miljøverndepartementet. Vi arbeider for å bevare og styrke naturmangfoldet og legge til rette for friluftsliv. En viktig oppgave for oss er å kombinere vern og bærekraftig bruk av naturen²⁵

Riksantikvaren er

direktorat for kulturminneforvaltning og er faglig rådgiver for Miljøverndepartementet i utviklingen av den statlige kulturminnepolitikken. Riksantikvaren har også ansvar for at den statlige kulturminnepolitikken blir gjennomført og har et overordnet faglig ansvar for fylkeskommunenes og Sametingets arbeid med kulturminner, kulturmiljøer og landskap²⁶

Dette er altså likeverdige statlige direktorat, med hvert sitt felt å forvalte. Pilegrimsleden ble nok vurdert å ha såpass sterke trekk av både å være veistrekninger man ville tilrettelegge for friluftsliv, samt å ha viktige historiske røtter tilbake til middelalderen og slik være et

²⁵ www.dirnat.no/om_direktoratet_for_naturforvaltning/

²⁶ www.riksantikvaren.no/Norsk/Om_Riksantikvaren/

kulturminne. Både DN og RA fikk derfor i oppgave å være hovedansvarlige for det første offisielle prosjektet for å få rustet opp og tilrettelagt en sammenhengende veistrekning mellom Oslo og Trondheim.

Prosjekt pilegrimsleden:

Vi har sett hvordan DN og RA hadde hovedansvaret for «Prosjekt pilegrimsleden» fra 1994-1997, etter oppdrag fra Miljøverndepartementet. Vi skal nå gå nærmere inn i den avsluttende prosjektrapporten, «Prosjekt pilegrimsleden 1994-1997. Resultat og erfaringer» (DN 1998).

Prosjektet hadde en svært konkret primæroppgave: Å rydde og utbedre pilegrimsveiene mellom Oslo og Trondheim (DN 1998:7). I tillegg til selve utbedringen, hadde prosjektet som formål å

ta i bruk historiske veger og stimulere til en friluftaktivitet der natur- og kulturopplevelser forenes. Ved å legge til rette for et friluftsliv som kombinerer disse interessene, bidrar prosjektet til å styrke prinsippet om et helhetlig miljøvernarbeid (1998: vedlegg 5).

Rapporten er ført i pennen av Torild Hage, prosjektansvarlig hos DN. I rapportens innledning gjøres det eksplisitt klart at «direktoratenes oppgave var å tilrettelegge gamle ferdselsveier mot det tidligere Nidaros» (1998:7). I innledningen nevnes ikke ordet *pilegrim* i en samtidskontekst overhodet, og heller ikke *pilegrimsmaal*, man velger å bruke det nøytrale *reisemaal*. Det eneste begrepet som benyttes med prefikset pilegrim- er *pilegrimsleden*. Det trekkes delvis linjer tilbake til middelalderen: «(...) registrert og tilrettelagt de gamle pilegrimsledene i Norge» (1998:7) og delvis til veien slik den fremstår i dag «Som planlagt, var pilegrimsleden ferdig til å bli tatt i bruk sommeren 1997» (1998:7). Begrepet brukes for øvrig like gjerne i entall som i flertall.

Videre i rapporten finner vi heller ikke begrepet *pilegrim* brukt en eneste gang som beskrivende for vandrerne på leden i dag. Konsekvent hører *pilegrimen som vandrer* fortiden til. I begrunnelsen for prosjektsamarbeidet med RA og DN står det å lese at «Vi ønsker å formidle pilegrimsferdenes historiske og åndelige tradisjon til dagens vandrer» (1998:12). At vandringen historisk sett *hadde* et åndelig perspektiv inkluderes altså i arbeidsprosessen, men hvorvidt dette åndelige har noe med vandrers status som pilegrim i dag lar naturforvaltningen her stå ubesvart.

For å favne de aspektene ved pilegrimsleden som ikke er rent fysiske benyttes begrepet *kultur*. Et av premissene og målsetningene med prosjektet var at «Vandringen skal tilby en natur- og landskapsopplevelse, kombinert med et spesielt kulturelt innhold» (1998:16). Hva dette *spesielle kulturelle innholdet* kan være utdypes ikke videre, og kan derfor i prinsippet inkludere alle kulturelle aspekter den enkelte lokale tilrettelegger (eller enkelte vandrere) måtte ønske å legge i det. Her kan vi se for oss eksempelvis religiøse aspekter, lokalhistorie, musikk og teater, gårdsturisme osv. Dette er bare en eksempelliste som er påvirket av de ulike lokale kulturtilbud, arrangementer og muligheter som har dukka opp langs pilegrimsrutene de siste 15 år.

Et interessant poeng er å se hvor lite rapporten vektlegger pilegrimsledens andre historiske aspekter. Det står å lese at et av premissene for opprustning av strekningen er at «Leden bindes sammen av natur- og kulturminner med religiøs tilknytning til middelalderen» (1998:16) og at «Pilegrimsleden skiller seg fra andre natur- og kulturstier ved at utgangspunktet er en tradisjon med et åndelig innhold» (1998:19). De eventuelle andre historiske aspektene ved veien nevnes ikke. Det hersker liten tvil om at pilegrimene i middelalderen valgte en veistrekning som allerede var i bruk, sågar hovedveien mellom Trondheim og Oslo, slik vi kan lese hos for eksempel historiker og folklorist Thor Gotaas:

Veinettet I Norge er svært gammelt. Gulatingsloven beskriver alt før år 1000 den brede tjordgata, allemannsveien. (...) Det fantes hovedferdselsårer også for tusen år siden. Kongsveiene var, som navnet tilsier, opprinnelig øremerket kongen og hans relativt tallrike hær (...). Den eldste kongsveien er strekningen fra Oslo over Dovre til Trondheim (...). Strekningen Oslo- Trondheim har lenge være landets viktigste gjennomgangsvei, et kjærkomment bindeledd mellom nord og sør. (Gotaas 2001:13).

Pilegrimsaspektet ved vegen er altså bare et av flere. Om leden kunne ha andre kulturhistoriske aspekter verdt å vise frem, så gjøres det ikke et eksplisitt poeng av i rapporten fra DN. Slik sett kan man hevde at naturforvaltningen implisitt underbygger det religiøse aspektet ved vegen, i alle fall med tanke på den historiske autentisiteten. I rapporten kommuniseres det at vegen har kulturhistorisk verdi i dag i kraft å være benyttet av pilegrimer, ikke av kongen, handelsfolk eller postvesenet.

Denne forståelsen finner vi også igjen i en utgave av DN's interne faktablad, *innblikk*. I en av utgavene fra 1997 (gjengitt i omtalte prosjektrapport) gis det en presentasjon av arbeidet som

er gjort med pilegrimsleden. Når det gjelder beskrivelse av dagens brukere finner vi formuleringen: «Pilegrimsleden skal gi dagens vandrere et bilde av hvordan pilegrimene opplevde vandringen, i et landskap som først og fremst tilsvarer det de hadde foran seg» (1998:vedlegg 6). Veiens sentrale fortidsbrukere er pilegrimer, og det er deres opplevelse man vil forsøke å gjenskape. Igjen ser vi også hvordan brukerne av i dag er *vandrere*, mens brukerne i middelalderen er *pilegrimer*.

Tidlig i prosjektperioden ga DN (1994) også ut håndboken *Gamle veger og vegfar. Bruk - vern - vedlikehold*. Boken er skrevet av Kari Møyner, som da jobbet i Oppland fylkeskommune. Boken vektlegger det samme friluftslivsaspektet vi finner i 1998-rapporten, men har et langt bredere perspektiv på vegens ulike bruksområder. Når det er sagt, så ligger ikke hovedfokuset i rapporten på hvordan veien ble brukt i middelalderen, men i hundreårene etterpå. I denne sammenhengen er det mindre relevant og noe paradoksalt, da det er bruken av vegen i middelalderen de ulike aktørene trekker historiske linjer tilbake til, også naturforvaltningen selv.

Om pilegrimsveier kan vi lese at «En «pilegrimsveg» defineres ut fra den tradisjonen og de stedsnavn og kulturminner med religiøs tilknytning som er lokalisert langs ferdselsåren, og ikke ut fra det fysiske veglegemet» (1994:21). En vei blir med dette definert som pilegrimsvei utelukkende grunnet de vandrerne som i (fjern) fortid nyttet veien i pilegrimsøyemed, på vei mot et pilegrimsmål. Videre eksisterer ikke en pilegrimsvei primært med utgangspunkt i den fysiske vegstrekningen, men gjennom religiøs tilknytning til elementer underveis. Hvorvidt *pilegrimen* eksisterer i dag virker da ifølge naturforvaltningen å ha mindre å gjøre med veien han eventuelt måtte vandre på. De ideologiske kriteriene for en veistrekning skal fremstå som en pilegrimsvei handler altså om fortid, ikke nåtid. Så kan vi spørre oss hvor langt tilbake i tid man her tenker *tradisjonen* det henvises til, men det poengteres i håndboken at pilegrimsvandringer primært foregikk frem til reformasjon i 1536 (1994:21), så det virker logisk å anta at man plasserer den religiøse tilknytningen også i dette tidsrommet.

Håndboka forteller for øvrig en del om istandsetting av gamle veger, og nødvendigheten av å ha mange aktører inne i bildet (1994:36-43). Her snakkes det om gamle veger *generelt*, og egentlig ikke om pilegrimsleden spesielt, selv om det er denne store istandsettinga som er bakgrunnen for å publikasjonen. Her nevnes både RA og DN som viktige aktører (slik arbeidet med pilegrimsleden viser), men også ulike departement med ansvar for veiutbygging, samt grunneierne. I tillegg må regionale og lokale aktører på banen, det vil si

fylkesmannen, fylkeskommunen og kommunene. Til slutt er vi nede på lokale lag og foreninger og andre ideelle organisasjoner. I løpet av denne prosessen tenkes både de fysiske aspektene og kulturminneaspektene ivaretatt hele veien. Dette er alle aktive aktører vi så gjennom avgrensningen. For pilegrimsleden nevnes også Den norske kirke som nødvendig aktør, fordi «Pilegrimsvegen passerer kirker og andre religiøse minnesmerker som krever spesiell pietet ved tilrettelegging» (1994:39). Det kan virke som om benyttelsen av ordet «pietet» her viser til en anerkjennelse av vegens tradisjonelt mer religiøse aspekt, og at disse også må ivaretas. Dette er derimot utenfor forvaltningen kunnskapsområde, og diskuteres derfor ikke ytterligere. Det religiøse aspektet må behandles med respekt, men denne typen tilrettelegging ligger hos andre aktører.

Verdiskapningsprogrammet:

Jeg vil nå gjøre et hopp frem til 2006. Riksantikvaren og Miljøverndepartementet lanserte da sitt *Verdiskapningsprogram*, som jeg også var innom i den historiske gjennomgangen. I sluttrapporten for programmet kan vi lese følgende generelle formål listet opp (RA 2011:9):

- Bidra til at kulturminner og kulturmiljøer blir tatt i bruk i utviklingen av lokalsamfunn og næringsliv
- Utvikle modeller for samarbeid mellom eiere, rettighetshavere, næringslivet, offentlige aktører, museer og frivillige organisasjoner
- Spre kunnskap om hvordan en bærekraftig bruk av kulturminner og kulturmiljøer fremmer næringsutvikling og styrker lokalsamfunn og regioner
- Klargjøre hvilke forutsetninger som må være til stede, og avdekke eventuelle flaskehalser som må fjernes, for å fremme verdiskaping

Kjernen i programmet var 12 konkrete *pilotprosjekt* utvalgt etter en søknadsprosess. Av over 70 søknader ble 12 prosjekter valgt ut, hvorav Pilegrimsleden var ett. Det overordnede målet for hele prosjektet er formulert i følgende setning: «Verdiskapningsprogrammet skal medvirke til at kulturarven brukes som ressurs i samfunnsutviklingen» (2011: vedlegg 1:1).

At Pilegrimsleden ble valgt ut som ett av pilotprosjektene forteller oss altså at den anses for å være et viktig *kulturminne* som representerer en viss *kulturarv*. Denne arven anses videre å være en ressurs, som innehar i seg et (utnyttet?) element som kan nyttegjøres i samfunnsutvikling. I de fire målsetningene formulert over, ser vi hvordan utvikling kobles til *lokalsamfunn* og *næringsliv* allerede i det første punktet. Punkt to styrker dette ytterligere, da

det virker som et implisitt prinsipp at godt samarbeid gir god utvikling. Punkt tre underbygger det første, ved å eksplisitt uttrykke kulturminners potensielt aktive rolle i næringsutvikling. Ved å kalle prosjektet et *verdiskapningsprosjekt*, er for øvrig næringsaspektet gjort klart allerede før eventuelle søknader ble innsendt. I punkt fire klargjøres dette, ved å fremheve verdiskaping som underliggende premiss. Tre oppsummerende stikkord utheves: Verdiskaping, kulturarven, kunnskap (2011:vedlegg 1:2). Kulturarven skal brukes aktivt til verdiskaping, samtidig som prosjektene skal høyne kunnskapen om og bevisstheten rundt kulturarv. De tolv spesifikke prosjektene tenkes som *piloter* for å vekke denne bevisstheten på vegne av en større sektor, samt forsøke å befeste idéene om konkret verdiskaping i praksis.

I sluttrapporten for Pilotprosjekt Pilegrimsleden (RA 2010), oppsummeres kompleksiteten i feltet på følgende måte (2010: 3):

Arbeidet i Pilotprosjekt Pilegrimsleden har foregått i det utfordrende og inspirerende spenningsfeltet mellom de konkrete realitetene knyttet til økonomisk verdiskaping og en ”kundegruppe” som har hatt motiver for å legge ut på vandring langs Olavsvegene som omfatter både den kulturhistoriske interessen, naturopplevelsen, den fysiske utfordringen, bærekraftsaspektet eller den åndelige søken.

Videre kan vi lese at «Det nasjonale initiativet er basert på følgende satsingsmål: kulturminnemålet, kulturmålet, kirkemålet, næringsmålet, reiselivsmålet, folkehelsemålet og miljømålet.» (RA 2010:3). Som det fremste koordinerende organ for det nasjonale pilegrimsarbeidet, ser vi her en tydelig anerkjennelse av pilegrimsfeltet som en diskurs med mange interesser å ivareta. Det vektlegges et bredt perspektiv på hva verdiskaping innebærer, utover det rent økonomiske. «Kundegruppen» det ble vist til over, omtales konsekvent som vandrere eller deltagere, det er tydelig at man er forsiktig og bevisst i (den manglende) anvendelsen av ordet pilegrim.

Det overordnede målet for pilotprosjektet er det enkle og nøytrale «Flere ut på vandring!» (2010:7), nærmere utdypet i det som nærmest må tolkes som et slagord (2010:9): «En vandr

langs pilegrimsleden eller en pilegrimsvandrer langs leden». Dette er rapportens eneste betegnelse på en vandrer som en pilegrimsvandrer, men her overlates altså ethvert definisjonsspørsmål til den enkelte.

Som representasjon i diskursen ser vi her en anerkjennelse av pilegrimsbegrepet som alt annet et enn nøytralt begrep. Det gjøres ikke et eksplisitt poeng av at begrepet kan tillegges ulike konnotasjoner og derfor bør unngås, men ved å unngå å anvende ordet er det nettopp dette budskapet som formidles. Å til slutt tegne et skille mellom vandrere og pilegrimsvandrere, understreker dette poenget: Det hersker stor uenighet om hvem og hva pilegrimen er; Pilotprosjekt Pilegrimsleden lar det være opptil den enkelte vandrer. Slik tas det et standpunkt, gjennom en strategi av (bevisst?) underkommunisering.

For å oppsummere, ser vi altså at tilrettelegging av pilegrimsleden for bruk i friluftslivsyemed er det viktigste kjennetegnet på både DN og RA sin rolle som aktører i den store pilegrimsdiskursen, og DN har dessuten naturopplevelsen og RA kulturminnevernet som tilleggsmotiv. Her er det en veistrekning som skal skjøttes og vedlikeholdes for bruk! Vi ser en vektlegging av pilegrimen som *vandrer*, og utøvelse av et mandat som skal legge til rette for friluftsliv og natur- og kulturopplevelser.

4.3.2. Den Norske Kirke

Den neste aktørgruppen er de offisielle kirkelige representantene. Jeg vil konsentrere meg om skriftlige produkt fra henholdsvis pilegrimsprest Arne Bakken, og tidligere biskop Finn Wagle. I den historiske oversikten så vi hvordan opphavet til revitaliseringen i stor grad lå i det faktum at (selvdefinerte) pilegrimer igjen begynte å ankomme Nidarosdomen. De kirkelige myndighetene så det derfor som helt nødvendig å komme denne utviklingen i møte. Både Bakken og Wagle har vært aktive bidragsytere i feltet helt fra vår avgrensede diskurs' begynnelse.

Pilegrimsvandring har historisk ikke hørt hjemme innenfor en protestantisk kontekst, og man kan derfor anta at det har vært en viss teologisk uenighet i Kirken om hvordan man skal inkludere (eller ekskludere) dette fenomenet innenfor Kirkens institusjonelle, teologiske ramme. Fordi både Bakken og Wagle fremstår som så tydelige representanter for en bred linje i Den Norske Kirke, vi likevel disse mulige indre spenningene ikke bli belyst. Det betyr ikke at det ikke finnes andre forestillinger om *pilegrimen* enn det som fremkommer her.

I heftet *Pilegrimsvandring før og nå* ønsker Arne Bakken (1994:7) å besvare nettopp spørsmålet om «hva det vil si å være pilegrim i dag, i den sosiale og kirkelige tradisjonen vi lever i». Han setter begrepet i nær relasjon til den kunnskapen og de forestillingene vi har om pilegrimen i middelalderen, hvordan middelalderpilegrimen levde ut sin gudstro gjennom pilegrimsvandringen (1994:10). Når han så kobler denne figuren til dagens virkelighet, bringer han en forsiktig kritikk av det han hevder er en for sterk fokus på det åndelige og private aspekt ved den religiøse tradisjonen Kirken representerer. Med protestantismen og Luthers formaning om at «All pilegrimstrafikk skal stanses» (1994:14), ble forestillingen om Gud tilstedeværelse i pilegrimsmål erstattet av tanken om Guds tilstedeværelse i *alt*.

Som et resultat av dette hevder Bakken at vi i dag lever i en virkelighet preget av devaluering av kristendommens jordiske aspekt. Kirken trenger å vekte også de konkrete aspektene ved Guds eksistens på jorden. Utfordringen ligger i å finne den riktige balansen mellom det åndelig og intellektuelle versus det jordiske og konkrete, innenfor en protestantisk kontekst (1994: 13) Det må finnes en dimensjon av balanse mellom et ytre og et indre, men denne har blitt skjev. Behovet for å rette opp denne skjevheten virker som legitimerende element for å inkludere forestillinger som teologisk ikke har hørt hjemme innenfor Den Norske Kirke. Følger vi Bakkens argumentasjon ser *pilegrimen* som figur ut til å fylle et tomrom eller imøtegå et behov, både for enkeltmennesket, for vår samtid, og for Kirken.

I sitt ønske om å avgrense en definisjon av dagens pilegrim fordrer Bakken å legge til grunn en åpen og inkluderende definisjon. Han trekker (1994:18) en parallell til turisten, og bruker denne kategorien som et peileredskap for å vise skillelinjene mellom de to typer reisende. Grensen er ikke absolutt, men pilegrimen beskrives som åpen for forvandling, i bevisst oppbrudd, samt å inneha et ønske om en indre endring gjennom en ytre reise. Alt dette i motsetning til turisten.

Bakken setter videre pilegrimen i relasjon til en generell livsholdning, like mye som en som vandrer mot et fysisk mål. Et liv i endring og oppbrudd, et ønske om forandring gjennom en indre reise er typiske tanker som kjennetegner en pilegrim: «I den betydning er det en pilegrim i hvert menneske» (1994: 7). Han avslutter sitt ønske om å definere med å hevde at «Hva en pilegrim er, er det på den ene siden ikke opp til mennesket å svare på» (1994:19), samtidig som han påpeker at vi ikke må være redde for å bruke begrepet i vår samtid, innbefattende begge disse dimensjoner.

I artikkelen *Livet beveger seg til fots* (1996) bygger Bakken videre på samme argumentasjonslinje, og understreker pilegrimsbegrepet som tidløst: «Pilegrimen hører ingen bestemt tid eller konfesjon til» (1996:148). Vi skal ikke la pilegrimen være en figur og et begrep som er forbeholdt fortiden, men ta det i bruk og la det preges av sin samtid. Han setter videre pilegrimsfiguren i relasjon til mange samtidige samfunnsprosesser, både rent fysiske og andre av mer eksistensiell art. Frasen «pilegrimen dukker opp i en tid hvor...» (1996:148-152) gjentas svært ofte, og virker å skulle illustrere hvorledes definisjonsspørsmålet ligger noe utenfor vår kontroll og fatteevne. Frasen «Vi lever i en tid der pilegrimen begynner å røre på seg» (1996:148) illustrerer det samme. Figuren beskrives som å nærmest ha ligget latent i oss, og dukker nå opp igjen både i språket og i konkret, fysisk manifestasjon.

I boken *Vandringen og målet – 10 år med pilegrimsleden 1997-2007* (2007) bidrar Bakken med artikkelen *Om pilegrimstanken i den norske kirke*²⁷. Det har nå gått tretten år siden *Pilegrimsvandring før og nå*, ser vi noen endring i fremstillingen av feltet eller figuren?

Artikkelen åpner med en kort oppsummerende definisjon: «pilegrimen – det vandrende mennesket mot et hellig mål». Denne setningen skal fortsatt forstås like mye symbolsk som konkret, man trenger ikke *vandre* mot et *fysisk* mål for å være pilegrim: «Pilegrimen i oss er det som våger oppbruddet, fordypningen, undringen, og forvandlingen for vår eget livs og fellesskapets skyld. Pilegrimen er økumenisk, konfesjonsløs og tidløs – og likevel alltid preget av sin tid.». Bakken fastholder altså synet på pilegrimen som en ideal-type som ligger latent i oss alle, samtidig som begrepet også betegner de som faktisk er fysiske vandrere på Pilegrimsleden.

Fra pilegrimsprest Arne Bakken vil jeg nå bevege meg over til tidligere biskop i Nidaros bispedømme, Finn Wagle. Også han må betraktes som en viktig bidragsyter til diskursen fra Kirkens side.

I 2007 skrev Wagle notatet *Pilegrimsarbeidet i den norske kirke 1992-2007: Et femtenårsperspektiv*. Hvordan fremstilles pilegrimen og de ulike aspektene ved pilegrimsfeltet i et slikt tilbakeskuende format?

Gjennom å vise til årsmeldinger fra Nidaros biskop og Nidaros bispedømmeråd, forklarer Wagle hvordan pilegrimsarbeidet har stått på dagsorden her helt siden begynnelsen av 90-

²⁷ <http://www.pilegrim.info/artikkel.aspx?id=1793805>. Arne Bakken: «Vandringen og målet: Om pilegrimstanken i den norske kirke»

tallet (2007:4). Her kommer det frem at bakgrunnen for opprettelsen av den kirkelige arbeidsgruppen «Pilegrimsvandring i vår tid» i 1992, primært var «en økende strøm av henvendelser fra mennesker som ønsker å komme til Nidaros, ikke først og fremst som turister, men som pilegrimer med åndelige ønsker og behov» (2007:5). Videre ble det et eksplisitt satsningsområde for Kirken å ha et godt samarbeid med de andre aktørene på feltet, som DN, men å selv ta et særskilt ansvar for «det åndelige liv» (2007:5). Pilegrimsleden defineres som en åndelig kulturvei, og dette gir et rom for åndelig fornyelse Kirken kan ta tak i. Wagle argumenterer selv for pilegrimstradisjonen som viktig for vår samtid gjennom å referere til *Olavsarven*: «Her ligger et sterkt rop til oppbrudd og etterfølgelse i en selvspeilende og forbruksorientert samtid» (2007:5).

I større grad enn Bakken viser Wagle, gjennom årsmeldingene, til et fokus på Trondheim og Nidarosdomen som pilegrimsmål, med særlig adresse til reiselivet og næringsutvikling. I den forbindelse står det å lese i årsmeldingen fra 1994 at «(...) I den sammenheng har man lansert det såkalte «utvidede pilegrimsbegrep», hvor en hver som søker, defineres som en pilegrim» (2007:6). Dette settes videre i relasjon til det «utvannede pilegrimsbegrep» (2007:6), og betegnes som utfordrende for Kirken å forholde seg til. Et klar søken etter religiøst og åndelig innhold legges i pilegrimsbegrepet, tilknyttet Nidarosdomen, og denne søken kan ikke defineres av næringsaktører. Den må ligge hos den enkelte som ankommer byen, og på den måten komme fra grasrota.

Wagle uttrykker selv et ønske om et kirkelig fokus som ligger bredere enn bare Nidarosdomen. «Pilegrimsbevisstheten og det pilegrimsliv (...) som har vokst frem i vår kirke» (2007:7) omfatter langt mer enn Nidaros, både fysisk og ideologisk. Her peker Wagle både pilegrimsrutene som går mot andre pilegrimsmål, men henviser også til utviklingen av det han betegner som «pilegrimsspiritualiteten» (2007:7). Innenfor rammene av dette begrepet plasseres alle tiltak og hendelser som benytter pilegrimen som tema eller motiv, uten at det direkte dreier seg om den fysiske vandringen mot et pilegrimsmål. Som eksempel nevnes Kirkens egen formulering av ny visjon: «Den Norske Kirke – sammen underveis» (2007:7). Wagle selv uttrykker et sterkt ønske om å bygge videre på denne spiritualiteten gjennom et nasjonalkirkelig utvalg for pilegrimsarbeid. Fordi pilegrimsarbeidet er omfattende, både organisatorisk og teologisk (spirituelt), trengs et nasjonalt utvalg for å ivareta det «helhetskirkelige perspektivet» (2007:8). Wagles historiske gjennomgang er å finne som vedlegg til nettopp henvendelsen fra Nidaros bispedømme til Kirkerådet, om å opprette et slikt utvalg. Også i denne søknadsteksten gjøres det eksplisitt at

«Pilegrimsarbeidet handler ikke først og fremst om antall vandrere, om prosjekter og om økonomiske tilskudd. Pilegrimsarbeidet handler om spiritualitet, om åndelig lengsel, om fellesskap og om Olavsarv» (Nidaros Bispedømmeråd 2007:1).

Ved en pilegrimskonferanse avholdt i Trondheim i mai 2008 holdt Wagle et foredrag titulert *Hva er Olavsarven? Hva har den betydd? Hva kan pilegrimstradisjonen bety for åndelig fornyelse i vår tid?* (Wagle 2008a). Her knytter Wagle i enda sterkere grad pilegrimen og dens spiritualitet til begrepet og fenomenet Olavsarven.

Olavsarven, nærmere bestemt den historiske og ideologiske arven etter Olav den Hellige, beskrives som en *prosess* som har pågått siden middelalderen. Wagle (2008a:1) hevder denne arven bør benyttes som en ressurs for Kirken, da spiritualiteten den bærer med seg er et viktig redskap for utviklingen av Kirken i vår samtid: «Olavsarven handler altså ikke bare om overleverte tradisjoner og avleiringer i vår kultur- og kirkemark. Den handler om sammenhengen mellom fortid, nåtid og fremtid. Den lever – og skal leve – i spenningen mellom tradisjon og fornyelse.» (2008a:1). Olavsarven kjennetegnes videre av å være økumenisk og konfesjonsløs – da den har sitt i utgangspunkt i tiden før den kirkelige splittelsen i 1054. Wagle fremhever arvets kime til sakralisering av vårt hverdagsliv, særlig med henblikk på vår usikre og flytende post-moderne tilværelse. Videre anses arven, mer enn noe annet, som en *pilegrimsarv*. På den ene siden fordi Nidarosdomen historisk sett var (og er) et pilegrimsmål i kraft av å huse Olav den Helliges grav, men like mye fordi pilegrimstradisjonen i dag gir rom for åndelig fornyelse (2008a:6). I lys av Olavsarven tilbyr pilegrimstradisjonen oss en generell livsholdning (2008a:6):

Det er disse grunnleggende, elementære forhold pilegrimstradisjonen viser vei til og åpner for oss. Det handler om livet som et relasjonelt prosjekt. Det handler om de grunnleggende forhold vi står i - til Gud, til hverandre, til skaperverket og til oss selv.

Bidragene fra Bakken og Wagle viser oss hvordan Kirken (i allefall utad), naturlig nok legger vekt på det åndelige aspektet ved selve vandringen, men samtidig setter pilegrimsfiguren inn i en bredere referanseramme. Å være pilegrim er på den ene siden en konkret handling, men samtidig et aspekt ved vår menneskelige «natur». Årsmeldingen fra Nidaros bispedømmeråd som differensierte mellom *pilegrimbegrepet* – *det utvidede pilegrimsbegrepet* – og *det utvannende pilegrimsbegrepet*, viser at det eksisterer et klart bilde av ideal-pilegrimen, men Wagle ser ikke behov for å fylle disse begrepene med ideologisk innhold i sin historiske gjennomgang. Pilegrimsbegrepet blir stående rimelig åpent, mens andre prefiksbegrep som

pilegrimstradisjon og *pilegrimsspiritualitet* heller diskuteres. Med *pilegrimen som livsholdning*, slik både Bakken og Wagle forfekter, lar man figuren heller betegne verdier og holdninger ved oss alle. Disse kan så videre benyttes til å beskrive vandrere langs Pilegrimsleden, men dette blir å regne som et aspekt blant flere.

4.3.3. Offentlige nærings- og utviklingsaktører

Den siste store aktøren jeg ønsker å belyse er offentlige nærings- og utviklingsaktører. Både RA og DN er statlige forvaltningsorgan, men her er det altså snakk om satsningen fra departementsnivå på nærings- og utviklingsinteresser tilknyttet Pilegrimsleden.

Ved åpningen av Nidaros Pilegrimsgård i mai 2008, holdt Finn Wagle åpningstalen. Her nevner han visse vanskeligheter med å skaffe økonomiske midler til opprettelse og drift av Gården, men trekker frem daværende kirkeminister Trond Giske, som personlig sørget for å «bringe saken ut av dødvannet» (Wagle 2008b). Slik jeg viste i avgrensningen over, var det også Trond Giske som tok initiativet til strategiprojektet «prosjekt pilegrimsmotivet». Jeg vil nå gå nærmere inn i resultatrapporten fra dette prosjektet, nemlig utredningen *På livets vei. Pilegrimsmotivet – et nasjonalt utviklingsprosjekt* (2008).

Overordnet er rapporten en samlet fremstilling av de fleste sider ved pilegrimssatsningen i Norge. Den går systematisk til verks og presenterer på en konkret måte de ulike godkjente traséene, de mest sentrale stedene man passerer gjennom og hva disse har å by på av pilegrimshistorikk, kulturminner og andre viktige severdigheter i pilegrimsøyemed. Vi får presentert pilegrimsprester og pilegrimsgårder, pilegrimspass og pilegrimsforeninger. Mot slutten av rapporten kommer en passasje om reiselivsaspekter og -visjoner for ledene.

Allerede i forordet ser vi at vi hos Uddu finner en annen pilegrimsforståelse enn det vi så hos både naturforvaltningen og de kirkelige aktørene. Når han snakker om prosjektet som rapporten bygger på sier han at

Det har vært naturlig å foreslå en modell som er godt forankret i selve pilegrimsmålet, men som samtidig er nasjonal og nær de steder hvor *pilegrimene* er. (...) Viktigst av alt har det vært å bygge prosjektet nedenfra, dvs inkludere de frivillige ildsjelene som står for den daglige drift av ledene og som har omsorg for og kjærlighet til *pilegrimene* (Uddu 2008: 7, min utheving).

Her brukes altså pilegrimsbegrepet direkte allerede i forordet, og det på en tydelig måte: Vandrerne lange pilegrimsleden er først og fremst pilegrimer, og det presenteres her som et selvfølgelig implisitt premiss for hele prosjektet.

Når Uddu skal forklare pilegrimsrenessansen i Europa generelt og Norge spesielt kommer den første indirekte avklaringen på hvem og hva han inkluderer i sitt pilegrimsbegrep. Med utgangspunkt i spørsmålet om hvorfor noen i dag velger å pilegrimsvandre forklarer han at «Pilegrimstanken har gjenoppstått gjennom at dagens rastløse mennesker har behov for stillhet og indre ro, man trenger ikke være religiøs eller åndelig søkende. Motivene for mennesker som gir seg ut på pilegrimsvandring er flere.» (Uddu 2008: 11). Pilegrimsforståelsen er altså bred, den impliserer ikke nødvendigvis religiøs tilhørighet. Likevel er man en pilegrim, ikke en vandrer.

Uddu plasserer pilegrimsvandringen i tilknytning til vår tids «konsumpsjon, overfladiskhet og stress» (2008:11), og hevder videre at den er «åpen for alle som søker etter dybde og mening i livet sitt» (2008:12). Trass i det som kan sees på som et forsøk på å favne alle vandrerne i pilegrimsbegrepet (ved å understreke at religiøs motivasjon/tilhørighet ikke er nødvendig), fyller altså Uddu pilegrimsbegrepet med et annet ideologiserende innhold på vegne av vandrerne, nemlig *motivet* mennesker har for vandringen. Når han i neste avsnitt skriver at «En pilegrim kan gå til fots, sykle eller ri for å bli betraktet som en ekte pilegrim i dag» (2008:12), viser han videre implisitt at det finnes noe eller noen, som må karakteriseres som en *falsk* pilegrim. Dette må da nødvendigvis innebære mennesker som benytter seg av veien, men som ikke er «tilstrekkelig pilegrim».

Uddu begrenser seg til å kategorisere (de såkalt ekte) pilegrimene ut ifra fremkomstmåte og -middel. Men åpner ikke dette sterke fokuset på motivasjonsfaktor for en «falsk» pilegrim også her? Vandrerne med andre motiv enn de nevnte, får ikke plass i pilegrimsforståelsen som fremstilles. De vandrerne som eventuelt ikke skulle føle seg hjemme i begrepet *pilegrim* er også automatisk utelukket.

Noe senere i rapporten gis det en eksplisitt begrepsavklaring for både *pilegrimsreiser* og *pilegrim*. Definisjonen er av generell art, og kan ikke sies å være spesifikt knyttet til denne rapporten. Uddu forsøker heller å komme med en forklaring på hvordan ordet pilegrim vanligvis defineres, sett i forhold til middelalderpilegrimen. «En mer vanlig definisjon i dag er en person som med religiøst motiv foretar en reise mot et hellig mål» (2008:20). Om pilegrimsvandring sier han at «Pilegrimsvandring med religiøse motiver er senere utvidet

og styrket med motiver av historisk, artistisk, kulturell og naturmessig art, i tillegg til ønsker om å dele gode øyeblikk og fysisk krevende vandringer.» (2008: 20).

Det er betegnende at Uddu benytter seg av svært mange prefiksbegrep, i betydelig større grad enn både forvaltningen og Kirken. Han forteller om pilegrimsvandring, pilegrimsmotiv, pilegrimstradisjoner, pilegrimsmål, å pilegrimsvandre, pilegrimsrenessanse, pilegrimsferd, pilegrimsorganisasjoner, pilegrimskonsept, pilegrimsrutene, pilegrimstanken og pilegrimssatsning. Dette er et tilfeldig utvalg, hentet fra to sider i rapporten (2008:10-11). Det virker å være et poeng å understreke at pilegrimfeltet er et spesifikt avgrenset område, som krever både en spesifikk ideologisk forståelse og strategier for tilrettelegging. Spørsmålet som melder seg er da om dette virker dette begrensende for feltet, eller åpnende? Alle formuleringer gjelder tydelig *pilegrimene*, dette er deres felt. Men hvem er da pilegrimene? Uten en nærmere avklaring av pilegrimsbegrepet blir ordene, og dermed satsningen, stående uten noen klar mottager.

I delen om reiseliv begynner Uddu med en enkel kategorisering hvor han skiller pilegrimen fra turisten: «En forenklet beskrivelse av forskjellen mellom en pilegrim og en turist kan være at pilegrimen ofte gjør en vandring med det åndelige/spirituelle perspektivet som fokus. En pilegrimsvandring skjer ofte i ettertenksomhet med flere pauser til refleksjon» (Uddu 2008: 114). Han forbeholder seg retten til å ikke være for kategorisk i sin inndeling ved å bruke ordene «forenklet» og «ofte». Likevel bidrar denne inndelingen til å forsterke den pilegrimsforståelsen vi allerede har sett antydningen av. For det første; Uddu føler et behov for å *gjøre* denne inndelingen mellom *pilegrim* og *turist*. Ved å presentere disse to idealtypene som essensielt ulike, tillegger han samtidig inndelingen viktighet: Å kategorisere dem fra hverandre er av betydning for feltet. Uten at han nevner dette eksplisitt virker det som kategoriseringen gjøres for å illustrere at de reiselivsstrategiske planene som presenteres er tenkt for *pilegrimene*.

Uddu er ikke redd for å tenke stort og sette seg store målsettinger: «Den nasjonale pilegrimssatsingen skal bidra til at Trondheim/Nidaros i 2030 skal fremstå som et av de viktigste pilegrimsmål i Europa» (Uddu 2008: 10) - og det er nok ikke hans intensjon å gjøre nedslagsfeltet smalere, ved å utelukke *turistene*. At alle som vandrer langs pilegrimsleden kan kalle seg pilegrimer virker for ham å være selvsagt, og det vil derfor ikke være av større betydning å komme med en kjapp tydeliggjøring av begrepsparet pilegrim og turist.

Likevel, ved hjelp av denne kategoriseringen ser vi konturene av Uddus pilegrimsforestilling enda tydeligere. Også her er det slående hvordan han på den ene siden anlegger en åpen forståelse, mens han samtidig lukker den ved å vise at enkelte karaktertrekk tydelig hører hjemme utenfor pilegrimsbegrepet. I en egen passasje om «religiøs turisme» viderefører Uddu den brede begrepsforståelsen gjennom utsagnet «Pilegrimsmotivet ser pilegrimsbevegelsen i et bredt perspektiv. Det handler om en reaksjon mot en hektisk hverdag, spiritualisme, naturopplevelse, helse, velvære og ikke minst et livssynsbasert perspektiv» (Uddu 2008: 119). Her ser vi altså at en pilegrim kan ha svært så ulike motiver og mål for en vandring, være seg «bare» naturopplevelsen, han er fortsatt en pilegrim som tilhører pilegrimstradisjonen. Likevel har Uddu tidligere presentert pilegrim og turist som to ulike kategorier, uten å problematisere dette ytterligere.

I den videre fremstillingen av den foreslåtte reiselivsstrategien gjør forøvrig ikke Uddu skillet mellom pilegrimer og turister *relevant*. Han skriver ikke en eneste gang at satsningen skal gjelde pilegrimer spesielt, men setter denne i direkte relasjon til større prosjekter tilknyttet regjeringens generelle reiselivsstrategiske planer (Uddu 2008:114-119). Uddu sier generelt lite om hvem som er målet for satsningen, pilegrimssatsningen presenteres som en av mange mulige felt hvor reiselivet i Norge kan styrkes. Her gjøres det altså ikke noen spesiell forskjell på pilegrimen som eventuell turist, og andre typer turister.

Som nevnt innledningsvis er denne rapporten statens første direkte bidrag til å utvikle strategier for et bredt pilegrimsfelt, skrevet på oppdrag fra (det daværende) Kirke- og kulturdepartementet og dets minister Trond Giske. Giske holdt selv en tale ved Pilegrimskonferansen i Trondheim den 3. juni 2009, altså et knapt halvår etter Uddus rapport ble publisert. Talen er titulert «strategi for pilegrimssatsningen», og er publisert på Kulturdepartementets hjemmeside²⁸.

Giske har forut for talen gjennomført en pilegrimsvandring langs caminoen mot Santiago de Compostela, sammen med representanter fra kommune, fylkeskommune, kirke og reiseliv.

Giske innleder talen med å fortelle om vandringen han og følget nylig gjennomførte. Det er tydelig på måten Giske forteller på at turen var ment som en direkte inspirasjon for å vise hva vi også har mulighet til å få gjennomført i Norge. Han gir i talen et tilnærmet fullstendig bilde

²⁸ http://www.regjeringen.no/nb/dep/kkd/aktuelt/taler_artikler/ministerens-taler-og-artikler/kultur-og_kirkeminister_trond_giske/2009/strategi-for-pilegrimssatsningen.html?id=572452

av hvordan en pilegrimserfaring i Spania kan fortone seg. Han forteller om møtet med naturen, vegmerkingen, overnattingstilbudet og maten, men også om følelsen av å være en pilegrim sammen med andre, samt hvilke inntrykk man gjorde seg under turen, både av fysisk og mer psykisk og erkjennelsesmessig art.

Giske er allikevel forsiktig med ordbruken, han virker å inkludere seg og reisefølget i fellesskapet med alle andre de møtte underveis på turen, men betegner ikke direkte seg og sine som pilegrimer. Han snakker stadig om *pilegrimer* og *pilegrimene*, men holder en viss distanse: «De færreste av oss som deltok er aktive vandrere – hverken i norsk natur eller som pilegrimer» og «Kamskjellet er caminoens symbol som pilegrimene bærer med seg rundt halsen eller på sekken». Han snakker samtidig om å daglig bli satt i «pilegrimsmodus» av biskop Solveig Fiske, og om «pilegrimsmiddagen» de spiste.

Fra beretningen om vandringen i Spania går Giske videre til å snakke om pilegrimssatsningen i Norge, både tilstanden i dag og strategier for det videre arbeidet. Dette selvfølgelig i lys av vandrerberetningen han akkurat har fortalt.

Giske setter tidlig i talen pilegrimsvandringen inn i en vid ramme: «Det brede engasjementet for fornyelse av pilegrimstradisjonen henger sammen med at dette er et allment kulturfenomen». Han bruker for øvrig ikke ordet pilegrim i særlig utstrakt grad her, kanskje nettopp for å markere det han mener er det allmenne. Han sier direkte at

Ingen kan ta monopol på hvem som kan være pilegrimer i 2009. Mange vil ha et religiøst eller åndelig siktemål med vandringen. Andre vil utfordre egen fysisk aktivitet eller ha en annerledes ferietur og oppleve natur og skaperverk på en ny måte. Det er plass til alle, og det må også være plass for de som ikke har Nidaros som eneste mål, men kanskje en vandring til et lokalt pilegrimsmål.

Giske benytter altså begrepet pilegrim aktivt, det er *pilegrimer* som bruker veinettet, men hvem dette er ønsker han ikke å si noe om. Det som likevel virker å være et slags 'minste felles multiplum' for Giske er at en pilegrimsvandring handler om vandring mot et gitt mål. Giske går ikke så langt som å i klartekst si at hvem som helst kan bruke veien til hva som helst (eksempelvis en såkalt vanlig 'søndagstur'), men ved å si at ingen kan ta monopol på pilegrimsbegrepet vil også disse 'søndagsturistene' kunne kalle seg pilegrimer dersom de tar pilegrimsleden i bruk. Dersom man ikke kan ta monopol på pilegrimsbegrepet kan man kanskje ikke ta monopol på mulige pilegrimsmål heller?

Giske gjør begrepet *pilegrim* ytterligere allment ved å sette det inn i en generell allmennmenneskelig kontekst, slik vi har sett også andre aktører gjøre: «2000-talls mennesket er på vandring og leit og anerkjenner ikke uten videre at det finnes religiøse autoriteter som det er trygt å lene seg på eller bryet verdt å gjøre opprør mot. Det postmoderne menneske blir pilegrim».

5. Det utvidete pilegrimsfeltet

Gjennom diskursanalysen i kapittel fire har jeg forsøkt å belyse to hovedpoeng.

For det første; begrepet og figuren pilgrim er ikke entydig. Snakkes det om pilgrimen, kreves det en begrepsavklaring for å fremstå tydelig. Vi har sett at bevisstheten rundt denne tvetydigheten er varierende hos aktørene, noe som i seg selv er et poeng verdt å merke seg. I de konkrete representasjonene trukket frem ser vi ulikt meningsinnhold, og ulike strategier for hvordan begrepet benyttes.

Av enkelte aktører benyttes begrepet pragmatisk om *alle* vandrere langs Pilegrimsleden, mens andre benytter det mer lukket om *enkelte* av vandrerne langs Pilegrimsleden. Vi ser strategier av å *unngå* å bruke ordet, for verken å inkludere eller ekskludere. Vi observerer også en bruk av ordet som ikke legger til grunn en tydelig avklarende definisjon, og slik blir hengende litt i løse lufta.

Det andre hovedpoenget gjelder mengden aktører og potensielle interessenter som pilegrimsdiskursen viser oss. Pilegrimsfiguren gjøres relevant innenfor et vell av sosiale sfærer, den tillegges mening og inviteres med det «inn i varmen» i en rekke ulike sektorer. Når noe tillegges mening, kan vi med Neumanns (2001) begrepsapparat si at det sosiale meningspotensialet utnyttes. Når pilgrimen gjøres relevant, er det ulike *virkeligheter* av meningspotensial som utnyttes i disse prosessene, pilgrimene vurderes som hjemmehørende i mange hus! En del av premissene for at pilegrimsdiskursen i Norge fortoner seg slik den gjør, er å finne i en rekke ulike kulturelle strømninger eller sektorer pilegrimsdiskursen står i relasjon til. Hvert av disse områdene er bærere av en viss kunnskap og tradisjon de bringer med seg inn i feltet (eller diskursen). Når *pilgrimen* videre trekker veksler på forestillinger fra mange samfunnsområder, forstår vi hvilket komplekst felt *den norske pilegrimsdiskursen* faktisk er.

Deler av dette bildet ble diskutert i kapittel tre, hvor jeg presenterte og diskuterte forskningskonteksten denne oppgaven skriver seg inn i. Det jeg nå vil gjøre er å se på hvilken kontekst *pilgrimsfenomenet* må sees i relasjon til, for å fatte hele dets komplekse natur. Jeg vil derfor til slutt i oppgaven diskutere denne bredden av virkeligheter det trekkes veksler på, i det overordnede ønsket om å legge til rette for alle brukere, være seg *pilgrimer* eller *vandrere* langs Pilegrimsleden: Hvilke sosiokulturelle strømninger kan engasjementet og tilretteleggingen sees i lys av?

5.1. Friluftsliv

Direktoratet for Naturforvaltning representerer en tradisjon i Norge for å legge til rette for friluftsliv, slik de også beskriver sitt mandat på sin egen hjemmeside «Vi arbeider for å bevare og styrke naturmangfoldet og legge til rette for friluftsliv». Når Friluftsavdelingen i DN, sammen med Informasjonsavdelingen hos Riksantikvaren, fikk ansvaret for Prosjekt Pilegrimsleden (1994-1997), er det derfor god overenstemmelse mellom det overordnede mandatet, og den spesifikke inngangsporten til pilegrimsfeltet: *registrering og tilrettelegging* av vegen (DN 1998:7). Pilegrimsleden føyer seg på denne måten inn i en lang tradisjon av stimulering til og tilrettelegging for friluftsliv i Norge, noe som også gjenspeiles i beskrivelsen av Pilegrimsleden i 1998-rapporten: «Leden er tilrettelagt for turgåere; for de som kommer langveisfra og for lokalbefolkningen langs vegen».

I forbindelse med dette prosjektet så vi organisasjonene *Den norske turistforening, FRIFO* (Friluftslivets fellesorganisasjon) og *Friluftsrådernes Landsforbund* stå på mottagerlisten for aktører som ble antatt å ha interesse av å følge med på prosjektet og prosessen. Hvilken direkte interesse disse organisasjonene har i pilegrimfeltet vil ikke belyses her, men at de står på listen forteller oss at pilegrimen anses for å høre hjemme innenfor den virkeligheten disse organisasjonene representerer: Pilegrimsvandring som friluftaktivitet, eller pilegrimen som *turgåer*.

Bjørn Tordsson (2010:92), førsteamanuensis i friluftsliv ved Høgskolen i Telemark, argumenterer for å forstå den norske tradisjonen for friluftsliv i krysningspunktet mellom natur, kultur og samfunn:

Friluftsliv er meningsfullt for den enkelte, fordi det utgjør et livsområde til hvilket den enkelte kan overføre en rekke spenningsfylte tematikker. En kan bearbeide noen av utfordringene i livet, i første rekke på et følelsesmessig og handlingsmessig plan

Friluftsliv innbyr til identitetskonstruksjon, innenfor rammene av samspillet mellom natur og særskilte kulturelle rammer. Slik en diskurs både kan sees som konstruert og konstruerende, er også friluftslivet dialektisk: Vi oppfatter friluftaktiviteter som meningsfulle innenfor vår kulturelle, norske kontekst, og anerkjenner slik dens konstruerte «natur». Samtidig spiller friluftslivet en rolle i identitetskonstruksjonen til den enkelte, ved å tilby en arena for liminale opplevelser. Friluftslivet kan også sies å ha en sosial funksjon, ved å kunne tilby oss et fristed utenfor våre daglige faste rammer (2010:93-94).

Hva videre angår disse tre dimensjonene, er det visse kjennetegn som er særegne for Norge som sosiokulturell kontekst. Vi har små byer, en spredt befolkning og derfor store, mangfoldige naturområder. Det hersker et ideal om et *enkelt* friluftsliv, noe som muliggjør friluftstanken for folk flest. I tillegg har friluftslivet blitt benyttet som aktivt element i nasjonsbygging de siste 150 år. Friluftslivet har slik blitt bærer av en viss, skiftende ideologi, og kan derfor ikke betraktes som verdinøytralt (2010:160-161).

Ifølge Tordsson (2010:197) kjennetegnes begrepet i dag av å romme en motsats til dette ellers så progressive dagliglivet (sammenfaller i stor grad med det Baumans (2007) flytende modernitet). Friluftslivet er et «moderne fenomen» (2010:97), men representerer verdier som står i kontrast til de typisk flytende, moderne. I naturen finner vi et fristed vekk fra faste strukturer og forventinger, vi blir gitt anledning til å aktivere både kroppen og intellektet, samt rom for å bygge trygge fellesskap og sosiale relasjoner. Vi oppsøker *det enkle livet*, som igjen gir andre muligheter for mestring enn vi kanskje opplever i hverdagen. Naturen tilbyr oss noe tidløst og en opplevelse av kontinuitet - som videre gir oss en trygghet i oss selv og eget livsløp. Til sist tar vi med elementet av selvrealisering: Ved å ta en del av naturen i bruk, gjør vi den til en del av vår livsverden – og med det til vårt identitetsbyggende prosjekt (2010:208-221).

Tordsson fremhever her de mer ideologiske sidene ved friluftslivet. Et annet viktig aspekt ved pilegrimen som friluftsutøver er *turen*. Pilegrimfeltet må sees i relasjon til den sterke norske institusjonen det er *å gå på tur*. Er det mulig å trekke noen allmennmenneskelige konklusjoner om hvorfor vi «går på tur»?

Det har ikke blitt foretatt mange kvalitative undersøkelser (av en viss størrelse), som søker å analysere den enkelte turgåers subjektive opplevelse av «å gå på tur». Men Hanne Svarstad, forsker hos Norsk Institutt for Naturforskning, presenterer i artikkelen *Why hiking?* (2010) resultatene fra en norsk undersøkelse hvor folk ble invitert til å sende inn sine tanker og beskrivelser rundt turopplevelsen. Denne undersøkelsen bringer ingen fasitsvar, men peker på visse interessante tendenser pilegrimdiskursen bør sees i lys av. Flere av teoretikerne presentert i forskningskonteksten, samt enkelte av aktørene i feltet, vektla tydelig *motivasjon* som et konseptuelt skille mellom pilegrimer og andre typer reisende. Denne undersøkelsen bekrefter hvordan motivasjonsfaktor ikke kan benyttes som konseptuell skillelinje mellom eventuelle pilegrimer og andre typer vandrere.

Av 84 korte og lange bidrag utkrystalliserer Svarstad enkelte hovedtendenser hun organiserer i tre kategorier: Den første er samlet under overskriften «The re-creation category – hiking as re-creation of societal performance» (2010: 97). Her spiller turen en aktiv rolle for å re-etablere en orden i den enkeltes liv. Her finner vi utsagn som omfatter gevinster for den psykiske og fysiske helsa, i tillegg til de vanlige formuleringene om å «koble av» og søke «fred og ro» . Turen fyller en viktig sosial funksjon, ved å tilby den enkelte en arena for å samle krefter og overskudd til bedre å kunne takle det livet vi til daglig lever.

Kategori to er samlet under overskriften «The category of the simple outdoors discourse - hiking as a way of living out a critique of society»(2010:99). Her handler det å gå tur om en bevisst kritikk av samfunnet, nærmere bestemt dets higen etter det urbane, det kommersielle og det behagelige. Formålet for turgåerne i denne kategorien er å oppleve et liv som står i dyp kontrast til den verden de til daglig lever i, med den virkeligheten turen representerer som den idéelle. Videre fremheves det å gå tur som enkelt og ekte, og derfor noe verdifullt vi bør etterstrebe å bevare.

Kategori tre har Svarstad kalt «The belonging category – hiking to establish a sense of belonging and continuity» (2010:103). Bidragene som ble samlet her var alle kjennetegnet av å trekke linjer mellom nåtid og fortid. Det handler om å *høre til*, både i historien og i landskapet, og å bringe denne følelsen av kontinuitet videre til de neste generasjoner. Svarstad trekker også frem nærheten til kulturlandskap og landbruk, og følelsen av noe *autentisk* denne vekker hos enkelte av respondentene.

De tre kategoriene Svarstad her konstruerer, viser alle hvordan det å gå tur oppleves som meningsfylt for den enkelte vandrer, og at denne konstruksjonen av mening ofte knyttes direkte til visse aspekter ved vårt moderne samfunn. Svarstad (2010:107) hevder funnene i denne undersøkelse også kan benyttes til å illustrere samtidens økte interesse for såkalt økoturisme (slik jeg også var innom i forskningskonteksten, gjennom Richard Sharpleys (2003) teorier). Reiser som tydelig kommuniserer et brudd, eller kanskje en direkte *flukt*, fra vår daglige prestasjonsdrevne kultur, samtidig som de søker å gi den reisende en følelse av særskilt tilhørighet til stedet (og menneskene) de oppsøker.

Hvorvidt en vandrer innenfor pilegrimdiskursen er å betrakte som pilegrim eller ikke, er uansett bidrag som Svarstads i høyeste grad med på å belyse viktige handlingsbetingelser og materielle aspekter ved diskursen.

I forståelsen av pilegrimsvandring som friluftaktivitet, er det interessant å merke seg at Nasjonalt Pilegrimsenter i 2011 ble tildelt Den Norske Friluftslivsprisen²⁹. I begrunnelsen for tildelingen fokuseres det på aspektet av *tilrettelegging for vandring*. Juryen vektlegger det store arbeidet som er lagt ned av både lokale og nasjonale aktører for å gjøre vegen tilgjengelig for bruk, og peker samtidig på det særegne ved pilegrimsfeltet i Norge, nemlig «norsk friluftslivstilnærming». Videre pekes det på hvordan pilegrimsvandring i Norge skiller seg fra de store pilegrimsrutene i Europa for øvrig, ved å tillegge vandringen et uunngåelig aspekt av det enkle friluftslivet. Vandringen foregår i stor grad nærmere den uberørte naturen, enn langs Sør-Europas landeveier. Friluftslivet og pilegrimsfeltet fremheves å dele essensielle verdier, korresponderende med funnene vi så i Svarstads undersøkelse. Begrunnelsen avsluttes med å bemerke at «Ved tildelingen av Friluftslivsprisen ønsker juryen å anspore til videre innsats for å styrke arbeidet med å utvikle pilegrimsrutene. I vår turbulente verden er vi alle pilegrimer». Her fordres et allmennmenneskelig pilegrimsbegrep, som ikke er begrenset til vandrerne, men omfatter oss alle i kraft av å være innbyggere i en (moderne?) turbulent verden. Når det understrekes at man håper prisen vil styrke en fortsatt utvikling av pilegrimsrutene, ligger det en implisitt forståelse av Pilegrimleden som et produkt vi alle potensielt kan finne mening i.

5.2. Reiseliv og næringsutvikling

Dette bringer oss naturlig over til en annen sektor pilegrimsdiskursen tydelig må sees i relasjon til, nemlig samtidens tendenser i reiselivet, videre knyttet opp mot næringsutvikling. Forrige kapittel viste oss at Pilegrimsleden som reiselivsprodukt er et viktig aspekt for enkelte av aktørene, i særdeleshet den organiserte strategisatsningen fra regjeringens side. Gjennom rapporten til Uddu befestes pilegrimstanken kvalitativt i visjoner og mål, men også tydelig kvantitativt i tall og ønskelig (potensiell?) inntjening.

At interessen for Pilegrimsleden som reiselivsprodukt føyer seg inn i en tidstypisk interesse for det enkle og særegne, har både Sharpley og Svarstad vist oss. Dette angår først og fremst den enkelte vandrers motivasjon og ønske om å velge seg Pilegrimsleden som reisemål. Dette er i seg selv et interessant aspekt, men kategorien *Reiseliv* innbefatter her en strategisk tenkning på systemnivå som ligger over den enkeltes beslutningsprosesser. Reiselivsindustrien utvikler produkter og strategier i en dialektisk relasjon med de trender

²⁹ http://www.friluftslivforalle.no/artikkel/les/30/81_Prisvinner+2011%3A+Nasjonalt+Pilegrimssenter/. Offisiell begrunnelse fra juryen.

som til enhver tid ser ut til å prege våre reise­mønstre og -valg. Hvilke samtidige strategier for reiseliv føyer satsningen på Pilegrimsleden seg inn i?

Regjeringen kom i 2007 med en nasjonal reiselivsstrategi kalt *Verdifulle opplevelser. Nasjonal strategi for reiselivsnæringen*. Denne rapporten kom som et resultat av reiseliv som et av fem prioriterte satsningsområder i Soria-Moria erklæringen, med hovedvekt på verdiskaping og næringsutvikling (2007:9). Denne rapporten ble i 2012 fulgt videre opp av en ny strategirapport: *Destinasjon Norge. Nasjonal strategi for reiselivsnæringen*.

I 2007-rapporten er ikke Pilegrimsleden som reiselivsprodukt nevnt spesielt. Dette er ikke spesielt overraskende, da Uddus rapport ikke kom før i 2008. Det var først med denne regjeringen lanserte sin eksplisitte satsning på en strategi tilknyttet pilegrimsleden som reiselivsprodukt. Rapporten fra 2007 viser oss likevel en klar tendens til en forståelse av et reiseliv som Pilegrimsleden vil kunne betraktes som en naturlig del av.

Regjeringens overordnede visjon for sin reiselivsstrategi er det samme som rapportens navn: *Verdifulle opplevelser*. Begrepet verdifullt kan og skal tolkes flertydig, ved å henvise til økonomisk verdiskapning, men like mye gjennom «å skape helhetlige opplevelsesprodukter som inkluderer kultur, mat, historie, natur og aktiviteter, i tillegg til transport og overnatting» (2007:10). Prinsippet om inntjening ligger i bunn; reiselivet skal skape arbeidsplasser og slik bidra til å skape levende lokalsamfunn. Videre (2007:13-15) ser vi en bevissthet omkring en stadig større etterspørsel etter *opplevelser*. Dette setter større krav til et kvalitativt innhold i reiselivsprodukter, med et særlig ønske om å oppleve noe *helhetlig, ekte og unikt*. Denne tendensen pekes på som både et potensial og en utfordring. Muligheten for å tjene penger på nye reiselivsprodukter er definitivt tilstede, men fordrer kreativitet og samarbeid mellom ulike sektorer. Opplevelser i naturen nevnes spesielt, da disse «bidrar også til bedret helse gjennom økt aktivitet og rekreasjon.» (2007:13). Opplevelser tilknyttet småskala reiseliv og bygdeturisme blir også fremhevet som attraksjoner med potensial.

«Et bærekraftig reiseliv» (2007:26-35) utkrystalliseres som et av hovedmålene. Her spiller reiseliv tilknyttet natur- og kulturopplevelser en særskilt rolle, da Norge anses å ha strategiske fortrinn gjennom vår store, (relativt) uberørte natur. Våre landskap tilbyr en mulighet til stillhet og ro, og dette bør utnyttes i markedsføring. Det nevnes dessuten en ønsket satsning på reiselivsprodukter tilknyttet kulturminner og kulturmiljøer. Slike produkt anses i tillegg å være innovative, og det vises direkte til det ferske verdiskapningsprogrammet (hvor pilotprosjekt pilegrimsleden var ett av 12 prosjekt). I denne reiselivskonteksten leser vi at

dette programmet tenkes å «medvirke til at kulturminnene blir tatt i bruk i utviklingen av lokalsamfunn og næringsliv, føre til bedre bevaring av kulturarven og øke kunnskapen om kulturarven som ressurs» (2007:20).

I strategirapporten fra 2012, *Destinasjon Norge*, følges de samme overordnede målene opp. *Bærekraft* vektlegges enda tydeligere, i tillegg til *kunnskap*. I motsetning til 2007-rapporten innledes strategien nå med en gjennomgang av både ny norsk og internasjonal forskning gjort på området de siste år. Strategien kommuniserer altså i høyeste grad å være kunnskapsbasert, slik også reiselivet bør etterstrebe å være (2012:8-15).

I kapittelet titulert *Opplevelses- og reisemålsutvikling* (2012:50-79) er Pilegrimsleden nevnt spesifikt. Vi må anta at dette i stor grad kommer av Uddus rapport, som satte Pilegrimsleden som reiselivsprodukt på «kartet», men det er likevel verdt å merke seg at denne rapporten faktisk ikke nevnes eksplisitt. Det er også betegnende at beskrivelsene er langt mer nedtonet og nøytrale enn vi så i Uddus rapport. Pilegrimen som figur omtales ikke, og prefiksbegrepene (begrep som begynner med pilegrim-) er også tonet ned. Pilegrimsledene fremstilles som

nasjonale kulturminner i levende bruk. Pilegrimsledene skal være gode veier å gå gjennom norsk natur og kultur, preget av verdier som er grunnleggende for menneskets eksistens og om åpner for en indre vandring (2012:59)

Det utbroderes ikke videre hvilke grunnleggende verdier det er snakk om, eller hvordan en indre reise kan forløpe. Dette overlates fullt og helt til den enkelte vandrer. Pilegrimsleden knyttes videre til middelalderen og Olavstradisjonen, og til møtet mellom natur og kultur. Det påpekes at en ny strategiplan er på trappene (også omtalt i min historiske oversikt), og at Pilegrimsleden som reiselivsprodukt med spesifikke mål og tiltak vil beskrives der. At Uddus begrepsbruk ikke er videreført her, samt den lange tiden det har tatt fra hans rapport ble sendt ut på høring til den endelige strategien er klar, kan muligens fortelle oss at den brakte en del reaksjoner fra de ulike høringsinstansene. Dette blir for øvrig bare spekulasjoner.

I seksjonen om Pilegrimsleden påpekes det videre at pilegrimsvandringens behov for spise- og overnattingssteder «ikke nødvendigvis er dekket gjennom tradisjonell reiselivssatsing» (2012:59). Dette kan man lese to ting ut av: Det vil være krevende å bygge opp en stamme av spise- og overnattingssteder som ligger jevnt spredt i umiddelbart tilknytning til Leden hele

veien. Fordi pilegrimslivet videre assosieres med det enkle og ekte, skal nevnte spise- og overnattingssteder helst passe inn i dette bildet, også hva angår pris.

Det andre poenget vi kan lese av dette gjelder graden av lønnsomhet og verdiskaping. Vi så Uddu se for seg store enheter («Trondheim/Nidaros [skal] i 2030 fremstå som et av de viktigste pilegrimsmål i Europa» (Uddu:2008:10)), mens statistikken foreløpig viser ganske beskjedne tall^{30, 31}. Har da Pilegrimsleden potensiale til å være økonomisk bærekraftig? Kombinasjonen få vandrere og et tilbud underveis som helst skal være rimelig, kommuniserer ikke umiddelbart inntjening. Fordi det må utvikles en ny type spise- og overnattingssteder ligger det et mulig bidrag til ytterligere verdiskaping i bygdenorge her, men det fordrer at servicetilbudet samsvarer med den reelle etterspørselen. Denne utfordringen pekes det ikke på i rapporten.

Innovasjon Norge er en sentral aktør i den statlige reiselivssatsningen, det er her de statlige midlene i hovedsak er samlet (2012:35). Det er blant annet Innovasjon Norge som har ansvar for utforming og drift av visitnorway.com, «Norges offisielle reiseportal³²». Her presenteres et særdeles bredt utvalg av turistattraksjoner i Norge, også Pilegrimsleden. Leden som reiselivsprodukt presenteres differensiert, både som en veistrekning tilgjengelig for *turgåing*, leden innbyr til natur- og kulturopplevelser for deg «om du er religiøs eller ei»³³. Den presenteres også som et mer helhetlig produkt, som *Pilegrimsleden*, hvor det adresseres direkte hvem de moderne pilegrimer er: «Den moderne pilegrimen er et menneske som gjennom oppbruddet og vandringen sin til et hellig mål, prøver å finne identiteten sin, røttene sine og sitt eget ståsted, på leting etter meningen med livet³⁴.»

5.3. Kulturarv og kulturminne

At Pilegrimsleden er et kulturminne hersker det liten tvil om, dette blir understreket gang på gang av de fleste involverte aktører, uavhengig av interessefelt. Gjennom reiselivsrapportene presentert over, har vi også sett hvordan kulturminner generelt tillegges viktighet og egenverdi. De blir utkrystallisert som viktige brikker i satsningen, i kraft av å ha status som

³⁰ Vanskelig å tallfeste, hvem skal telles? Men finnes noe statistikk på antall overnattinger o.l.

³¹ <http://www.hedmarksmuseet.no/LinkClick.aspx?fileticket=NBpJqAVAoqQ%3d&tabid=6522>. Pilegrimssenter Hamar, årsrapport 2011

³² <http://www.visitnorway.com/no/Om-visitnorwayno/>.

³³ <http://www.visitnorway.com/no/Aktiviteter-og-attraksjoner/Turer-og-safarier/Turforslag/Vandre-pilegrimsleden/>. Turforslag: Vandre pilegrimsleden.

³⁴ <http://www.visitnorway.com/no/Product/?pid=136409>. «Dovre: Pilegrimsleden».

nettopp kulturminner eller kulturarv. I 2004-2005 kom Miljøverndepartementet med stortingsmeldingen *Leve med kulturminner*, som understreker både interessen for kulturarven og dens mulige politiske aspekt. Hvordan kan denne interessen belyse pilegrimsfeltet?

Torunn Selberg, professor i folkloristikk, forklarer hvordan vi i vårt senmoderne samfunn har fått en særegen interesse for fortiden (2002:9). Historien oppleves som fremmed, men samtidig som bærer av forklaringene for hvorfor verden av i dag ser ut som den gjør. Dette gir rom for fascinasjon på flere plan, og det Selberg (2002:9) kaller «fortidens mytologiske dimensjoner».

Denne interessen for fortiden manifesterer seg gjennom ulike uttrykksformer. Felles for de alle er hvordan fortiden tillegges *mening*, og vurderes å fylle en sosial funksjon i dagens samfunn. Vi interesserer ikke for fortiden bare for fortidens skyld, men fordi den kan virke som identitetsskapende faktor innenfor dagens senmoderne kontekst (2002:9-11).

Selberg forklarer videre at kulturarvsbegrepet henter mye av sin mening fra begrepet *tradisjon*. En tradisjon forteller oss noe om «fortidens plass i nåtiden» (2002:12), og kan videre betegne prosesser som trekker linjer mellom generasjoner. I vår tid ser Selberg en tydelig tendens til å anvende dette prosessuelle aspektet ved tradisjonsbegrepet på en særegen måte; tradisjon handler først og fremst om nåtidige prosesser, hvor fragmenter av fortiden benyttes som meningskapende ressurs. Disse utvalgte fragmentene eller aspektene benyttes i en symbolsk konstruksjon av fortiden, hvor ønsket er å skape en identitet hvor vi ser oss selv i relasjon til en «meningsfull fortid» (2002:13). Bildet av fortiden *konstrueres* aktivt, visse aspekt underkommuniseres, og andre overkommuniseres. På denne måten former vi tradisjonen til å utgjøre en formålstjenlig ressurs i «skaping og opprettholdelse av kulturell identitet» (2002:13).

Begrepet kulturarv er relativt nytt, og overlapper i stor grad med tradisjonsbegrepet (2002:15). Selberg argumenterer for at begge begrepene må forstås som konstruksjoner, og at det derfor er vanskelig å gi dem et bestemt innhold i form av en definisjon. Slik føyer også kulturarvsbegrepet seg naturlig inn i denne oppgavens sosialkonstruktivistiske utgangspunkt. Den sentrale problemstillingen blir heller å peke på hvorfor interessen for fortiden, manifestert i forestillinger om kulturarv, oppleves som meningsfylt.

Selberg (2002:15) finner flere grunner til samtidens interesse for kulturarv. Hun setter det i klar sammenheng med de raske og usikre endringsprosessene vår moderne verden preges av – argumenter vi kjenner igjen fra Baumans (2007) flytende modernitet. I higen etter det globaliserte og internasjonale, oppstår det et nytt behov for å gjenvinne og kjenne sin egen «arv». Dette kan samtidig gi oss en følelse av både trygghet og nostalgi.

En tradisjon er først og fremst en idé, men mange av disse idéene manifesterer seg i fysiske kulturminner, som eksempelvis Pilegrimsleden. Man kan ikke bestride den fysiske eksistensen dette kulturminnet (veien ligger jo der!), men fordi også et fysisk kulturminne må fylles med symbolsk innhold har disse et klart politisk aspekt. Historien benyttes bevisst til å skape en bestemt forestilling – med det fysiske kulturminnet som legitimerende argument.

For Pilegrimsleden som kulturminne er dette særlig tydelig. Tidligere i oppgaven siterte jeg Thor Gotaas (2001) – som pekte på vegens mange bruksområder i middelalderen. Pilegrimene som vandret på vegen var bare en av mange brukere, da vegstrekningen faktisk utgjorde hovedveien mellom Oslo og Trondheim. At vegen i dag kalles Pilegrimsleden er med på å underkommunisere vegens andre bruksområder. Vegen gis mening som Pilegrimsled, ved å kommunisere dens status som kulturminne i kraft å være benyttet av pilegrimer.

Videre er også den *fysiske* vegstrekningen «Pilegrimsleden» delvis konstruert. Vi har sett hvordan godkjenningsprosedyrene som tidlig ble etablert av DN og RA formidler et premiss om å ta utgangspunkt i de gamle veiene, men at det må tys til pragmatiske løsninger der det ikke finnes spor eller kunnskap om hvor veien gikk. «Det er et formål å gi dagens vandrer et bilde av hvordan pilegrimene opplevde vandringsen i middelalderen, i et landskap som i størst mulig grad tilsvarer det de hadde foran seg» (DN 1998:16). Her ser vi hvordan det skapes et meningsrom for fortiden innenfor en kontekst hvor den nevnte fortiden muligens ikke er «tilstede» overhode.

5.4. Den kirkelige dimensjonen

Flere problemstillinger melder seg ved å sette særlig søkelys på kulturarvsaspektet ved pilegrimdiskursen. Selberg fremhever hvordan stempelet kulturarv har en tendens til å fremheve det harmoniske og tone ned eventuelle konflikter (2002:16). Arne Bugge Amundsen, professor i kulturhistorie, bygger videre på denne antagelsen i sin artikkel *Naturvandring eller indre reise? Moderne norske pilegrimer i ideologisk dobbeltlys* (2002). Gjennom bidragene til både Arne Bakken og Finn Wagle viste jeg tidligere i oppgaven en rimelig entydig positiv fremstilling av pilegrimen og funksjonen pilegrimsvandring fyller i vår

tid. Jeg satte også fingeren på mulige spenninger som kunne være underkommunisert. Amundsen peker direkte på denne positive fremstillingen, og undres om ikke bildet er (og burde være) mer sammensatt.

En svært viktig del av luthersk teologi innebærer tanken om at Gud ikke eksisterer i fysiske ting, den er bare i og hos den troende (2002: 164). Fordi vandringen mot et fysisk hellig mål er et av pilegrimsvandringens mest essensielle trekk, kan ikke dette nedtones i form av overkommunikasjon av pilegrimsreisens indre aspekter, trass i at dette passer mye bedre i en protestantisk kontekst (2002: 164-166). Fokuset på den indre reisen har en viss teologisk relevans, men Amundsen ser det likevel som merkelig at Kirken omfavner en praksis som innebærer å snu "opp ned på den tradisjonelle religiøse stedsdefinisjonen." (2002: 164).

Amundsen hevder at bakgrunnen for denne noe ukritiske omfavnelsen er å finne i Nidarosdomen, og de verdiene av en kirkelig kulturarv denne tillegges. Domen brukes aktivt som et symbol på en felles kristen arv, som er hevet over de sekundære forskjellene mellom det katolske og protestantiske. Det handler om universelle åndelige verdier vi har kommet bort fra. Men verdiene ligger der, i en kollektiv bevissthet manifestert i Nidarosdomen (2002:160-161). Amundsen finner videre et fokus på *manglene* ved reformasjonen, og hva som da gikk tapt. (Dette så vi tydelig hos Arne Bakken (1994), som bemerket den manglende fysiske dimensjonen i det religiøse livet i Kirken av i dag). Disse manglene adresseres direkte av Kirken, sammen med et budskap om at denne mangelen går i møte av nettopp pilegrimsfenomenet. Amundsen hevder dette er «en betydelig grad av historisk fortrenging og omtolkning» (2002:169), men at strategien ser ut til å fungere. Historien, gjennom aktiv konstruksjon av en ideologisk kulturarv, blir aktualisert som en arena for opplevelse (2002:169).

Pilegrimsprest Kjell A. Skartseterhagen skriver i boken *Kirke i oppbrudd og forandring* (2003: 33-46) om noe av bakgrunnen for Kirkens strategiske valg om å gå utviklingen i møte. Argumentasjonen han fremsetter fungerer på mange vis som et tilsvarende til det Amundsen påpeker.

Skartseterhagen peker på den usikre og søkende livsholdning (jfr. Bauman) som preger vårt postmoderne³⁵ samfunn, og anerkjenner at eventuelle svar for mange ikke er å finne i for faste institusjonelle religionsformer. Absolutte sannheter er heller ikke et mål i seg selv, men elementer av disse kan brukes og settes inn i nye, individuelle forestillingsverdener (2003:

³⁵ Skartseterhagens valg av begrep

43). Han hevder at en slik livsholdning ikke står i direkte opposisjon til religionsutøvelsen innenfor Den Norske Kirke, men «har sin parallell i en åpen kristendomstype som også er representert i kirken» (2003: 43).

Skartseterhagen er opptatt av å plassere den nye pilegrimsrenessansen inn i en teologisk fundert referanseramme, som både vil bifalle Kirken, og samtidig ikke virke for «skremmende» og fastlåst for den enkelte pilgrim. Kirken kan ikke lenger definere hvem pilgrimen er, og hva en pilegrimsvandring skal innebære. I lys av det postmoderne hevder Skartseterhagen videre at dette er et av de fremste trekkene ved vår tids pilegrimsfenomen og dens relasjon til Kirken. Samtidig settes pilegrimsvandringen inn i en bibelsk (luthersk) kontekst, for på den måten å vise at Kirkens strategi også er teologisk forankret.

Pilegrimsreisen som botsreise har tradisjonelt ikke hørt hjemme i protestantismen, da «Luther var redd for at folk på valfart forsømte sine kristne kall» (2003: 45). For Skartseterhagen er det et hovedpoeng at endringsprosesser i Kirken ikke må betraktes som negative tendenser, men en tidstypisk nødvendighet. Han velger å lese Luthers skrifter med nye "pilegrimsbriller", og finner da flere henvisninger til *det hellige* og *det hellige sted*, som kan tillegges mening i et protestantisk fundert pilegrimsmotiv. Skartseterhagen hevder at pilegrimsvandring i dag heller enn en botsvandring er et ledd i menneskets søken etter det gode og riktige liv, på veien mot en opplevelse av det hellige. Dette har en dobbel betydning; både den rent fysiske vandringen mot et pilegrimsmål, men i like stor grad vandringen gjennom livet på søken etter erkjennelse og frelse.

6. Avsluttende betraktninger

Gjennom det bildet jeg har forsøkt å tegne av diskursen, burde det fremstå som klart at jeg her bare så vidt vært innom bredden av mulige aktører, interesser og bidrag man kan finne i feltet – materialet er stort og interessentene mange. Jeg vil avslutningsvis komme med noen små betraktninger rundt aktører og interesser som i enda større grad illustrerer *pilegrimens* komplekse natur.

Trønderinteresser?

I artikkelen fra Gudbrandsdølen Dagingen som det henvises til i oppgavens innledning, utropes daværende kirke- og kulturminister Trond Giske til «pilegrimsminister» (GD 01.07.09:20). I artikkelen poserer han med rapporten «På livets vei» (Uddu 2008), som han selv tok initiativet til å få skrevet (Uddu 2008:9). Ifølge Finn Wagles (2008b) tale ved åpningen av pilegrimsgården i mai 2008 var det også Trond Giske som personlig sørget for å få åpningen av Gården realisert. Giske er nå næringsminister, og står dermed bak den siste nasjonale strategirapporten for reiselivsnæringen, *Destinasjon Norge* (2012), hvor pilegrimsleden er eksplisitt nevnt.

I foredraget *Perspektiv på mål og strategier i den statlige pilegrimssatsningen*³⁶ påpeker religionshistoriker Lisbeth Mikaelsson hvordan «trønderinteressene var (...) sterkt inne i bildet fra første dag» (2009) i prosjektet som ledet opp mot Uddus rapport. Ved siden av Kirke- og kulturdepartementet (v/ Giske) var Sør-Trøndelag fylkeskommune og Trondheim kommune prosjekteiere. Mikaelsson poengterer videre at Uddu i sin rapport legger stor vekt på Trondheim som pilegrimsmål, og slik tillegger denne en særegen posisjon som både kirkehovedstad og turistmål. Nidarosdomens middelalderhistorie og status som kulturarv benyttes aktivt som legetimeringsstrategi, slik vi har sett flere av aktørene gjør med hele Pilegrimsleden som sådan.

At navnet til Trond Giske har en tendens til å dukke opp i forbindelse med pilegrimssatsningen er tydelig, men jeg vil ikke spekulere noe nærmere enn å påpeke at det skjer. Trønderinteressene er uansett betimelige, være seg tilknytningen til næringsliv eller Kirken.

³⁶ <http://www.pilegrim.no/news.php?id=1262123190> «Perspektiver på mål og strategier i den statlige pilegrimssatsningen»

Bonden – og det autentiske?

Odd Inge Vistad, forsker ved Norsk Institutt for Naturforskning, påpeker i essayet «Pilegrim på tunet» (2011) en dimensjon ved pilegrimsfeltet som sjelden belyses. Pilegrimsleden går rett gjennom tunet til mange bønder og grunneiere, de kan på mange måter betraktes som vertskap for de vandrende gjestene. Vi så gjennom «Prosjekt Pilegrimsleden» at samtlige grunneiere frivillig inngikk avtaler om opparbeiding og merking av turveg på eiendommen (DN 1998:vedlegg 2A og 2B). Men dette en virkelighet bøndene egentlig er fornøyd med? Og hvilke utfordringer kan dette medføre for både vandrer og bonde?

Spenningen i den vertskapsrollen bøndene har blitt tildelt, ligger i graden av frivillighet, påpeker Vistad (2011:283). Dersom antallet vandrere skulle øke betraktelig risikerer bonden å (ufrivillig?) bli vertskap for stadige vandrere inn på tunet - som blir gitt anledning til å observere bonden på hjemmebane, en erketyrisk representant for dette *ekte* vi har sett etterspurt i reiselivsnæringen. Vistad fortsetter med å påpeke det konstruerte ved denne situasjonen; er det egentlig den autentiske bonden vandrerne da blir vitne til? Nei, ikke nødvendigvis, for her blir bonden gitt mulighet til å spille en rolle, gi vandrerne et visst bilde av hva norsk landbruk og bygdeliv innebærer. Vistad henter begrepet «scenesett autentisitet» fra Dean MacCannell (i Vistad 2011:284), om dette liksom-autentiske bildet av virkeligheten vandrerne potensielt blir vist. Dette medfører en usikkerhet hos vandreren: Er det han er vitne til *egentlig* ekte, eller bare et spill – hvor det autentiske livet utspiller seg på en skjult arena vandreren blir nektet tilgang til?

Spenningen her ligger altså i hvorvidt bonden føler seg fri nok til å *være seg selv*, med (potensielle) mengder av fremmede vandrere på tunet. Samtidig kan ikke vandreren være sikker på at de han er vitne til, og dermed selv opplever, et *ekte* og *autentisk* bilde av det natur- og kulturlandskapet vandringen foregår i.

Den arkaiske pilegrim?

Jeg vil avslutte med en situasjonsgjengivelse fra Lene Louise Løvers masteroppgave *Pilegrim eller turist - En undersøkelse av nåtidens pilegrimsfenomen*. Episoden som beskrives er ikke nødvendigvis *viktig*, i den forstand at den var utslagsgivende for videre strategisk satsning, men den viser oss tydelig hvorledes pilegrimsbegrepets kompleksitet medfører utfordringer i praksis innad i feltet; Det hersker ikke enighet om hvem eller hva vi snakker om når vi bringer *pilegrimen* på bane. Episoden illustrerer også hvor sentral en forståelse av begrepsparet *pilegrim* og *turist* er for forskeren som skal betrakte dette feltet. Ikke fordi denne dikotomien

bør ligge til grunn for forskningen – fortrinnsvis ikke -, men fordi den stadig gjøres relevant av aktørene.

Løver (2007: 65-66) forteller om et seminar hun i 2004 var tilstede på, hvor ulike pilegrimsinteressenter skulle diskutere og evaluere "Prosjekt Pilegrimsleden", en undersøkelse gjennomført blant kommuner for å kartlegge bruken av Pilegrimsleden³⁷. Tilstede på møtet var de fleste store aktørene jeg har vist til i denne oppgaven; På den ene siden har vi aktørene med religiøse interesser, først og fremst Den Norske Kirke, men også interesseorganisasjonen Pilegrimsfelleskapet St. Jakob og dets leder Eivind Luthen. På den andre siden har vi natur- og kulturminneaktørene, viktigst her DN og RA. Reiselivsbransjen var også tilstede, her representert ved Lillehammer Kunnskapspark. I tillegg var mange representanter fra kommuner og fylkeskommuner på plass.

Seminaret tydeliggjorde enkelte av aktørenes syn på en pilegrim som noe tradisjonelt, særegent og pietistisk, versus synet på pilegrimen som enhver annen turist. Lillehammer Kunnskapspark er en ren reiselivsbedrift, og hadde startet prosjektet "Pilegrimsleden som Reiselivsprodukt" (2008: 67), hvor de blant annet så for seg en felles nettside for bestilling av pilegrims-pakketurer.

Dette vakte reaksjoner hos enkelte, og Løver merket seg en særlig harme hos Eivind Luthen, som, ifølge Løver, hevder at " (...) den turistifiseringen de står for er forkastelig, og (...) har Kunnskapsparken ikke forstått noe av hva pilegrimsveiene representerer?" (2008: 69).

Hos Luthen ser vi her en tydelig forestilling av pilegrimen som en motsetning til turisten, her med turist som noe tydelig negativt. Lillehammer Kunnskapspark, som derimot er vant til å se alle tilreisende ut ifra en økonomisk referanseramme, ser definitivt pilegrimene som en spesifikk type turister, men som må tilbys spesifikke produkt, tilpasset deres behov. Men, hva er så egentlig disse behovene?

Bare ut av fra disse små bildene av reelle diskusjoner og uenigheter, ser vi hvor komplisert bildet av pilegrimer og turister er, ikke bare i forskningen, men definitivt også ute i felten. Fordi konnotasjonene knyttet til det å være pilegrim og turist er så klare, vil mange ha seg frabedt å bli satt inn i feil referanseramme, jamfør Sharpleys (2003) skille mellom tourist og traveller.

³⁷ <http://www.dirnat.no/multimedia/867/Pilgromsleder-i-Norge.pdf&contentdisposition=attachment>
«Pilegrimsleder i Norge – statusrapport 2004». En spørreundersøkelse blant kommuner.

7. Konklusjon:

Jeg har i denne oppgaven forsøkt å tegne et bilde av den norske pilegrimsrenessansen, med særlig vekt på figuren pilgrim. Utgangspunktet for oppgaven var en observasjon av ulikt meningsinnhold og konnotasjoner tilknyttet fremstillinger av pilegrimsfiguren.

Feltet er bredt med mange aktører og interessenter, og et av hovedpoengene har vært å illustrere nettopp denne bredden. Den historiske gjennomgangen viste oss blant annet aktører fra Natur- og kulturminneforvaltningen, Kirken, kommuner, fylker, departement, friluftslivorganisasjoner, egne pilegrimsforeninger, andre religiøse organisasjoner, reiseliv og næringsliv.

Med dette utgangspunktet gikk jeg nærmere inn i fremstillingen av *den moderne pilgrimen* hos tre av de viktigste aktørene, ved hjelp av Iver Neumanns samfunnsfaglig funderte diskursanalyse. Hos natur- og kulturminneforvaltningen så vi et hovedfokus på *pilgrimen* som vandrer, samtidig som vi observerte en generell varsomhet i anvendelsen av begrepet. Hos Kirken så vi en betoning av et dobbelt pilegrimsbegrep. På den ene siden en fysisk vandring mot et hellig mål, som det ifølge enkelte kritikere har vært overraskende lite spenning rundt. På den andre siden så vi et tydelig fokus på pilgrimen som allmennmenneskelig figur, som betegner en lengsel etter noe vi har mistet, adressert til det usikre og midlertidige som preger vår moderne verden. Hos de offentlige nærings- og utviklingsaktører så vi et ønske om å favne bredt, men hvor en delvis manglende og lite konsekvent begrepsavklaring gjorde pilegrimsfiguren uklar. Hvem snakket de egentlig om og for? De tre aktørene markerte dessuten tre tydelige interesser, synlig både gjennom eksplisitt kommunisering og gjennom mitt analysearbeid: tilrettelegging for bruk, åndelig innhold, og reiselivsstrategier.

Analysens andre del satte søkelys på flere sosiokulturelle strømninger pilegrimsdiskursen må sees i sammenheng med. Pilegrimsleden (med vandrene og/eller pilgrimene) vurdert som friluftslivsarena, som kulturminne, som reiselivsprodukt og som religiøs praksis tegner til sammen et komplekst bilde av et fenomen som både *gjøres relevant* innenfor mange sektorer, men som også tillegges ulikt meningsinnhold i ulike kontekster.

Pilegrimen som figur og begrep er flertydig, og det er viktig at dette anerkjennes i forskningen. Skal man studere pilegrimsfenomenet er det ikke nok å bare benytte teorier og forklaringsmodeller fra en sektor eller ett fagområde, da jeg i denne oppgaven har vist at pilegrimsfeltet i Norge er mangesidig og preget av ulike interesser. Nøkkelen til denne forståelsen kan ligge i figuren *pilegrimen*, og de virkelighetsbilder dette begrepet konstruerer.

8. Referanseliste

8.1. Litteraturliste

Amundsen, Arne Bugge (2002): «Naturvandring eller indre reise? Moderne norske pilegrimer i ideologisk dobbeltlys» i Eriksen, Garnert og Selberg: *Historien in på Livet - Diskussjoner om kulturarv og minnespolitikk*. Falun: Nordic academic press

Andresen, Knut (2005): *Olsøk i Nidaros Domkirke*. Trondheim: Tapir akademisk forlag

Arbeidsgruppa Pilegrimsvandring i vår tid (red.) (1997): *Pilegrimshåndboka*. Oslo: Verbum

Badone, Ellen and Sharon R. Roseman (2004): "Approaches to the Anthropology of Pilgrimage and Tourism" in Badone, Ellen and Sharon R. Roseman (ed.): *Intersecting journeys - The anthropology of Pilgrimage and Tourism*. Urbana and Chicago: University of Illinois Press

Bakken, Arne (1994): *Pilegrimsvandring før og nå*. Trondheim: Nidaros domkirkes restaureringsarbeiders forlag

Bakken, Arne (1996): «Livet beveger seg til fots» i Karlsaune, Gustav Erik Gullikstad (red.): *Pilegrimen. Valfartsmotiv og valfartsmål*. Trondheim: Tapir forlag

Bakken, Arne (2007): «Om pilegrimstanken i den norske kirke» i Synnes, Rolf, Peter Lindholm og Knut Andresen (red.): *Vandringen og målet: 10 år med pilegrimsleden 1997-2007*. Trondheim: Pilegrimspresten i Nidaros

Bauman, Zygmunt (2007): *Liquid times - Living in an age of uncertainty*. Cambridge: Brill

Cohen, Eric (1992): "Pilgrimage centers - Concentric and Excentric" i *Annals of tourism research*, vol. 19, s. 33-50

Collin, Finn (2003): *Konstruktivisme*. Roskilde: Roskilde universitetsforlag

Collins-Kreiner, N. (2010a): "Researching Pilgrimage – Continuity and transformations" I *Annals of tourism research*, vol 37, s. 440-456

Collins-Kreiner, N. (2010b): "The geography of pilgrimage and tourism: Transformations and implications for applied geography", i *Applied geography* nr 20, 2010, s. 153-164

Direktoratet for Naturforvaltning (1993): *"I pilegrimenes fotspor"*, orientering om første fase i prosjektarbeidet .(Orienteringsbrev til involverte parter)

Direktoratet for Naturforvaltning (1994): *Gamle veger og vegfar. Bruk - vern - vedlikehold.*

Direktoratet for naturforvaltning (1998): *Prosjekt pilegrimsleden 1994-1997. Resultater og erfaringer.* (Alt: DN-notat 1998-2)

Direktoratet for naturforvaltning (2005): *Håndbok for Pilegrimsleden.*

(Kun publisert på nett – se internettreferanser).

Eade, John (1992): "Pilgrimage and tourism at Lourdes, France" i *Annals of tourism research*, vol 19, s. 18-32.

Eade, John and Michael Sallnow (1991): "Introduction" i John Eade and Michael Sallnow (ed.); *Contesting the Sacred.* London: Routledge

Fairclough, Norman (2003): *Analysing discourse. Textual analysis for social research.* London and New York: Routledge

Foucault, Michel (1973): *Galskapens historie.* Oslo: Gyldendal

Foucault, Michel (1995): *Seksualitetens historie. 1, Vilje til viten.* Halden:Exil

Fylkesmannen i Oppland (1992): *«I pilegrimenes fotspor...».* Et norgesnett av vandrerveier? (Pressemelding, 11.08.92)

Gotaas, T. (2001). *På loffen. Landstrykere og vagabonder langs norske landeveier.* Oslo: Spartacus forlag.

Hammer, Svein. (2001): «Diskursbegrepet i sosiologisk relieff» i *Sosiologi i dag*, 4/2001. Oslo: Novus forlag

Hervieu-Legér, Danièle (2000): *Religion as a chain of memory.* Oxford: Polity press

Højsgaard, Morten Thomsen (2006): «Religion bak skjermen: Kvalitetskriterier og kildekritikk i religionsfaglig bruk av internett» i Kraft, Siv Ellen og Richard J. Natvig (red.) *Metode i religionsvitenskap.* Oslo: Pax forlag

Jørgensen, Marianne Winther og Louise Phillips (1999): *Diskursanalyse som teori og metode.* Roskilde: Roskilde universitetsforlag

- Kaelber, Lutz (2006): "Place and Pilgrimage, Real and Imagined" i Swatos jr, William H. (ed.): *On the road to being there. Studies in Pilgrimage and Tourism in Late Modernity*. Boston: Brill
- Kjærem, Odd (1992): "*I pilegrimenes fotspor*» (Notat til Fylkesmannen i Oppland, 04.08.92)
- Kraft, Siv Ellen (2007): "En senmoderne pilegrimsreise" i Gilhus, Ingvild Sælid og Siv Ellen Kraft (red.): *Religiøse reiser*. Oslo: Universitetsforlaget
- Luthen, Eivind (1992): *I pilegrimenes fotspor til Nidaros*. Oslo: Cappelen
- Løver, Lene Louise (2008): *Turist eller pilegrim? En undersøkelse av nåtidens pilegrimsfenomen*. Oslo: L. L. Løver
- Miljøverndepartementet (2004-2005): *Å leve med kulturminner*. Oslo: Miljøverndepartementet
- Neumann, Iver B. (2001): *Mening, materialitet og makt. En innføring i diskursanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget
- Nidaros bispedømmeråd (2007): *Nasjonalkirkelig utvalg for pilegrimsarbeid*. (Henvendelse fra Nidaros bispedømmeråd til Kirkerådet).
- Nærings- og handelsdepartementet (2007): *Verdifulle opplevelser. Nasjonal strategi for reiselivsnæringen*. Oslo: Nærings- og handelsdepartementet
- Nærings- og handelsdepartementet (2012): *Destinasjon Norge. Nasjonal strategi for reiselivsnæringen*. Oslo: Nærings- og handelsdepartementet
- Olsen, Torjer A. (2006): "Diskursanalyse i religionsvitenskapen" i Kraft, Siv Ellen og Richard J. Natvig (red.) *Metode i religionsvitenskap*. Oslo: Pax forlag
- Oppland Fylkeskommune (2004): *Pilegrimsleder i Norge. Statusrapport 2004*.
- Pfaffenberger, Bryan (1983): "Serious pilgrims and frivolous tourists - The chimera of Tourism in the Pilgrimages of Sri Lanka" i *Annals of tourism research*, vol 10, s. 57-74
- Riksantikvaren (2011): *Kulturminner i bruk – verdi, vekst og vern. – verdiskapningsprogrammet på kulturminneområdet 2006 – 2010*. (Sluttrapport)

Riksantikvaren (2010): *Pilegrimsleden. Verdiskapningsprogrammet på kulturminneområdet*. (Sluttrapport)

Selberg, Torunn (2002): «Tradisjon, kulturarv og minnepolitikk», i Eriksen, Garnert og Selberg: *Historien in på Livet - Diskussjoner om kulturarv og minnespolitikk*. Falun: Nordic academic press

Sharpley, Richard (2003): *Tourism, tourists and society*. Huntingdon: Elm publications

Skartseterhagen, Kjell A. (2003): «Pilegrim eller omstreifer - En empirisk studie» i Engedal, Leif Gunnar og Vidar L. Haanes (red.): *Kirke i oppbrudd og forandring. Aktuelle perspektiver på norsk kirkevirkelighet*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag

Smith, Valene (1992): «Introduction - the Quest in Guest» i *Annals of Tourism Research*, vol 19, s. 1-17

Svartstad, Hanne (2010): "Why hiking? Rationality and reflexivity within three categories of meaning construction" i *Journal of Leisure Research*, vol 42, No 1., pp 91-110

Svennevig, Jan (2009): *Språklig samhandling. Innføring I kommunikasjonsteori og diskursanalyse*. Oslo: LNU/Cappelen

Timothy, Dallen J. and Daniel H. Olsen (2006): "Tourism and religious journeys" i Timothy, Dallen J. and Daniel H. Olsen (ed.): *Tourism, Religion & Spiritual Journeys*. London: Routledge

Tordsson, Bjørn (2010): *Friluftsliv, kultur og samfunn*. Oslo: Høyskoleforlaget

Turner, Victor and Edith Turner (1978): *Image and Pilgrimage In Christian Culture*. Oxford: Blackwell

Uddu, Per Kvistad (2008): *På livets vei. Pilegrimsmotivet – et nasjonalt utviklingsprosjekt*. Oslo: Kirke- og kulturdepartementet

Vistad, Odd Inge (2011): «Pilegrim på tunet» i Haugen, Marit S. og Egil Petter Stræte: *Rurale brytninger*. Trondheim: Tapir akademisk forlag

Wagle, Finn (2007): *Pilegrimsarbeidet i den norske kirke 1992-2007. Et femtenårsperspektiv*. (Notat)

Wagle, Finn (2008a): *Hva er Olavarven? Hva har den betydd? Hva kan pilegrimstradisjonen bety for åndelig fornyelse i vår tid?* (Foredrag ved pilegrimskonferansen i Erkebispesgården 9. mai 2008).

Wagle, Finn (2008b): *Liv i avhengighet*. (Tale ved åpningen av Nidaros Pilegrimsgård, 8. mai 2008).

8.2. Avis-artikler

Gudbrandsdølen Dagingen, 01.07.09, side 20-21: *Pilegrimsminister på Livets veg*

8.3. Internettreferanser:

Bakken, Arne (2007): «Om pilegrimstanken i den norske kirke» i Synnes, Rolf, Peter Lindholm og Knut Andresen (red.): *Vandringen og målet: 10 år med pilegrimsleden 1997-2007*. Trondheim: Pilegrimspresten i Nidaros. <http://www.pilegrim.info/artikkel.aspx?id=1793805>.

www.dirnat.no/om_direktoratet_for_naturforvaltning/ (20.08.2011)

Direktoratet for naturforvaltning (2005): *Håndbok for pilegrimsleden*.

<http://www.dirnat.no/multimedia/866/pilegrimsleden.pdf&contentdisposition=attachment>

Kun publisert på nett. (15.05.12)

<http://www.dirnat.no/multimedia/867/Pilgromsleder-i-Norge.pdf&contentdisposition=attachment>

«Pilegrimsleder i Norge – statusrapport 2004». En spørreundersøkelse blant kommuner. (28.05.12)

<http://www.hedmarksmuseet.no/LinkClick.aspx?fileticket=NBpJqAVAoqQ%3d&tabid=6522>. Pilegrimssenter Hamar, årsrapport 2011 (28.05.12).

http://www.friluftslivforalle.no/artikkel/les/30/81_Prisvinner+2011%3A+Nasjonalt+Pilegrimssenter/. Offisiell begrunnelse fra juryen. (28.05.12)

Mikaelsson, Lisbet (2009): Perspektiv på mål og strategier i den statlige pilegrimssatsningen. Foredrag under KIFO-seminaret «Kulturkyrkja og pilegrimskyrkja» Oslo, 07.12.09

<http://www.pilegrim.no/news.php?id=1262123190>

<http://pilegrim.info/artikkel.aspx?id=2238269>. «Ytterligere nasjonal pilegrimssatsning». (15.03.12)

<http://pilegrim.info/artikkel.aspx?id=4005538>. «Sunnivaleia». (02.05.12)

<http://pilegrim.info/artikkel.aspx?id=4005542> «Om Valdresvegen». (02.05.12)

<http://pilegrim.info/artikkel.aspx?id=4096057> Pressemelding: Pilegrimsvegene til Trondheim får status som Europeisk kulturveg. (24.04.12)

<http://pilegrim.info/artikkel.aspx?id=4587606> «Midlertidig nasjonalt pilegrimssenter i Trondheim» (24.05.12)

<http://pilegrim.info/artikkel.aspx?id=4587607> «Strategi og handlingsplan». (25.05.12)

<http://pilegrim.info/led.aspx?led=534830>. Oversikt: Den godkjente Pilegrimsleden, samt andre pilegrimsveier. (16.05.12)

<http://pilegrim.info/led.aspx?led=534830>. Pilegrimsledene i Norden, oversiktskart. Andre ruter. (02.05.12)

<http://www.pilegrim.no/page.php?id=1094987771>. Vedtekter for Pilegrimsfelleskapet St. Jakob, Norge. (16.05.12)

http://www.pilegrim.info/userfiles/2323302/Samradsmote_080604_referat.pdf. Referat fra samrådsmøte 04.06.08. (14.05.12)

http://pilegrim.info/userfiles/2323302/Etablering_av_midlertidig_nasjonalt_pilegrimssenter.pdf (24.05.12)

http://pilegrim.info/userfiles/2323302/Nyhetsarket_2008_01.pdf. Sakset fra pilotprosjekt pilegrimsledens informasjonsskrift «Nyhetsarket», nr 01.2008. (14.05.12)

http://www.pilgrim.info/userfiles/Styringsgruppen_Pp_080110_referat.pdf. Referat fra møte i Styringsgruppen 10.01.08 (14.05.12)

http://www.pilgrim.info/userfiles/2323302/Styringsgruppen_Pp_20080313_referat.pdf. Referat fra møte i Styringsgruppen 13.03.08. (14.05.12)

http://www.regjeringen.no/nb/dep/kkd/aktuelt/taler_artikler/ministerens-taler-og-artikler/kultur-og_kirkeminister_trond_giske/2009/strategi-for-pilegrimssatsingen.html?id=572452. (10.01.12)

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fad/dok/horinger/horingsdokumenter/2009/horing---pilegrimsmotivet-som-nasjonal-s.html?id=546186>. Høring – pilegrimsmotivet som nasjonal satsning. «Saksoversikt» (12.05.12)

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fad/dok/horinger/horingsdokumenter/2009/horing---pilegrimsmotivet-som-nasjonal-s/horingsinstanser.html?id=546189>. Høring – pilegrimsmotivet som nasjonal satsning. «Høringsinstanser» (13.05.12)

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fad/dok/horinger/horingsdokumenter/2009/horing---pilegrimsmotivet-som-nasjonal-s/horingsuttalelser.html?id=549819>. Høring – pilegrimsmotivet som nasjonal satsning. «Høringsuttalelser». (13.05.12)

http://www.regjeringen.no/pages/2164642/44-Pilotprosjektet_pilegrimsleden.pdf. «På livets vei - Høringsuttalelse fra Styringsgruppen for Pilotprosjekt Pilegrimsleden» (13.05.12)

www.riksantikvaren.no/Norsk/Om_Riksantikvaren/ (20.08.2011)

<http://verdiskaping.info/pilotprosjekter/> (15.03.12)

<http://verdiskaping.info/pilotprosjekter/pilegrimsleden/> (15.03.12)

<http://www.visitnorway.com/no/Aktiviteter-og-attraksjoner/Turer-og-safarier/Turforslag/Vandre-pilegrimsleden/>. Turforslag: Vandre pilegrimsleden.

<http://www.visitnorway.com/no/Om-visitnorwayno/>. (28.05.12)

<http://www.visitnorway.com/no/Product/?pid=136409>. (29.05.12) «Dovre: Pilegrimsleden».

Abstract

The last twenty years we have witnessed a considerable revival regarding pilgrimage in Norway. This was first seen in the simple fact that pilgrims once again began arriving in Trondheim at the cathedral of Nidaros - the shrine of St. Olav.

In 1992, the Ministry of Environment started a project in order to re-establish the pilgrimage route from Oslo to Trondheim, involving both church and national environmental authorities. This has further led to a broad response from a vast collaboration of actors, eager to play a part in re-establishing this old route and new pilgrimage activity.

My objective has been to investigate these different actors and their specific ways of interpreting and ascribing meaning to the terms *pilgrim* and *pilgrimage*, in this re-creation process we are witnessing today. Further on, I would like to pinpoint how pilgrimage in Norway is a complex matter, with many different fields of interests. One must grasp the whole picture in order to properly understand the modern phenomena of pilgrimage within our specific context.

The approach used is discourse analysis. The method is complex, and for this analysis I have applied the theoretical groundwork from Iver B. Neumann, a discourse analysis specially intended for social research.

The method is applied on central written and published material from the most important actors. In the first part of my analysis I am searching for different views and understandings of the pilgrim both explicitly and implicitly presented in the texts. Three major actors are analyzed; National management authorities within natural and cultural heritage, The Church, and Public authorities within business development and value creation.

The second part uses the results found in part one as a starting point for further discussion of the broad and complex social phenomenon *pilgrimage*. More specifically, I argue that pilgrimage must be seen in relation to a somewhat broader context than often applied, including outdoor recreation, cultural heritage and tourism.